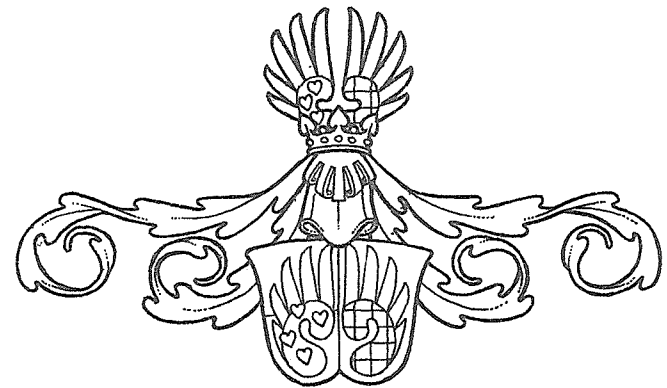




**HERALDICKÁ ROČENKA
1989**



**ČESKÁ NUMISMATICKÁ SPOLEČNOST
POBOČKA HERALDIKA
PRAHA**

KE ZNAKU Dr. BOHUMÍRA LIFKY

Nad článkem PhDr. Bohumíra Lifky "Etapy mé heraldiky"

Mojmír Chromý

Heraldická ročenka 1987 zcela přirozeně a po zásluze reagovala na úmrtí PhDr. Bohumíra Lifky, jednak výstižnou biografickou črtou z pera PhDr. Pavla R. Pokorného, jednak otiskla autorisovaný text Lifkova vyprávění o životní cestě, která jej přivedla k důvěrné znalosti knihy nejen z hlediska obsahu, ale také její výtvarné podoby, ke studiu knižních značek a supralibros, odkud byl už jen krůček k heraldice a ke genealogii. Tomuto okruhu zájmů věnoval Dr. Lifka své celoživotní dílo, stal se předním znalcem, zámeckých knihoven, iniciátorem vzniku Musea knihy ve Zdáru nad Sázavou a konečně, což je pro naši obec heraldiků snad nejceněnější, činným organisátorem a plodným autorem Erbovních knížek. V osobě Dr. Bohumíra Lifky odešel poslední protagonista této mimořádně významné etapy české heraldiky 20. století.

Lifkovo vyprávění nese veškeré příznačné rysy jeho literárního projevu: Noblesa slohu, ve své křesatosti navozující reminiscenci barokní stylistiky, se šťastně snoubí s hlubokou kulturou ducha a v našem rozháraném věku se vzácnou jasností idejí. Nepochybně je tato výpověď heraldika cenným příspěvkem pro pochopení osobnosti, která dnes již bohužel náleží do dějin české heraldické práce.

Přes veškeré uznání, které si vyprávění Dr. Lifky zasluhuje, není možno přehlédnout určitou nesprávnost, která se do vzpomínek vloudila. Jde o tvrzení, že Karel kníže ze Schwarzenbergu v r.1935 Bohumíru Lifkovi udělil znak. Snad bude dobře znovu ocitovat příslušnou část Lifkova textu, aby trpělivý čtenář nebyl nucen vyhledávat Ročenku a v ní onu pasáž (s.56-57): "... Když převzal Karel kníže ze Schwarzenbergu rodovou úmluvou titul vévody krumlovského, který zprvu patřil primogenituře, nabytím zároveň práva udělovat znaky. Tehdy, roku 1935, udělil také mně znak, vhodný symbolicky, kterého užívám z té koncese, která se mlčky přiznává spisovatelům: ..." a následuje blason.

Aniž bych sebe méně zapochyboval o vpravdě neobyčejné heraldické erudici Karla Schwarzenberga, právě tak aniž bych měl jakýkoliv úmysl odpírat Dr. Lifkovi právo na užívání personálního znaku, jsem nucen upozornit na to, že Karel Schwarzenberg nejenže nemohl nikomu znak udělit, ale také nikdy nepřevzal od primogenitury titul vévody krumlovského, protože žádná rodová úmluva v této věci neexistovala a v r.1935 nebyla ani pocitována potřeba takové úmluvy, neboť žilo několik potomků starší větve v mužném věku, od nichž bylo možno očekávat pokračovatele rodu v přímé linii.

Zajisté mohl Karel Schwarzenberg Dr. Lifkovi znak navrhnout, případně mu dát dobrozdání k návrhu, který vypra-

Heraldickou ročenku 1989 připravila redakční rada ve složení:

Pavel Palát, Mojmír Chromý, Jaroslav Jásek, Fr. Kučera (techn. redakce);

Pavel R. Pokorný (odborný lektor);

Zdirad J. K. Čech (výtvarná redakce).

coval jiný heraldik nebo nositel sám. Karla Schwarzenberga k tomu opravňovala jeho hluboká znalost heraldiky spojená s tradicí potomka rodu, jehož hlava byla skutečně v minulosti obdařena velkým palatinátem s právem povyšovat zasloužilé osoby do rytířského stavu včetně udělení erbů, právě tak jako propůjčovat znaky měštanské. Velkou komitivu obdržel od císaře Leopolda I. kníže Jan Adolf I. ze Schwarzenbergu v r.1671; právo bylo skutečně využíváno, jak o tom snesl řadu dokladů ve své nedávno publikované práci Jiří Zálaha.⁽¹⁾ Komitivy přestali Schwarzenbergové využívat v 90. letech 18. století a definitivně zanikly hodností dvorských falokrabí rozpadem Svaté říše římské v r.1806.

Dalším omylem je domnělé spojení práva k udělování erbů s titulem vévody krumlovského. Zatímco velkou komitivu obdrželi Schwarzenbergové, jak již bylo uvedeno, v r.1671 od císaře Leopolda I., titul vévody krumlovského byl na hlavu rodu, knížete Adama Františka, přenesen po vymřelých knížatech z Eggenbergu císařem Karlem VI. v r. 1723.⁽²⁾ Titul vévody krumlovského byl od té doby vždy spojen s držbou rodového majetku primogenitury, a to bez ohledu na titul knížecí a s ním spojenou funkci hlavy rodu.⁽³⁾

Prosím tedy závěrem, aby laskaví čtenáři omluvili autorovu upřímnost, s níž hodlá uvést na pravou míru zdánlivě nepatrnou zmínku ve vzpomínce zesnulého Dr. Bohumíra Lífky, aniž by zde byl úmysl jakkoliv snížit memoárovou hodnotu vyprávění zasloužilé osobnosti naší novodobé heraldiky.

Poznámky:

- (1) Zálaha, J.: Schwarzenberské nobilitační diplomy. Heraldika a genealogie, XXII./1989, č.1, s.3-52.
- (2) Palát, P. - Čech, Z.J.K.: Vývoj schwarzenberského erbů. Heraldická ročenka 1986, s.57.
- (3) Ke kuriosní situaci došlo v 50. - 70. letech našeho století, kdy po smrti 10. knížete Adolfa, který byl současně vévodou krumlovským (+1950), se stali dědici jeho bratrance Josef a Jindřich; starší Josef se stal hlavou rodu a tudíž 11. knížetem, zatímco mladší Jindřich se ujal rodového majetku v Rakousku a nesl tedy titul vévody krumlovského. Ani jeden z nich však neměl mužské potomky, takže na základě smlouvy z r.1960 došlo k adopci tehdejšího prince Karla Jana z větve sekundogeniturní vévodou krumlovským, princem Jindřichem. Když ten pak v r.1965 zemřel, stal se mladý Karel Jan dědicem majetku a titulu vévody krumlovského. Teprve po smrti 11. knížete Josefa (+1979) se stal zakladatel nové primogenitury Karel Jan - původem z větve orlické - 12. knížetem a spojil tak opět nároky na titul knížecí a vévodský v jedné osobě.

Německé resumé na s.108.

FRANTIŠEK FERDINAND d'ESTE A HOHENBERGOVÉ

Mojmír Chromý

Následník rakousko-uherského trůnu arcivévoda František Ferdinand d'Este náleží nesporně mezi velmi známé postavy z období sklonku mocnářství. Přestože jeho život i tragická smrt, jeho zájmy a politickým plánům, byla věnována obrovská řada prací naučných, populárních i románových, shledáváme v souvislosti s postavou následníkovou značné množství tradovaných fám, omylů, nepřesností nebo mezer v detailnějším poznání. Je skutečně pozoruhodné, že ani z pohledu heraldického není užívání znaku arcivévodou Františkem Ferdinandem d'Este jednoznačnou a snadnou věcí, naopak býváme svědky četných nepřesností.

Porovnáme-li vyobrazení následníkovy znaku v běžně dostupné literatuře, příp. v oborových periodikách, nacházíme rozdíly, které nejsou zanedbatelné.⁽¹⁾ Navzájem odlišné jsou i podoby znaku na dochovaných heraldických dokladech nemovité povahy, např. na zámku Konopišti. Při zevrubnějším posouzení vidíme, že zdaleka nejde vždy o volné variace na erbovní téma, běžné při používání znaků v duchu romantického historismu 19. století, i když takovéto formy na architektuře rovněž nalézáme. Diference se však vyskytují i v základní formě velkého arcivévodského znaku na knížecím plášti pod královskou korunou⁽²⁾, zejména ve 3. a 4. poli čtvrceného velkého štítu. Právě tato skutečnost se stala podnětem ke vzniku předkládané práce.

Než však přistoupíme k jádru věci, bude snad na místě alespoň ve stručnosti předeslat základní genealogické a biografické údaje o muži, jehož úmrtí před 75 lety se stalo záminkou k rozpoutání krvavé a vysilující 1. světové války.

Císař František Josef I., který nastoupil na trůn podunajské monarchie jako osmnáctiletý mladík a opustil jej ve věku osmdesátiletého kmeta, měl během svého panování celkem pět následníků trůnu, z nichž čtyři přežil. Zmínky zasluhuje také skutečnost, že z těchto čtyř odešli tři ze světa násilnou smrtí. Od r.1848 až do narození korunního prince Rudolfa v roce 1858 byl následníkem císaře jeho mladší bratr Ferdinand Maximilián, který se později, v r.1864 v souvislosti s odchodem na trůn nově zřizovaného císařství mexického, vzdal nároků na trůn rakouský. Obecně známý je neúspěch monarchistického pokusu v Mexiku a osobní tragédie císaře Maximiliána, který byl po pádu posledního habsburského města Querétara zajat republikánským generálem Escobedem a na základě rozsudku vojenského soudu zastřelen dne 25.6.1867.

Následníkem byl tedy jediný císařův syn Rudolf, který se po dosažení dospělosti projevoval sice jako talentovaný, ale povahově nevyrovnaný mladý muž. Po jeho nenadálé násilné smrti dne 30.1.1889 v Mayerlingu se podle nástupnického práva stal čekatelem trůnu další z bratří Františka Josefa I., arcivévoda Karel Ludvík. Vzhledem k tomu, že nikdy neměl vládařské ambice, nebylo jeho následnictví bráno vážně a již za jeho života byl za skutečného příštího dědice trůnu považován mladý

František Ferdinand, nejstarší ze synů arcivévody Karla Ludvíka. Zcela jednoznačně se situace rozřešila, když Karel Ludvík dne 19.5.1896 zemřel na tyfus. Od té doby až do 28.6.1914, tedy po dobu 18 let, byl nesporným dědicem trůnu arcivévody František Ferdinand, jako nejstarší ze synovců vládnoucího císaře. Teprve pátý následník starého císaře, arcivévoda Karel František Josef, svého prastrýce přežil a stal se uprostřed zuřící války dědicem říše, kterou již nebylo přes veškerou dobrou snahu v jeho silách udržet.

Arcivévoda František Ferdinand se narodil ve Štýrském Hradci dne 18.12.1863 jako prvorozený syn arcivévody Karla Ludvíka a jeho druhé manželky Marie Annunziaty Bourbon-Sicilské. Mladší císařův bratr se po krátkém a bezdětném manželství s princeznou Markétou Saskou oženil v Benátkách dne 21.10.1862 s Marií Annunziatou, dcerou Ferdinanda II., krále Obojí Sicílie, který neblaze proslul tvrdým potlačováním národního hnutí za sjednocení Itálie a vysloužil si tak přezdívku "Ré Bomba - Král Puma".(3)

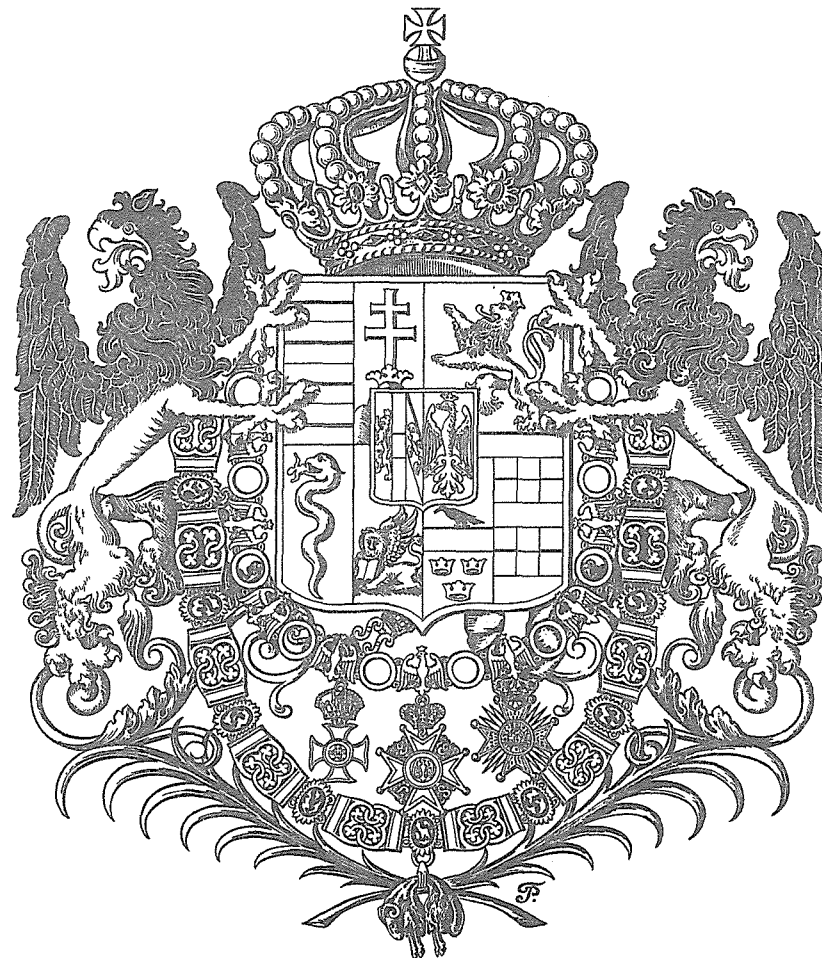
Po nejstarším Františku Ferdinandovi se z manželství narodili ještě synové Otto (nar.1865, +1906) a Ferdinand (nar.1868, +1915), dále pak dcera Markéta (nar.1870, +1902). Matka těchto dětí byla nemocná tuberkulou a svému onemocnění předčasně podlehla již v r.1871. Za dva roky po druhém ovdovění se arcivévoda Karel Ludvík oženil potřetí, s infantkou Marií Terezií z Braganzy (nar.1855, +1944), dcerou portugalského vzdorokrále Doma Miguela. Tato žena vzácně vyrovnané letory byla nejen matkou dalších dvou dcer, Marie Annunziaty (nar.1876, +1961) a Alžběty (nar.1878, +1960), ale také vzornou macechou a oporou dětí z předchozího manželství svého muže, z nichž si oblíbila zvláště nejstaršího Františka Ferdinanda.

Mladému arcivévodovi a jeho sourozencům se dostalo pečlivého vychování a důkladného vzdělání. Kromě všeobecných vědomostí kladl otec důraz na výchovu směřující ke smyslu pro výtvarné umění.(4) Náročná byla také jazyková výuka, která zahrnovala kromě francouzštiny a angličtiny také jazyky národů Rakouska-Uherska - češtinu, maďarštinu a italštinu. Pohříchu však neměl František Ferdinand na řeči talent, takže obsáhlý program jazykového vzdělání byl úspěšný jen z menší části.

Z celé řady vychovatelů a soukromých učitelů uvedme namátkou Ferdinanda hr. Degenfelda, pověřeného vrchním dohledem nad výchovou a vzděláním dětí arcivévody Karla Ludvíka, hejtmána Jana von Wittek, který kromě triviálních předmětů vyučoval také češtinu a v neposlední řadě preláta Dr. Godfrieda Marschalla, jehož úlohou byla výchova náboženská.

K prvé závažné změně v životě mladého arcivévody došlo již r.1875, kdy se František Ferdinand stal, jakožto nejstarší synovec císařův, dědicem posledního vévody modenského, Ferdinanda V.(5) Tento odkaz přinesl mladému arcivévodovi nejen spojení jména "Österreich - Este" a s ním spojené nároky na vládu v Modeně, které byly ostatně již tehdy nereálné, ale především rozsáhlý majetek, zvláště nemovitý. František Ferdinand se tak stal zámožným velkostatkářem, vlastníkem Modenského paláce ve Vídni, zámku Villa d'Este a Catajo v Itálii a majitelem uměleckých sbírek značné hodnoty, čímž se odlišoval od většiny ostatních mladých příslušníků panovnického domu, kteří žili ze slušné ale nikterak vysoké apanáže.

Jako každému mladému členu panovnického domu bylo i Františku Ferdinandovi souzeno sloužit v armádě. Již v r.1878 byl jmenován poručíkem c. k. pěšího pluku čís. 32 posádkou ve Vídni. Teprve však v r.1883, tedy v 19 letech, nastoupil skutečnou vojenskou službu k c. k. 4. dra-



gounskému pluku "Kaiser Ferdinand" do Enže (Enns v Horních Rakousích). U tohoto pluku sloužil 5 let, byl povýšen na nadporučíka a poté na rytmistra. V hodnosti majora pak vykonával službu u známého c. k. 102. pěšího pluku v Praze, od r.1890 byl jako plukovník ustanoven velitelem c. k. 9. husarského pluku "Graf Nádasdy" v Soproni (maď. Sopron, něm. Ódenburg). Zatímco na vojenskou službu v Enži a v Praze vzpomínal následník trůnu v dobrém, jeho zkušenosti s maďarskými důstojníky ze Šoproně zanechaly v něm doživotní antipatie vůči maďarským nacionalistům.

Ve 29 letech byl povýšen na generálmajora, další službu však nastoupil až po absolvování vytoužené cesty kolem světa v dubnu r.1894, kdy převzal velení c. k. 38. pěší brigády v Českých Budějovicích. Krátce nato však byl nucen ze zdravotních důvodů velení složit. Následkem dědičných vloh po matce se u Františka Ferdinanda projevila plicní tuberkulóza s dosti vážným průběhem. Ačkoliv se podrobil léčebné péči předních odborníků, mezi nimi zvláště Dr. Viktora Eisenmengera, trvalo léčení pobytem v klimaticky příhodných lokalitách - v Meranu, na Riviéře a zejména v Egyptě na Nilu - více než dva roky. Během této doby byl v některých kruzích okolo dvora, ale také mezi maďarskými žurnalisty, považován za tak beznadějně nemocného, že bylo zpochybňováno jeho následnictví trůnu. Tato další životní zkušenost se Františku Ferdinandovi pochopitelně vryla do paměti.

Mezitím došlo k úmrtí otce Karla Ludvíka (+1896) a uzdravený arcivévoda František Ferdinand se tak stal nesporným následníkem trůnu. Do hodnosti polního podmaršálka byl povýšen v r.1896, na generála kavalerie v r.1899. Od r.1898 bylo také náležitě upraveno služební zařazení následníka v armádě; byl dán k přímé dispozici nejvyššímu armádnímu velení - "zur Disposition des Allerhöchsten Oberbefehls" - a jmenován inspektorem vojsk. Byla také zřízena samostatná vojenská kancelář následníka, kde se velmi brzy začaly rodit návrhy na tolik potřebné reformy v armádě. Přestože se v některých dvorských kruzích objevovaly tendence následníkovu pravomoc v armádě co nejvíce omezit, postupem doby autorita jeho vojenské kanceláře vzrůstala. Arcivévoda také do rozhodujících funkcí v armádě prosazoval osoby, jejichž služební horlivost, reformní záměry a snaha posílit úlohu armády ve státě byly zjevné. Týká se to zejména pozdějšího polního maršála Franze hr. Conrada von Hötzendorf (1852-1925), původně velitele pluku v Opavě, který byl následníkovým vlivem v poměrně krátké době jmenován náčelníkem generálního štábu.

Právě v souvislosti s počáteční náklonností Františka Ferdinanda vůči Conradovi von Hötzendorf bývá mezi ně dáváno rovnítko, co se týče jejich militaristického smýšlení. František Ferdinand d'Este býval a mnohdy dosud bývá považován za vůdčí osobnost válečné strany v Rakousku-Uhersku, přestože bylo seriosní literaturou již dávno prokázáno, že to neodpovídá pravdě. Je nesporné, že britký voják Conrad von Hötzendorf, který byl ovšem politicky naivní, představoval v rakouské armádě militantní křídlo a byl stoupencem preventivní války proti Itálii a Srbsku, avšak právě proto došlo v průběhu doby mezi ním a následníkem k neshodám.

František Ferdinand d'Este byl zřejmě nesmírně dalek pacifistických názorů, za cíl si kladl posílit údernou sílu a všeobecné autoritu armády - včetně loďstva; na druhé straně byl ovšem natolik politicky prozíravý, že dokázal pochopit vážné nebezpečí, které by státu hrozilo v případě rozpoutání války a které se pak po jeho smrti skutečně stalo jednou z hlavních příčin zániku podunajské monarchie. Natolik byl František Ferdinand chápavý, že za předpoklad skutečné velmocenské

politiky státu, jemuž měl v budoucnu vládnout, považoval radikální modernizaci politického systému včetně odstranění dualismu a vytvoření jednotných a silných státních institucí, armádu nevyjímaje. V tomto hodnocení se shodují seriosní historikové, počínaje konservativním Josefem Pekařem (6) a konče současnými marxistickými dějepisci Janem Galandauerem a Miroslavem Honzíkem.(7) Přesto bývají donekonečna opakována nepodložená tvrzení v tom smyslu, že František Ferdinand d'Este spolu s německým císařem Vilémem II. na Konopišti "domluvili válku".(8) Doklady o nepravdivosti těchto názorů snesl ve své nedávno vydané práci také současný rakouský historik Wladimir Aichelburg.(9)

V rámci svého vojenského povolání vykonal František Ferdinand, od r.1906 ustanovený do funkce generálního inspektora veškeré ozbrojené moci, také svou poslední cestu na manévry do Bosny, kde jej při návštěvě Sarajeva čekal výstřel z rukou velkosrbsky orientovaných mladých atentátníků. V této souvislosti bude na místě zmínit se o následníkově poměru k národům rakousko-uherské monarchie i k národům ostatním. Již v části věnované arcivévodovu vzdělání bylo řečeno, že neměl nadání pro jazyky, takže kromě mateřské němčiny zvládl obstojně pouze francouzštinu, zatímco z veškerých ostatních jazyků, jichž se v mládí učil celou řadu, ovládl jen základy, žádným nehovořil aktivně. Neznámená to však, že by byl německým nacionalistou, naopak přes určité přátelství, které jej pojilo s císařem Vilémem II., neměl rád Prusy. S německým císařem jej spojovaly, kromě politického spojení, na jehož uzavření neměl podílu, pouze společné zájmy lovecké a určitá kurtoazie, kterou Vilém projevoval vůči morganatické následníkově manželce, již vídeňské dvorské kruhy dávaly nerovnorodost vždy zřetelně pociťt.

František Ferdinand d'Este byl v otázce nacionální věrný dávnému a v podstatě středověkému universalismu Habsburků, cítil se příslušníkem nadnárodní dynastie, již je určeno vládnout spleťtému konglomerátu národností ve středoevropském teritoriu. Bylo mu cizí šovinistické chápání národnostních problémů, tak typické pro 19. století. Z těchto důvodů neměl rád Velkoněmce, nacionalistické Maďary a pochopitelně ani stoupence velkosrbské politiky. Přímocíarost až impulzivnost jeho povahy následkem toho vyvolávala četné antipatie těchto i jiných představitelů národních hnutí. Naproti tomu je možno konstatovat, že obecně neměl předsudky proti Slovanům, byl stoupencem politiky sblížení s carským Ruskem a projevoval sympatie vůči katolickým Slovanům, zejména v Uhrách, kde však tento postoj byl ovlivněn averzí vůči Maďarům a jejich nadvládě v Zalitavsku. K českému národu nepociťoval apriorní nesympatie, konec konců rozhodující část svého soukromého života prožil v Čechách a mezi úzký okruh jeho přátel náleželi téměř bez výjimek příslušníci šlechty usídle v Čechách. Připustíme, že většina těchto arcivévodových přátel byla národnostně vlašná, čímž jeho universalismu ostatně konvenovali a že na druhé straně následník neměl ani nejmenší sympatie pro radikální české politiky typu Dr. Kramáře nebo prof. Masaryka. Naproti tomu udržoval styky politické povahy s pozdějším československým ministerským předsedou, Slovákem Dr. Milanem Hodžou.

Zatímco se mezi rakouskými arcivévodami vyskytovali takoví, kteří svůj lesklý život důstojníka c. k. armády zpestřovali mýřením a milostnými dobrodružstvími, z nich uvedme jako nejproslulejšího následníkovu bratra, arcivévodu Ottu (+1906 na následky pohlavní choroby), náležel František Ferdinand d'Este k jinému povahovému typu. Svoji životní roli chápal velmi vážně, a to jak ze zřetele dějinného poslání své dynastie, tak i z hlediska mravního a zejména citového. Proto došlo v jeho životě

ke konfliktu mezi principy legitimismu a lásky k ženě, kterou si hodlal vyvolit za svoji životní partnerku. Žofie, roz. hraběnka Chotková z Chotkova a Vojnina (naroz. 1.3.1868 ve Stuttgartu), dcera Bohuslava hr. Chotka a Vilemíny, roz. hraběnky Kinské ze Vchynic a Tetova, se přes odpor císaře, dvorských úředníků, z nich zvláště nejvyššího hofmistra Alfreda kn. Montenuovo, některých církevních hodnostářů a ústavních expertů, stala dne 1.7.1900 v Zákupích morganatickou manželkou následníka trůnu. Příznačné je, že v této pro Františka Ferdinanda tak složité životní situaci byla jeho jedinou oporou v rodině nevlastní matka, Marie Terezie Bragantská, která se spolu se svými dvěma dcerami, nevlastními sestrami ženicha, jako jediná z panujícího rodu zúčastnila svatebního obřadu.

Nerovnorodému následníkovu sňatku bylo již v dosavadní literatuře věnováno tolik pozornosti, včetně podrobností o stycích zamilovaného páru v době, kdy ještě hraběnka Žofie působila jako dvorní dáma arcivévodkyně Isabely v Prešpurku, že snad není třeba téma na tomto místě rozvádět. Důležité je, že střetnutí legitimacy, představované zvláště starým císařem, a lidského citu následníkovy skončilo - dá se říci - nerozhodně. Díky citové principiálnosti a houževnatosti František Ferdinand svou vůli prosadil, byl ovšem přinucen dne 28.6.1900 - přesně 14 let před sarajevským atentátem - učinit ve vídeňském Burgu v přítomnosti císaře a nejvyšších říšských hodnostářů slavnostní prohlášení, že "... Naše manželství s hraběnkou Žofií Chotkovou není rovnorodé, nýbrž morganatické a jako takové nyní a pro všechny časy má býti pokládáno, protože ani Naši paní choti ani dětem, jež Božím požehnáním z tohoto manželství by vzešly, a jich potomkům nepřísluší a od těchto nemohou a nemají býti požadována ona práva, pocty, tituly znaky, přednosti atd. atd., jež rovnorodým manželkám a potomkům pánů arciknížat z rovnorodého manželství pocházejícím náleží. Zvláště uznáváme a prohlašujeme však ještě výslovně, že Naším dětem z uvedeného manželství pocházejícím a jich potomkům, ježto nejsou členy Nejvyššího arcidomu, nepřísluší práva na trůnní posloupnost v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených a tím také ve smyslu článku zákona z r.1723, I. a II., v zemích koruny uherské, a že též v posloupnosti trůnní jsou vyloučeni..."(10)

Tuto koncesi habsbursko-lotrinským rodinným zákonům, zvláště Pragmatické sankci, byl František Ferdinand nucen učinit, pokud si chtěl zachovat pro svou osobu nároky na trůn. Nesl zřeknutí se nároků za manželku a potomky těžce, vždy se snažil dosáhnout pro svou manželku respektu ze strany ostatních korunovaných hlav v zahraničí, nikdy se však nespokusil slavnostní prohlášení zvrátit.

Žofií hraběnce Chotkové a jejím případným potomkům byl v den sňatku Nejvyšším rozhodnutím, publikovaným v diplomu ze dne 8.8.1900, udělen titul a predikát kněžny z Hohenbergu s oslovením "Knižecí milost" (něm. Fürstliche Gnade), dne 8.6.1905 bylo toto oslovení polepšeno na "Jasnost" (Durchlaucht), konečně pak Nejvyšším rozhodnutím ze dne 4.10.1909 - ministersky potvrzeným dne 17.12.1909 - byl Žofií, dosavadní kněžně z Hohenbergu, udělen pro její osobu titul vévodský s oslovením "Výsost" (Hoheit).(11)

Následníkovu manželka, původem ze starožitného českého rodu, od roku 1702 panské a od r.1723 hraběcí, pocházela z mladší nezámožné větve rodu, její otec působil v rakouských diplomatických službách. V době sňatku s arcivévodou jí bylo již 32 let, takže se mohly již delší čas vyskytovat pochybnosti, zda se vůbec provádě. Při známosti s Františkem Ferdinandem ji motivovala její vyvinutá ctižádost, vlivem

relativně chudého původu byla velice šetrná, typickým rysem její povahy bylo také vypjaté náboženské přesvědčení. Manželství s následníkem trůnu bylo šťastné. František Ferdinand byl navzdory prezírání, jehož se Žofií dostávalo od některých dvorských kruhů, příkladným manželem a otcem rodiny. Nejstarší z dětí byla dcera Žofie, narozená dne 24.7.1901 na Konopišti, následoval syn Maximilián, narozený dne 29.9.1902 ve vídeňském paláci Belvedere, posledním byl syn Arnošt, narozený dne 27.5.1904 na Konopišti.

V souvislosti s Františkem Ferdinandem nelze pominout další aspekty, které dokreslují výraznou podobu jeho osobnosti. Předně tedy je třeba se zmínit o jeho lovecké náruživosti. I když v kruzích šlechty a v panovnických rodinách bývala myslivost považována za jakousi samozřejmou součást společenského vyžití, přece jen loveckou vášní Františka Ferdinanda je možno považovat za něco mimořádného. Spoluúčinkovala skutečnost, že František Ferdinand byl neobyčejně zručným střelcem, přesto však počet složené zvěře za jeho život - dle přesných záznamů 274 889 kusů zvěře všeho druhu - působí více jako odstrašující příklad, než abychem zůstávali v údivu nad jeho mysliveckými úspěchy.

Kromě řady oficiálních cest, resp. státních návštěv ve funkci následníka trůnu, vykonal František Ferdinand ve svém životě také větší počet cest privátního charakteru. Cestování náleželo k jeho zálibám, které provozoval vesměs s neobyčejnou vervou. Zejména v pozdějších letech svého života strávil málokdy celý týden na stejném místě. Vedle jiných kratších cest je známá především již výše zmíněná cesta kolem světa v letech 1892-1893, po níž arcivévoda již delší čas toužil; obtíží však bylo získání císařova souhlasu. Z Terstu se plavil rakouským křižníkem "Kaiserin Elisabeth" přes Suezský kanál do Indie, Singapur, Austrálie, Číny a Japonska. Odtud pak pokračoval veřejnou cestovní lodí přes Pacifik do kanadského Vancouveru, dále směřoval napříč americkým kontinentem do New Yorku a konečně přeplul na cestovním parníku Atlantický oceán do Evropy. Deník z této cesty byl vydán knižně, značné množství přivezených etnografických sbírkových předmětů a přírodnin bylo vystaveno v 17 místnostech Horního Belvederu ve Vídni, později přemístěno do Dvorního musea v Novém Hofburgu, kde se tato kolekce nalézala doposud.

Již v souvislosti s nabytím modenského dědictví byla zmínka o tom, že František Ferdinand d'Este se stal ve srovnání s jinými arcivévodami bohatým velkostatkářem. Jádro jeho nemovitého majetku bylo v Čechách, kde vlastnil panství Konopiště, koupené v r.1887 od Františka prince z Lobkovic, a Chlum u Třeboně, získaný přímo z dědictví po modenském vévodovi Františku V. Zatímco na konopištském panství byl poměrně vysoký podíl zemědělské půdy (z celkové výměry 5397 ha bylo 1914 ha orné půdy 2848 ha lesů), vyznačovalo se panství Chlum u Třeboně značným podílem lesů a rybníků (z celkové výměry 6525 ha bylo jen 348 ha orné půdy, lesů panství zahrnovalo 4418 ha).(12) Proti těmto rozsáhlým dominiím v Čechách měl ostatní arcivévodův pozemkový majetek v alpských zemích nepodstatný rozsah. Zmínky zaslouží malé panství Artstetten se zámek v Dolních Rakousích, kde se následník trůnu rozhodl zříditi rodinnou hrobku, dále pak také lovecký zámček Lölling v Korutanech s rozsáhlou převážně pronajatou honitbou ve vysokohorské oblasti.

S největší pozorností a péčí přebudoval František Ferdinand jako své reprezentační sídlo zámek Konopiště. Tento v jádru středověký hrad, upravovaný renesančně za Hodějovských z Hodějova a barokně za Wrtbů, byl radikálně rekonstruován, přizpůsoben požadavkům na moderní bydlení

a upraven ve stylu historisujícího romantismu. Přestavba vlastního zámku proběhla pod vedením architekta Josefa Mockera v letech 1889-1894, následovaly rozsáhlé úpravy okolí, zvláště podstatné rozšíření stávajícího zámeckého parku včetně soustředění botanických rarit a založení velkého počtu drobných architektur; nejznámější Růžová zahrada s Korkovým pavilonem. Současně byla realizována lovecká stylisace okolní krajiny v rámci panství, výstavba loveckých zámčků a mysliven v tyrolském slohu, velkorysá výsadba alejí okolo cest, založení bažantnice včetně příslušných úprav v lesních porostech. Arcivévoda se dokonce pokusil v nedaleké vsi Žabovřeskách o vznik jakéhosi skanzenu lidových staveb, kde dal příslušně upravit, případně jako kopie postavit větší počet selských usedlostí, slohově převážně alpské proveniencí. Veškeré tyto zásahy vtiskly Konopišti a okolí nesmazatelnou pečť svérázného arcivévodovy osobnosti, který byl právě tak náruživým lovcem jako milovníkem vzácné květeny s určitými náznaky novodobého přístupu k otázkám ochrany a tvorby přírodního prostředí a krajiny.

Na zámku Konopišti soustředil František Ferdinand také významný sbírkový fond, jehož jádro vytvořily zděděné sbírky estenské. Jde především o známou estenskou zbrojnicí, soubor pozdně gotické malby a skulptury, cenné tapiserie z 18. století a jako naprostou raritu o rozsáhlou monotematickou kolekci uměleckých předmětů s ikonografií svatého Jiří, který byl arcivévodovým oblíbeným světce. Přirozené byly sbírky na Konopišti obohaceny v důsledku lovecké vášně svého pána značným počtem evropských i exotických loveckých trofejí.

Do samotného zámku i k blízkému kostelíku ve Chvojně soustředil František Ferdinand také dosti rozsáhlou sbírku náhrobníků a dalších plastických prací s erbovní tematikou; proveniencí těchto památek je však vesměs cizí - z alpských zemí, Německa, Itálie apod., takže jde o doklady heraldiky bez hlubšího významu pro studium této disciplíny v českém prostředí. Pozoruhodný byl jeho zájem o lidovou uměleckou tvorbu, což byl sběratelský okruh do té doby od mocných tohoto světa opomíjený. Měl prý v plánu založení musea lidové tvorby všech národů monarchie.⁽¹³⁾ Po arcivévodově smrti byla jeho sbírka lidové tvořivosti předána Rakouskému museu lidového umění - Oesterreichisches Museum für Volkskunde.

I když zaslouží pozornosti také popsany privátní okruh zájmů Františka Ferdinanda, přece jen je dominantní jeho úloha veřejná. Jako následník trůnu rakousko-uherské monarchie často sprádal plány své domnělé příští vlády, přestože jeho skutečný politický vliv za života císaře Františka Josefa I. byl velmi omezený. Vůdčím motivem jeho budoucích vnitropolitických záměrů bylo odstranění dualismu, zlomení politických výsad Maďarů a vytvoření silného a jednotného státu, v němž by byla uplatněna němčina jako společný úřední jazyk. V otázce národní samosprávy kolísal mezi federalismem na podkladě historického práva, rakousko-maďarsko-slovanským trialismem a rozdělením monarchie na větší počet národních celků podle práva přirozeného, resp. podle jazykových hranic.

V souvislosti s jeho poměrem k národům a národnostem monarchie i mimo ni byla již zmínka o jeho náklonnosti k carskému Rusku. Jako bezvýhradný stoupenec monarchistického principu a konservatismu snil o politickém svazku tří císařů - německého, ruského a rakouského. Stejně bylo již psáno o tom, že neměl pražádné sympatie pro nacionalistické vášně, velkoněmeckými počínaje a velkosrbskými konče. Z toho důvodu se stal také při své návštěvě Sarajeva dne 28. června 1914 terčem atentátníků z organizace "Narodna odbrana", jejichž akce byla podnícena

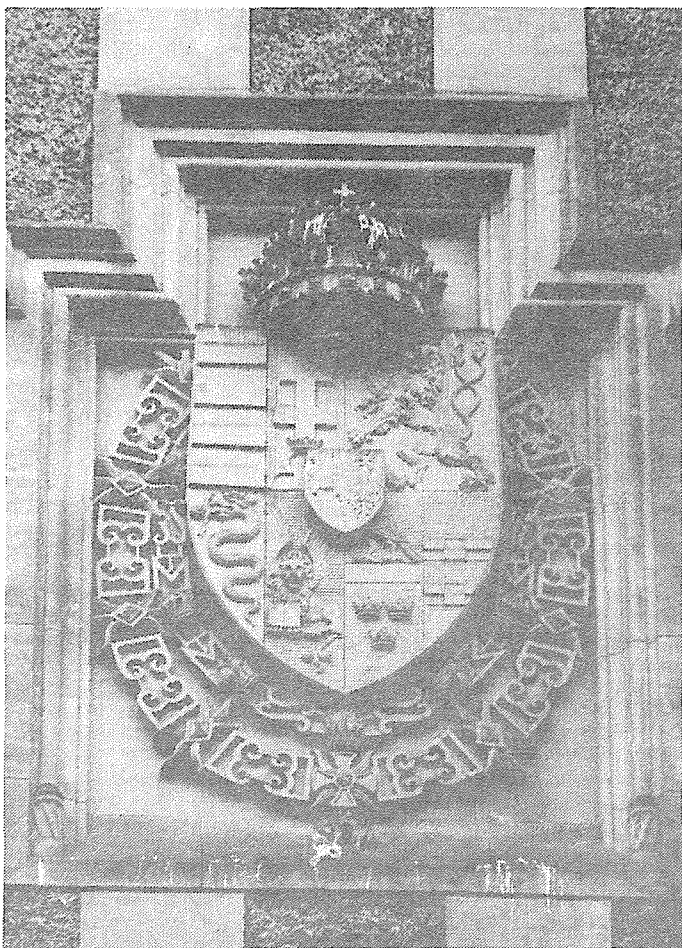
a příslušně vybavena tajným bělehradským spolkem "Crna ruka" neboli "Ujedinjenje ili smrt", jmenovitě srbským plukovníkem Dragutinem Dimitrijevičem, známým pod přezdívkou "Apis".

Samotnému sarajevskému atentátu a okolnostem, které mu předcházely i které následovaly, byla již nejružnější literaturou věnována taková pozornost, že by nebylo užitečné známa fakta opakovat.⁽¹⁴⁾ Tristní bylo uspořádání smutečních obřadů, při nichž byl zejména z popudu nejvyššího hofmistra Alfreda knížete Montenuovo položen důraz na vyjádření nerovnorodosti manželů. Z téhož důvodu nebyl myslitelný společný pohřeb do kapucínské krypty ve Vídni, která po staletí sloužila jako místo posledního odpočinku Habsburků. František Ferdinand d'Este však si byl této překážky vědom již za života, takže pro sebe a rodinu dal vybudovat hrobku v Artstetenu, do níž byli také zavraždění manželé dne 4.7. 1914 pochováni.

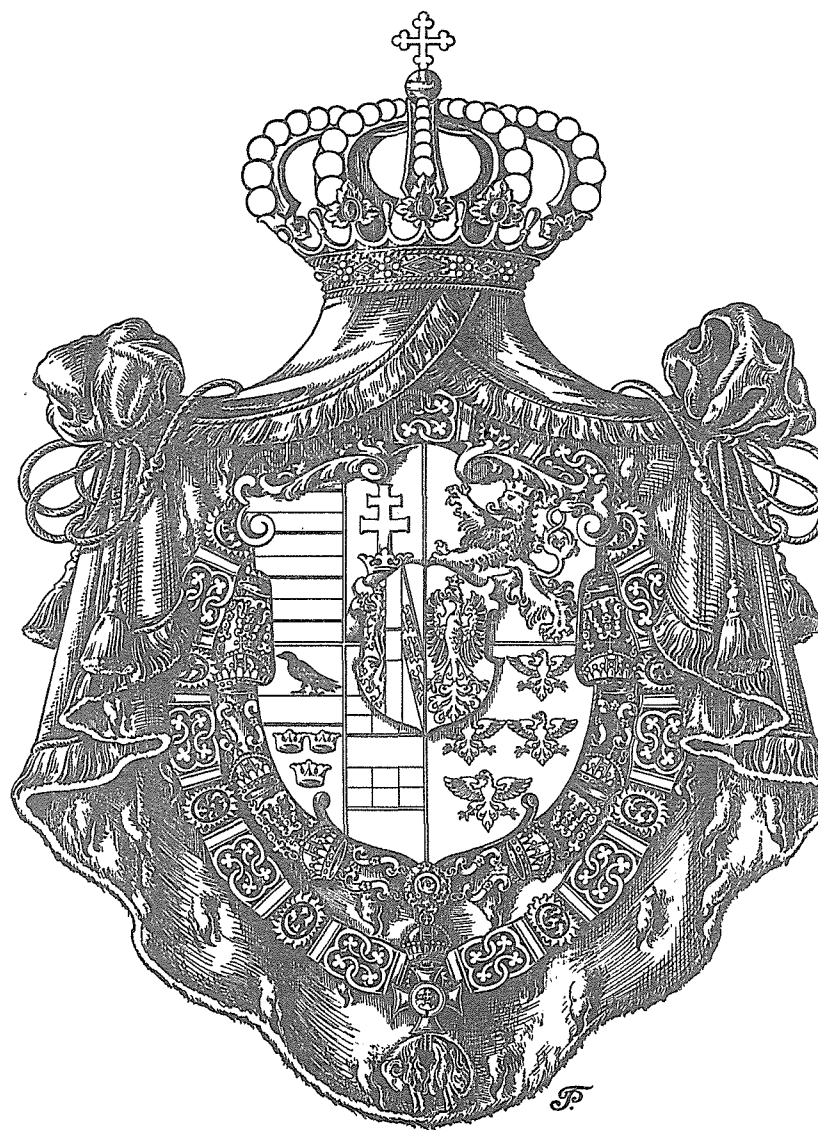
V předvečer pohřbu se ve vídeňských ulicích odehrála zcela nevidaná událost: Asi 60 příslušníků nejvyšší rakouské šlechty doprovázelo demonstrativně rakve s následníkem a vévodkyní z Hohenbergu při jejich převozu na Západní nádraží, odkud pak měly být dopraveny vlakem do místa posledního odpočinku. Kníže Montenuovo lpěl na zkostnatělém ceremoniálu natolik, že těmto pánům, vesměs dvorním hodnostářům nebo vysokým důstojníkům ze starobylých rodů, účast na smutečním průvodu zakázal, oni však neposlechli a svého následníka trůnu na jeho poslední cestě Vídní přece jen doprovázeli. I v tomto gestu aristokratů je možno vyčíst, do jaké míry se dostal dvorský ceremoniál do rozporu s duchem doby.

Obřadu v Artstetenu se kromě nevlastní matky Františka Ferdinanda, arcivévodkyně Marie Terezie Bragantské, zúčastnil z vlastní vůle také nový následník trůnu, pozdější císař Karel. Přijel také nejmladší nebožtíkův bratr, který se ovšem již předtím z důvodu morganatického sňatku se slečnou Bertou Czuberovou vzdal příslušnosti k panovníckému domu a přijal občanské jméno Ferdinand Burg (+ na tuberkulosu r.1915). Než mohly být rakve od smutečního vlaku ve stanici Pöchlarn přemístěny do hrobky v Artstetenu, strhla se prudká bouře, která jakoby symbolicky uzavírala neklidný život následníka trůnu a současně předznamenávala ještě bouřlivější dobu příští.

Přistupme nyní k problematice heraldické, k jednotlivým podobám znaku arcivévodovy Františka Ferdinanda d'Este. Rakouští arcivévodové užívali v 19. století znak v této obecné podobě: Čtvrcený štít se středním štítkem, ten je dvakrát polcený: vpravo ve zlatě modře korunovaný a ozbrojený červený lev (Habsburg, rodový erb), prostřední pole je červené se stříbrným břevnem (Babenberg), vlevo ve zlatě červené kosmé břevno se třemi stříbrnými aleriony (Lothringo). 1.pole polcené, vpravo sedmkrát červeně-stříbrně dělené (Staré Uhry), levé pole je červené, v něm na zeleném trojvrší stříbrný patriarchální kříž, vyrůstající ze zlaté koruny na prostředním vrchu (Nové Uhry); 2.pole je červené, v něm stříbrný, zlatě korunovaný a ozbrojený lev (Čechy); 3.pole polcené, vpravo ve stříbrně modrý had, někdy zlatě korunovaný, polykající červeného chlapce (Milánsko, t. Lombardsko), levé pole je modré, v něm někdy na zeleném trávníku, lev sv. Marka (Benátsko); 4.pole polcené, vpravo v modrém červené břevno, na něm krácející



Starší podoba znaku Františka Ferdinanda d'Este na východním průčelí západního nádvoří zámku Konopiště



kavka se zlatou zbrojí, pod břevnem tři zlaté koruny (2-1, Halič), vlevo v modrém dvě břevna, stříbrno-červeně dvěma řadami šachovaná (Vladiměřsko). Štít je položen na knížecím plášti, splývající z koruny, která bývá nazývána také arcivévodskou, i když se typologicky jedná o korunu královskou.

Pochopitelně byl tento základní znak rakouských arcivévodů provázen často řádovými dekoracemi, nejčastěji řádem Zlatého rouna, který byl udělován všem dospělým mužským potomkům dynastie. Znak býval také doplňován odznaky hodnostními, např. maršálskými holemi, příp. modifikován pro velmistra řádu Německých rytířů. (15)

Popsaný arcivévodský znak také náležel Františku Ferdinandovi d'Este od jeho narození až do r.1875, kdy převzal estenské dědictví. Ve znaku vévodů modenských z rodu Oesterreich-Este byla proti obecně platné podobě znaku arcivévodů obměna pouze ve středním štítku, velký štít byl totožný. Střední štítek byl polcen, vpravo habsburský erb (Habsburg-Babenberg-Lotrinsko), vlevo v modrém stříbrná korunovaná orlice se zlatou zbrojí (Este). Takový štít užíval poslední modenský vévoda František V., totožný byl také znak arcivévody Františka Ferdinanda d'Este v letech 1875-1896. V obrazové příloze spatřujeme znak vévody Františka V., překreslený podle dobového vyobrazení; velký štít je převyšěn královskou korunou, štítonoší dva gryfové s odvrácenými hlavami, štít je ovinut čtyřmi řádovými dekoracemi: vně Zlaté rouno, uvnitř uprostřed řád Estenského orla (vévoda František V. řád v r.1855 založil, byl jeho velmistrem a s jeho smrtí r.1875 další udílení řádu zaniklo), vpravo řád sv. Štěpána, vlevo bavorský řád sv. Huberta.

Ke změně znaku rakouských arcivévodů došlo na základě Nejvyššího rozhodnutí dne 11.2.1896, které bylo minister-
sky potvrzeno dne 23.3.1896. Tehdy byla provedena změna velkého štítu v tom smyslu, že se vypustila pole Milánska a Benátska, neboli dosavadní 3.pole, na jejich místo se dostala ze 4.pole Halič a Vladiměřsko, ve 4.modrém poli spatřujeme 5 zlatých orlic v postavení 2-2-1, neboli znak Dolních Rakous, který zde zastupuje všechny alpské země, podobně jako český lev reprezentuje země Koruny české.

V souladu s touto úpravou znaku rakouských arcivévodů byl pozměněn také znak následníka trůnu tak, že v levém poli polceného středního štítku zůstala i nadále estenská orlice. To byla tedy třetí podoba znaku Františka Ferdinanda d'Este, která měla platnost od r.1896 až do jeho tragické smrti. (16)

Zaměříme nyní pozornost na užívání znaku arcivévodou Františkem Ferdinandem d'Este v praxi. Přímo na nádvoří zámku Konopiště nalézáme na východním průčelí západního křídla dokonale provedený znak ve starší podobě, platný před r.1896, ovinutý kolanami řádů Zlatého rouna a sv. Štěpána.

Naproti tomu v průchodu spojujícím západní a východní nádvoří nalézáme ve štuce znak novější, přičemž je zde ten-



Dynastický znak habsbursko-lotrinský nad vstupem do průchodu z východního do západního nádvoří na zámku Konopišti

to znak použit v heraldické kompozici, která je ve dvou protilehlých rozích tvořena dvouhlavým orlem s gloriolami pod císařskou korunou, na hrudi orla habsbursko-lotrinský štítek, zbývající dva rohy vyplňuje znak arcivévodův a vévodkyně z Hohenbergu.

Nad vstupem z východního nádvoří do zmíněného průchodu spatřujeme rovněž habsbursko-lotrinský dynastický znak, tentokrát v pozdně gotické slohové stylizaci na nakloněném štítu, který je převýšen korunovanou kolčí přilbou s bohatými příkrývadly a klenotem paví kyty, pod štítem stuha s heslem A.E.I.O.V.(+)

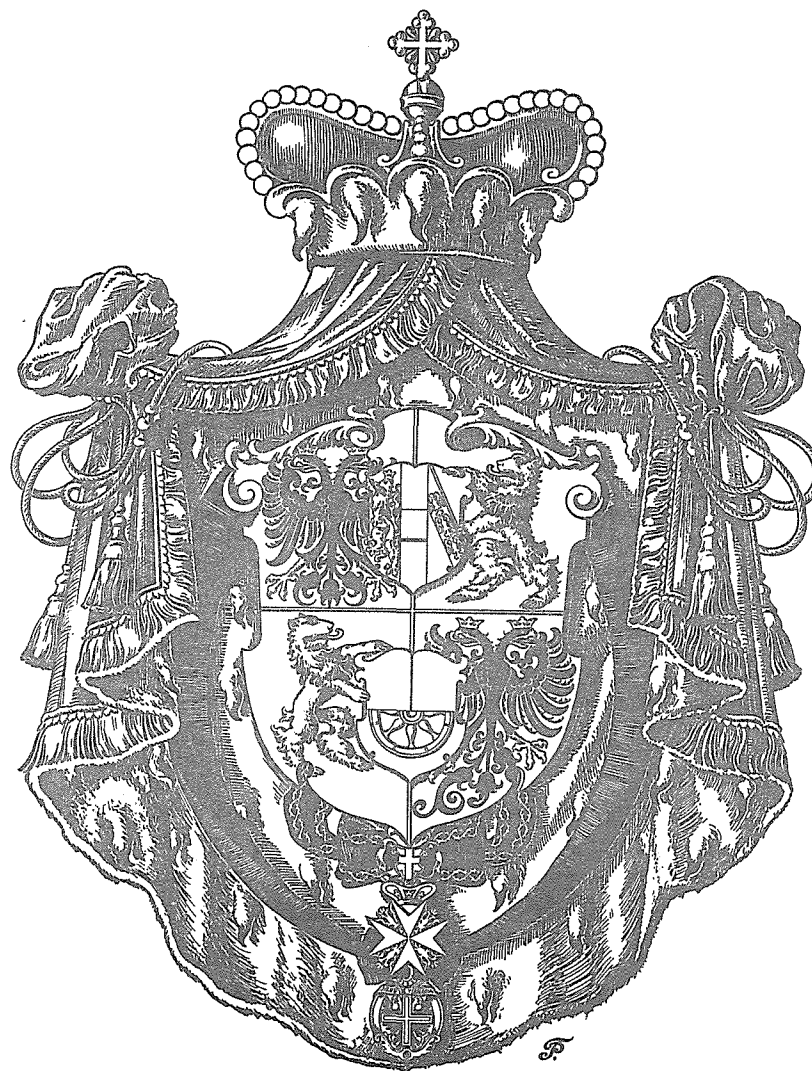
Také na objektech budovaných nebo rekonstruovaných arcivévodou v okolí zámku nalézáme obě podoby erbu, např. nad brankou, kterou se prochází směrem k zámku od Růžové zahrady, je značně zvětralý pískovcový znak v podobě před r.1896, na budově dvora v Poměnicích, u kostela na Chvojné nebo na pomníčku při cestě od Konopiště do Zabovřesk nacházíme novější formy znaku.

Dalo by se předpokládat, že obecně je možno tu či onu podobu znaku považovat za datovací pomůcku, která umožňuje rozhodnout, zda příslušný znak vznikl před nebo po r.1896. Ve skutečnosti to neplatí bez výhrad, protože na určitých dokladech přímo z arcivévodova prostředí můžeme zjistit užití starší podoby znaku po celou dobu až do r.1914. Týká se to např. tištěných programů pro oficiální slavnostní příležitosti, kde oválný štít pod korunou, ovinutý kolanou Zlatého rouna, nese starší podobu znaku, konkrétně při návštěvě německého císaře Viléma II. na Konopišti ve dnech 12. - 13. června 1914.(17)

Není tedy divu, že znak arcivévody Františka Ferdinanda d'Este bývá prezentován mylně. Nesprávné je např. použití starší podoby arcivévodova znaku v alianci se znakem kněžny, resp. vévodkyně z Hohenbergu, protože v době jejich snatku již čtyři roky měla být arcivévodou používána podoba novější. Omylu se dopustilo také Erzherzog Franz Ferdinand Museum v Artstetenu, když vydalo velmi kvalitně vytištěnou pohlednici se znaky manželského páru v anachronické kombinaci.

Z rozboru dochovaných heraldických dokladů užití znaku arcivévodou Františkem Ferdinandem tedy vyplývá pouze jediný závěr: Pokud někde spatříme novější formu znaku, nemohl doklad vzniknout před rokem 1896, protože v této době znak se znamením Dolních Rakous ve 4.poli prostě neexistoval.

Zvláštní postavení morganatické manželky následníka trůnu bylo vyjádřeno také udělením nového znaku, současně s povýšením dosavadní hraběnky Chotkové na kněžnu. Při tvorbě tohoto znaku bylo užito motivů chotkovských i habsburských. Původním erbem Chotků z Chotkova byl stříbrný korbel, neboli půl vozového kola, v červeném štítě, klenotem též korbel na třech perech. Po vymření rodu Chotků z Vojnína došlo ke spojení s motivem polceného štítu tohoto rodu, který patrně vůbec nebyl s Chotky z Chotkova



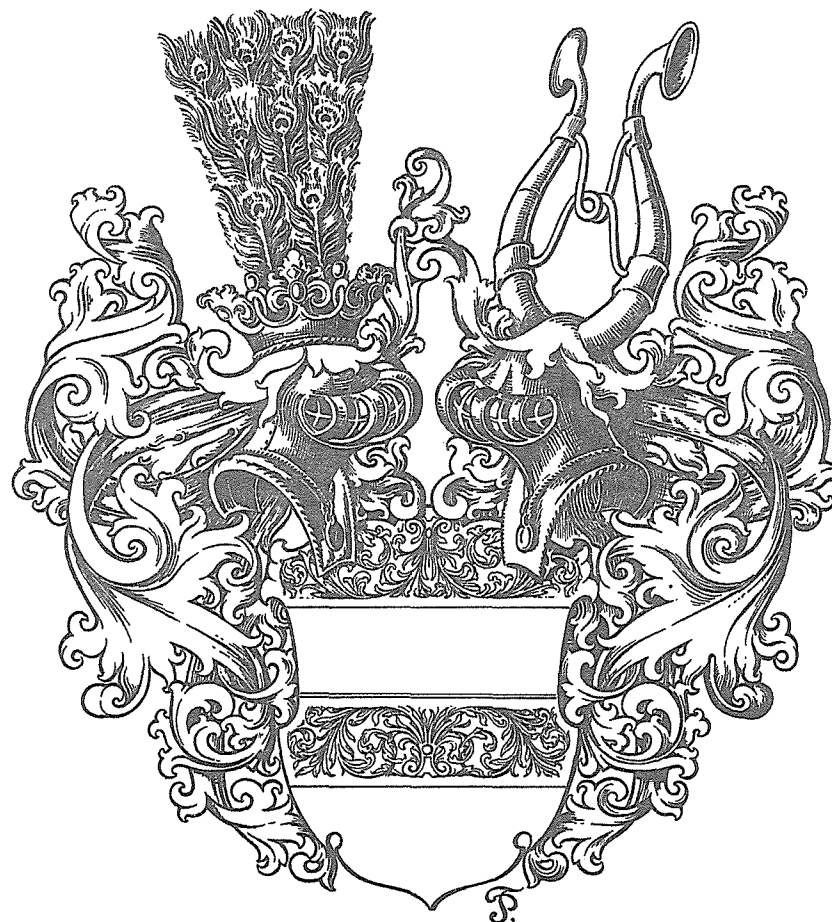
spřízněn, takže spojený erb, potvrzený majestátem ze dne 13.5.1723, představoval dělený štít, nahoře stříbrno-červeně polcený, ve spodním červeném poli spatřujeme stříbrný korbel, loukotí dolů obrácený, klenotem tři pera v pořadí stříbrné-červené-stříbrné, příkrývadla červeno-stříbrná. Při povýšení do říšského stavu hraběcího dne 4.10.1745 byl erb rozmnožen tak, že dosavadní štít se stal středním štítkem, který byl položen do zlato-modře čtvrceného štítu. V jeho 1. a 4. poli se nachází černý říšský orel, ve 2. a 3. poli zlatý vztyčený medvěd, obrácený ke středu štítu, s červeným vyplazeným jazykem. Na štítě zlatá hraběcí koruna se třemi přílbami, klenoty a příkrývadly: prostřední přílba nese původní klenot tři per, stříbrné-červené-stříbrné, příkrývadla červeno-stříbrná; pravá přílba nese orla ze štítu, příkrývadla černo-zlatá; levá přílba rostoucího medvěda ze štítu, příkrývadla modro-zlatá. Štítonoši dva zlatí medvědi. (18)

Při vytvoření znaku kněžny, později vévodkyně z Hohenbergu byl vzat za základ popsaný rozmnožený erb hrabat Chotků, zadní štít byl použit beze změny, střední štítek byl posunut mezi 3. a 4. pole a mezi 1. a 2. pole byl přidán další štítek s dynastickým erbem habsbursko-lotrinským. Tento štít byl položen na knížecí plášť, který splývá z knížecího klobouku.

Znak vévodkyně z Hohenbergu je možno spatřit na některých objektech, vybudovaných Františkem Ferdinandem po roce 1900. Jako příklad uvádím již výše zmíněné použití znaku v průchozu mezi západním a východním nádvořím na zámku Konopiště, kde je hoheneberský štít položen do kartuše s výrazně zavlnutými okraji, za štítem vynikají dekorativní rostlinné stonky s listy, nad ním se spatřuje knížecí klobouk s vlajíci stuhami. Jiným příkladem může být použití znaku vévodkyně z Hohenbergu na pomníčku u cesty z Konopiště do Žabovřesk, o němž byla již rovněž zmínka v souvislosti s uplatněním znaku následníkov. Zde je štít položen na knížecí plášť, který splývá z totožné koruny jako u znaku Františka Ferdinanda, tedy z koruny, která se podobá královské. Zjišťujeme, že také u vévodkyně z Hohenbergu se vyskytují odchylky v detailním provedení znaku na jednotlivých památkách.

Po zavražděných manželi zůstaly tři děti, dcera Žofie a synové Maxmilián a Arnošt. Jejich postavení v rámci rakouské nobility bylo upraveno Nejvyšším rozhodnutím císaře Karla ze dne 31.8.1917, na něž byl vydán diplom dne 5.10.1917.

Hlavě rodu byl udělen titul vévody z Hohenbergu s oslovením "Výsost" (Hoheit), ostatním příslušníkům rodu titul kníže, resp. kněžen z Hohenbergu s oslovením "Jasnost" (Durchlaucht). (19) Současně byl pro rod Hohenbergů udělen zcela nový erb, autorem miniatury v diplomu byl dvorní malíř erbů F. Junginger. Malba erbu se tu již zcela vymanila z úpadkového pojetí heraldiky, které bylo tak typické pro 19. století, pojetí erbu je pozdně gotické, proporce vyvá-



žené. I když se jedná o rod, který by měl náležet ke špičce rakouské nobility, byl udělen erb se zcela jednoduchou štítovou figurou, s pouhými dvěma klenoty a nadto dle diplomu není ve spojení s erbem použit knížecí plášť ani klobouk. Přestože návrh vznikl ve velmi neutěšené válečné době, je erb Hohenbergů dokladem dobrého vkusu svého tvůrce, za nějž je možno hypoteticky považovat F. Jungingera.

Štít Hohenbergů je třikrát stříbrno-červeně dělen; obě přílby opatřeny červeno-stříbrnými příkrývadly, na prvé korunované přílbě je klenotem paví kyta, původní klenot příslušný ke štítu s babenberským břevnem, na druhé nekorunované přílbě stříbrno-červeně dělené buvolí rohy na způsob trub, jež jsou opatřeny kováním a provázány zkříženými šnůrami - vše v obrácených tinkturách; jedná se o klenot hrabství Hohenberg ve Wurttembersku, které bývalo majetkem Habsburků až do r.1805 a po němž bylo zvoleno jméno pro morganatickou, choť Františka Ferdinanda a její potomky. V praktickém užití erbu příslušníky rodu Hohenbergů je možno se setkat také se štítem položeným na knížecí plášť, jak je to ostatně zcela běžné u všech knížecích rodů.

Při rozdělení dědictví po Františku Ferdinandovi d'Este bylo postupováno podle jeho testamentu z r.1907. Protože jeho děti nedědily ani příslušnost k panovnickému domu, ani jméno Este, připadla větší část majetku z estenského dědictví arcivévodovi Karlu Františku Josefovi, pozdějšímu císaři Karlu I., který se stal nositelem jména d'Este. Týká se to zvláště Modenského paláce ve Vídni, zámku Villa d'Este a Catajo v Itálii a estenských uměleckých sbírek s výjimkou oné části, která byla přenesena na zámky Konopiště a Chlum u Třeboně. Obě česká panství, Artstetten v Dolních Rakousích, Lölling v Korutanech a činžovní domy ve Vídni jako privátní majetek arcivévodův zdědil universální dědic - starší syn Maxmilián. Následníkovým dětem byla z rozhodnutí císaře Karla připsána ještě štyrská panství Eisenerz a Radmer. Poručníkem siroteků byl ustanoven v souladu s poslední vůlí jejich strýc, Jaroslav hrabě Thun-Hohenstein z větve děčínské, manžel Marie roz. hraběnky Chotkové, která byla sestrou zavražděné Zofie.

Po rozpadu Rakouska-Uherska byl v nástupnických státech majetek bývalého panovnického rodu zestátněn, rozdíl však spočíval v tom, že v Rakouské republice nebyli Hohenbergové počítáni mezi příslušníky dynastie, což z legitimního hlediska odpovídalo skutečnosti, takže jim byl tamní majetek ponechán, zatímco Československá republika zvláštním sněmovním usnesením ze dne 5.8.1921 rozhodla o zabavení hoheneberských statků bez náhrady s odvoláním na tentýž zákon, kterým se zestátnovaly majetky rodu habsbursko-lotrinského. (20) S odstupem času je možno jako kuriozní ironii osudu poznamenat, že Československo svým rozhodnutím o zestátnění jejich majetku vlastně Hohenbergy legitimovalo jakožto plnoprávné potomky bývalé panující dynastie.

Zbývá dodat ještě pár slov k dalším osudům potomků Františka Ferdinanda d'Este. Dcera Zofie se r.1920 provdala za Bedřicha hr. Nostitz-Rieneck, pána na Jindřichovicích a Falknově (nyní Sokolov). Jako jediná ze sourozenců je dosud naživu. Oba synové - JUDr. Maxmilián a Ing. Arnošt Hohenbergové - byli jako rakouští patrioti po nacistické okupaci Rakouska zatčeni a období války prožili v koncentračních táborech. Z manželství Maxmiliána (+1962) s Alžbětou roz. hraběnkou Waldburg zu Wolfegg und Waldsee vzešlo šest synů, z nichž druhorozený Jiří - t.č. rakouský diplomat ve Vatikánu - je v nynější době hlavou rodu; prvorozený František zemřel v r.1977 bez mužských potomků. K početnému rozrodu Hohenbergů v další generaci přispěl mladší následníkův syn Arnošt (+1954) ze svého manželství s Marií Terezií Wood dalšími dvěma syny.

Odstup 75 let, který nás dělí od sarajevského atentátu, je dostatečně dlouhá doba, která umožňuje dívat se na události bez časového zaujetí. Nebylo by užitečné postavu Františka Ferdinanda d'Este idealisovat, naproti tomu je třeba se vyhnout náhledům, líčícím následníka rakouského trůnu jako osobnost zcela negativní.

Poznámky:

- (1) Namátkou doporučuji porovnat tato vyobrazení: Bačkovský, R.: Bývalá česká šlechta předbělohorská i pobělohorská na svých sídlech v Čechách a na Moravě a ve svých znacích. Praha 1948, s.151 resp. 163. Heraldika, bulletin pro pomocné vědy historické, XII./1979, č.3, s.96, kresba Milana Plzáka, blason neuveden.
- (2) Rakouští arcivévodové v 19. a 20.stol. používali hodnostní korunu, která je shodná s korunou královskou, zatímco původní tzv. arcivévodský klobouk byl dále užíván ve spojitosti se zemskými znaky Dolních a Horních Rakous.
- (3) Upozorňuji na omyl v nedávno vydané publikaci: Galandauer, J. - Honzík, M.: Osud trůnu habsburského. Praha 1982. Zde je na s.161 uvedeno, že Marie Annunziata byla vnučkou tohoto panovníka. Ve skutečnosti byla jeho dcerou a tudíž sestrou (nevlastní - z jiné matky) posledního krále Obojí Sicílie, Františka II.; v cit. publikaci je uvedeno, že byla Františkovou dcerou.
- (4) Jak bylo uvedeno v předchozím textu, neměl arcivévoda Karel Ludvík vladařské ambice, naproti tomu byl však milovníkem umění a protektorem mnoha spolků, muzeí, výstav a jiných kulturních podniků, pročež mu bylo dokonce přezdíváno "Ausstellungserzherzog".
- (5) Habsbursko-lotrinskou sekundogenituru, vládnoucí v Modeně, založil mladší syn císařských manželů Marie Terezie a Františka Štěpána Lotrinského, arcivévoda Ferdinand (1754-1806) sňatkem s dědičkou starobylého rodu vévodů modenských, Marií Richardou

- Beatrice d'Este (1750-1829). Po Vídeňském kongresu vládl v Modeně jejich syn, vévoda František IV. (1779-1846); posledním vévodou byl František V. (1819-1875). Přestože vládl v Modeně byl při sjednocování Itálie r.1859 zbaven, zůstal mu v Rakousku i v Itálii rozsáhlý nemovitý majetek. Jeho úmrtím vymřela tato větev habsbursko-lotrinského rodu po meči.
- (6) Pekař, J.: Omyly a nebezpečí pozemkové reformy. Praha 1923, s.64-65.
- (7) Galandauer - Honzík, Osud trůnu habsburského, s.168-170. Galandauer, J. - Kusák, D.: Konopiště. Středočeské nakladatelství a knihkupectví, Praha 1988, s.21-23.
- (8) Naposlady Pouzar, J.: Vysoký pán na Konopišti, (další pokrač. pod názvem) 1. světová válka a Podblanicko. In: Jiskra, týdeník OV KSČ a ONV v Benešově, Benešov 1988, 1989. Opakování tohoto omylu konkrétně ve 14. pokrač., č.49 ze dne 2.12.1988.
- (9) Aichelburg, Wladimir: Sarajevo, 28. Juni 1914. Wien 1984, s.100-109.
- (10) Cit. dle Dvořák. L.: Sňatek arciknížete Františka Ferdinanda d'Este a právní účinky jeho prohlášení z 28. června 1900. Příspěvek ku teorii práva ústavního. Praha 1900. (Zvl. otisk z Národních listů).
- (11) Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Fürstlichen Häuser (Hofkalender). 177. Jahrgang. Gotha 1940, s.404.
- (12) Uvedeno dle Aichelburg, W.: Erzherzog Franz Ferdinand d'Este und Artstetten. 3. Aufl., Wien 1986, s.48 (1. Aufl. 1983).
- (13) Aichelburg, Erzherzog, s.52.
- (14) Z monografických prací přeložených do češtiny, příp. původně českých, lze uvést zejména tyto tituly: Brehm, Bruno: Apis a Este. Román o Františku Ferdinandovi. Přel. Ladislav Drábek. Družstevní práce, Praha 1932. (Beltrie, která se ovšem do značné míry přidrhuje faktického průběhu událostí.) Ludwig, Emil: Červenec 1914. Přel. prof. Alois Jokl. Eduard Grégr & syn, Praha 1930. (Rekonstrukce dějů souvisejících s atentátem a zejména s diplomatickými zápletkami, které předcházely vzniku války, vyjádřená živým "reportážním" stylem.) Winder, Ludwig: Následník trůnu. Přel. Růžena Grebeníčková. Svoboda, Praha 1979. (1.vyd. v českém překladu vyšlo v Praze v r.1938. Čtivý román, popisující v širokém záběru celý život Františka Ferdinanda d'Este, je bohužel dost výrazně poznamenán autorovou fabulací.) Kafka, Fr.: Smrt následníka. Magnet, Praha 1971. (Stručné vylišení okolností sarajevského atentátu s akcentem na osudy spiklenců.)
- Z rakouských publikací, vydaných v nedávné době, zde upozornuji na faktograficky hodnotné práce Wladimira Aichelburga, které byly již zmíněny v předešlých citacích.
- (15) Viz vyobrazení znaků polního maršála arcivévody Albrechta

a velmistra Řádu Německých rytířů arcivévody Eugena v publikaci Krahl, Ernst August: Mährisches Wappenbuch vom Jahre 1888. Herausgegeben von Richard Graf Belcredi. Beheim-Verlag Aleš Zelenka, Gessertshausen 1986, s.10 a 12 (referát o této knize byl otištěn v Heraldické ročence 1987, s.65-68).

- (16) Po úmrtí Františka Ferdinanda d'Este bylo Nejvyšším rozhodnutím ze dne 31.10.1914 jméno a znak Este přeneseno na tehdejšího arcivévodu, pozdějšího císaře, Karla, ten pak rozhodnutím ze dne 16.4.1917 předal jméno a znak svému druhorozenému synu Robertovi (naroz.1915), který je užívá doposud.
- (17) Aichelburg, Sarajevo, s.103, 105.
- (18) Sedláček, A.: Českomoravská heraldika II. Praha 1925, s.74-75.
- (19) Genealogisches Handbuch der fürstlichen Häuser. Bd.IX. Limburg a. d. Lahn 1971, s.411.
- (20) Pekař, Omyly, s.63.
- (21) Gen. Handbuch d. fürstl. Häuser. Bd.IX, 1971, s.411-414. Nejnovější rozrod Hohenbergů je uveden v publikaci Aichelburg, Erzherzog, s.20-21.
- (*) Abbreviatury (zkratky), vytvořené ze začátečních písmen jednotlivých slov a zpravidla psané velkými písmeny, se nazývají litterae singulares čili sigly. Výklad jejich prvotního významu nemusí být vždy jednoznačný, jak je patrné právě z této zkratky. Původně je toto heslo ve významu AUSTRIA ERIT IN ORBE ULTIMA (Rakousko bude ve světě poslední = jeho existence potrvá nejdéle) připisováno císaři Bedřichovi III. (1440-1493), zatímco jiná latinská varianta jej uvádí ve významu AMOR ELECTIS INIUSTIS ORDINAT ULTOR (Láska vyvolencům, nešlechtníkům panuje mstitel). Z dalších variant, latinských i německých, je možno uvést: AUSTRIAE EST IMPERARE ORBI UNIVRSO (Rakousku náleží panovati celému světu), AQUILA ELECTA IUSTE OMNIA VINCIT (Vyvolený orel právem vše přemáhá), AUF ERDEN IST OESTERREICH UNSTERBLICH (V zemích je Rakousko nesmrtelné), ALLER EHREN IST OESTERREICH VOLL (Všech ctností je Rakousko plné).

Franz Ferdinand d'Este und die Familie Hohenberg

Der österreichische Thronfolger Erzherzog Franz Ferdinand d'Este gehört zu den bekanntesten Gestalten seiner Zeit, mit seinem Namen sind aber viele Irrtümer und Ungenauigkeiten verbunden. Auch die Frage seines Wappens ist nicht ohne Probleme.

Während der Regierungszeit Kaiser Franz Josephs I. können wir fünf Thronfolger aufzählen. Nach dem Erzherzog Ferdinand Max, der Kaiser von Mexiko wurde, folgte Kronprinz Rudolph. Nach seinem tragischen Tod im J. 1889 wurde Thronfolger der jüngere Bruder des Kaisers Erzherzog Karl Ludwig, der hatte aber keine Regierungsambitionen und starb im J. 1896. Als nächster Thronfolger folgt sein ältester Sohn Erzherzog Franz Ferdinand und blieb es bis zu dem Attentat in Sarajevo am 26.6.1914. Erst der fünfte Thronfolger Erzherzog Karl wurde im J. 1916, in der Mitte des Ersten Weltkriegs, Kaiser.

Franz Ferdinand wurde am 18.12.1863 geboren als ältester Sohn des Erzherzogs Karl Ludwig aus seiner zweiten Ehe mit Maria Annunciata, geb. Prinzessin von Bourbon-Sizilien, die aber schon im J. 1871 an Tuberkulose starb. Der verwitwete Vater heiratete in dritter Ehe Maria Theresia Prinzessin von Braganza, die Franz Ferdinand und seinen Geschwistern zur vorbildlichen Stiefmutter wurde.

Franz Ferdinands Erziehung und Bildung waren gründlich, intensiv waren seine Sprachstudien. Leider hatte der junge Erzherzog keinen Sprachtalent und so sprach er ausser Deutsch nur Französisch. Andere Sprachen, auch Tschechisch, kannte er nur in Grundzügen. Im Jahre 1875 wurde Franz Ferdinand Erbe des ehemaligen Herzogs von Modena Franz V. aus einer habsburgischen Nebenlinie. Ausser dem Beinamen Este bestand das Erbe aus Liegenschaften und zahlreichen künstlerischen Sammlungen. Ausser den ursprünglichen estensischen Besitzungen besass Franz Ferdinand später noch die Herrschaft Konopiště (ab 1897), die er förderte und zu seinem beliebtesten Landsitz auswählte. Aus dem Besitz seines Vaters hatte er die kleine Herrschaft Artstetten in Niederösterreich, wo er seine Familiengruft errichtete.

Auf seinen Militärdienst in Enns (Niederösterreich) und Prag hatte Franz Ferdinand gute Erinnerungen, dagegen in Ödenburg begann seine Antipathie gegen chauvinistische ungarische Offiziere. Während seines Dienstes in Budweis (České Budějovice) zeigte sich seine ererbte Tuberkulose-Erkrankung, sodass er den Militärdienst unterbrechen musste und sich zwei Jahre an klimatisch geeigneten Orten - Meran, die Riviera, Aegypten - ärztlich behandeln lassen musste. Nach seiner Genesung wurde er "zur Disposition des Allerhöchsten Oberbefehle" gestellt, wurde Generalinspektor der Armee, bekam seine selbständige Militärkanzlei und im J. 1899 wurde er zum General der Kavallerie befördert. Es wird oft irrtümlich angenommen, dass der Thronfolger Haupt einer Kriegspartei Österreichs war. Dagegen erkannte Franz Ferdinand die innere Schwäche des Reiches und befürchtete den Krieg als eine Gefahr für seinen zukünftigen Thron. Franz Ferdinand wurde im Geiste eines sozusagen mittelalterlichen Universalismus der Habsburger erzogen und so waren ihm grossdeutsche, grossungarische, aber auch grossserbische nationalistische Leidenschaften fremd. Er unterstützte eine politische Annäherung an das zaristische Russland und hatte Sympathien für die katholischen Sudslawen. Gegenüber Tschechen fühlte er keinen Hass, mit radikalen tschechischen Politikern hatte er aber nichts Gemeinsames.

Als seine Lebensgefährtin wählte Franz Ferdinand die Gräfin Sophie Chotek aus der böhmischen uradeligen Familie der Grafen Chotek von Chotkowa und Wognin, geboren im J. 1868. Nach Familiengesetzen, hauptsächlich der Pragmatischen Sanktion, wurde die Ehe als morganatisch angesehen und der Erzherzog musste drei Tage vor seiner Hochzeit im Jahre 1900 in Namen seiner Gemahlin und seiner Kinder auf ihre Zugehörigkeit zum Herrscherhaus und auf ihren Thronanspruch verzichten. Sophie wurde zur Fürstin, später 1909 zur Herzogin von Hohenberg erhoben. Aus der harmonischen Ehe des Thronfolgers wurden die Tochter Sophie und zwei Söhne, Max und Ernst, geboren.

Franz Ferdinand war leidenschaftlicher Jäger, machte viele Reisen (seine Weltreise in den Jahren 1892-1893 ist bekannt), war reicher Grossgrundbesitzer und widmete seine Aufmerksamkeit dem romantischen Umbau des Schlosses Konopiště, der Herrichtung des Parks und der Umgebung. Er konzentrierte während seines Lebens ausserordentlich wertvolle Sammlungen, bekannt ist die estensische Waffensammlung und die Sammlung

der St. Georg-Thematik.

Das Hauptmotiv der politischen Pläne des Thronfolgers war die Beilegung des Dualismus und der Umbau der alten Donaumonarchie auf einen modernen Staat. In der Frage der Selbstverwaltung der Völker schwankte er zwischen dem Föderalismus, dem österreichisch-ungarisch-slavischem Trialismus und der Verteilung des Reiches in mehrere Einheiten nach natürlichen Sprachgrenzen. Am 28.6.1914 fielen der Erzherzog und seine Frau in Sarajevo einem Attentat zu Opfer, dass von grossserbisch denkenden Jugendlichen mit Unterstützung des belgrader Geheimbundes "Crna ruka" ("Schwarze Hand") organisiert wurde. Die Unebenbürtigkeit des ermordeten Ehepaares wurde auch bei der Begräbnisfeier in Wien unterstrichen. Die eigentliche Beerdigung in Artstetten wurde von einem starken Gewitter begleitet, dass irgendwie das unruhige Leben des Thronfolgers beschloss und die folgenden noch unruhigeren Jahre andeutete.

Das Wappen der österreichischen Erzherzöge im 19. Jahrhundert war geviert mit einem Mittelschild, mit den Feldern Habsburg, Babenberg, Lothringen, das 1. Feld Ungarn, das 2. Feld Böhmen, das 3. Feld Lombardei und Venetien, das 4. Feld Galizien und Lodomerien. Nach der Übernahme des Namens Este im J. 1875 wurde Franz Ferdinands Wappen so geändert, dass in die linke Hälfte des Mittelschildes der estensische silberne Adler in blauem Feld kam, das ursprüngliche zweimal gespaltete dynastische Wappen bildete die rechte Hälfte des Mittelschildes. Diese Form galt bis J. 1896. Dann kam in das 3. Feld des grossen Schildes der österreichischen Erzherzöge das Wappen von Galizien und Lodomerien, im 4. Feld erscheint das Wappen von Niederösterreich. Trotzdem diese Wappenänderung rechtlich eindeutig war, kam es noch während Franz Ferdinands Leben zeitweise zu einer falschen Benützung der älteren Wappenform auch nach dem Jahr 1896, was zu einer gewissen Uneinigkeit bei der Abbildung des Wappens des Thronfolgers bis Heute führt. Bei der Erteilung des Fürstentitels der morganatischen Ehefrau des Thronfolgers wurde auch ein persönliches Wappen erteilt, dass die Figuren des Wappens der Chotek mit dem dynastischen Wappen Habsburg-Lothringen vereint. (Dieses liegt als kleines Schild zwischen dem 1. und 2. Feld des gevierten Schildes der Chotek, das Stammwappen der Chotek kommt als kleines Schild zwischen das 3. und 4. Feld.)

Den Kindern des ermordeten Ehepaares wurde von Kaiser Karl im Jahre 1917 ein neues Wappen erteilt - ein dreimal silbern-rot geteiltes Schild mit zwei Kleinoden. Diese einfache Form zeigt einen guten Geschmack des Autors, als welchen wir wahrscheinlich den Wappenmaler des Hofes F. Junginger ansehen können.

Erben des Privatbesitzes des Erzherzogs wurden seine Kinder, den grösseren Teil des estensischen Besitzes erbte Kaiser Karl, der im J. 1917 den Namen Este und diesen Besitz seinem zweiten Sohn Robert übergab. Zum Vormund der Weisen wurde Graf Jaroslav Thun-Hohenstein ernannt. Nach Österreich-Ungarns Ende wurde der hohenbergische Besitz in der Tschechoslowakei verstaatlicht. Beide Söhne des Erzherzogs wurden nach dem Nazi-Anschluss ins Konzentrationslager gebracht. Das derzeitige Haupt der Familie Hohenberg ist der zweitgeborene Sohn Maximilians Georg Herzog von Hohenberg, jüngere Familienmitglieder benützen den Fürstentitel.

Der Abstand von 75 Jahren nach dem Attentat von Sarajevo ermöglicht einen zeitlich uneingenommenen Blick auf Gestalten und Begebnisse.

Es ist nicht wünschenswert, Franz Ferdinand zu idealisieren, aber auch ein ganz negativer Standpunkt ihm gegenüber wäre unrichtig.

Zusammenfassung von
MUDr. František Lobkowicz

Ilustrace:

- s.7 Znak Františka V., vévody modenského, s dekoracemi řádů Zlatého rouna, Estenského orla, sv. Štěpána a bavorského řádu sv. Huberta. Kresba Petr Tybitancl.
- s.14 Starší podoba znaku arcivévody Františka Ferdinanda d'Este v plastickém provedení s dekoracemi řádů Zlatého rouna a sv. Štěpána na západním nádvoří zámku Konopiště. Foto Ing. František Kučera, 1989.
- s.15 Novější podoba znaku arcivévody Františka Ferdinanda d'Este s dekoracemi řádů Zlatého rouna a sv. Štěpána. Kresba Petr Tybitancl.
- s.17 Dynastický znak habsbursko-lotrinský v plastickém provedení na východním nádvoří zámku Konopiště. Foto Ing. František Kučera, 1989.
- s.19 Znak Žofie, vévodkyně z Hohenbergu, s dekoracemi řádů Hvězdového kříže a Maltézského. Kresba Petr Tybitancl.
- s.21 Erb rodu vévody a knížat z Hohenbergu. Kresba Petr Tybitancl.

Poděkování:

Za významnou pomoc při soustředování podkladů ke článku, zejména pak za údaje z vídeňského Haus-, Hof- und Staatsarchivu, je autor zavázán panu PhDr. Vladimíru Aichelburgovi z Vídně. Identifikaci řádových dekorací a dalšími informacemi z oboru heraldiky přispěl pan MUDr. František Lobkowicz, který s nevšední ochotou přeložil též německé resumé; rovněž jemu náleží autorovo poděkování.

-mch-

HEROLTSKÉ FIGURY VE ZNACÍCH MĚŠŤANŮ STARÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO V DOBĚ PŘEDHUSITSKÉ

Michal Fiala

Počátkem 13. stol. v českých zemích začínají vznikat města. Tím se ve skladbě naší feudální společnosti objevuje nový sociální a ekonomický prvek. Města se stala nejen výrobním a obchodním centrem okolí či dokonce, v případě Prahy, celého státu, ale též podporují krále finančně, a tím ho do jisté míry zbavují závislosti na šlechtě.

Vznik města v Čechách a na Moravě mohl proběhnout trojím způsobem. Prvním způsobem je založení města na tzv. zeleném drnu, kdy panovník pověřil určitou osobu nebo skupinu osob vyměřením základní polohy budoucího města na území, které jím k tomu propůjčil do držení. Druhý způsob představoval postupný vývoj od osídlení při brodech či obchodních stezkách až po uzavřenou městskou komunitu. Třetí způsob, jehož příkladem je Staré Město pražské, představoval kombinaci obou předchozích možností.

Na počátku 13. stol. shledáváme Prahu ještě víceméně jako živelné seskupení několika starších celků různé povahy co do ekonomického, urbanistického i společenského charakteru, z nichž jen některé menší celky mají určitý stupeň organizace (vici Theutonicorum) a zárodky práv, jiné vynikají rozvojem obchodu. Existuje již hospodářské centrum, kolem něhož se usazují zakladatelé budoucích patricijských rodů. Avšak celkový dojem z této aglomerace je takový, že nejde o útvar přesně vymezený ani právně, ani správně, vůbec již ne prostorově, jenž se dosud vyvíjel živelně, pravděpodobně v nejtěsnější závislosti na rozhodnutích přímého vlastníka té které části aglomerace, přičemž největším vlastníkem byl alespoň zpočátku panovnický rod.

V 30. letech 13. stol. bylo Staré Město pražské v místech, kde jej neobtěkala Vltava, obeháno hradbami. Přímé doklady se nedochovaly; narrativní prameny se pouze nepřímo zmiňují o existenci hradeb na tomto místě až k počátku 50. let 13. století. (1) Jedinou výjimku tvoří "Příběhy krále Václava", kde se píše, že Václav I. začal hradby budovat po smrti svého otce, avšak údaj je uveden v krátké úvodní části, shrnující období před r. 1249. (2)

Zahájení výstavby hradeb z jižní a východní strany ve 30. letech 13. stol. však naznačuje přesun tehdejších městských klášterů, které představovaly mohutnou fortifikační veličinu, do oblastí pozdějších hradeb; k přesunu došlo právě v této době. Jedná se o klášter minoritů u sv. Jakuba, jenž je doložen k dubnu roku 1238 (3); klášter dominikánů u sv. Klimenta, poprvé k r. 1236 (4); o komendu německých rytířů, kteří prodali r. 1233 své původní sídlo u sv. Petra na Poříčí královně Konstanci (5) a přesunuli se ke kostelu sv. Benedikta na dnešním náměstí Republiky (6); klášter klarisek u sv. Fran-

tiška a k němu přináležející špitál u sv. Haštala v l. 1233-1234 (7).

Jasnější situace je v případě vzniku hradeb na vltavském břehu. O zdejším opevnování se zmiňují "Letopisy české z let 1196-1278" (8). V roce 1252 byl k patě mostu přenesen špitál sv. Františka (9), jenž se mezitím přesunul ke sv. Petru na Poříčí (10) a v roce 1238 se osamostatnil. (11) Též je zde o něco jižněji vybudována komenda templářů u sv. Vavřince. (12)

Zvláštním prvkem Prahy ve 13. stol. byla komunita, kterou král vysadil kolem kostela sv. Havla, tzv. "civitas circa sanctum Gallum". Není jasné, kdy Havelské město vzniklo, ani zda to bylo ještě před vznikem hradeb, nebo zda takto bylo zaplněno prázdné místo mezi stávající zástavbou a nově vzniklými hradbami. První zpráva o této osadě se nachází v listině z 25.8.1265. (13) Z označení Havelského města jako "civitas circa sanctum Gallum" plyne, že toto nebylo součástí Prahy, jelikož termín "civitas" je pro Prahu doložen už ve 30. letech 13. století. Spojení obou měst proběhlo mezi lety 1282-1287. (14)

V počátcích existence Starého Města pražského vládli ve městě a za plnoprávné občany byli považováni pouze příslušníci několika rodů, kteří byli potomky původních obyvatel či lokátorů. Obecně lze tuto vrstvu nazvat starým patriciátem. (15) Tito měšťané se většinou nezabývali řemesly, ale požívali příjmů z obchodu a areálních platů z pozemků, které pronajali jiným obyvatelům města, aby si na nich postavili domy. (16) Vlastníci půdy byli tak ve městě obdobou feudální šlechty. (17)

Ve 14. stol. získali měšťanské právo též řemeslníci, byli-li ve městě usazeni tři roky a jeden den a složili-li měšťanskou přísahu. (18)

V čele obce stál rychtář (iudex, richter), dosazovaný králem na jeden rok, ve 14. stol. i na několik let; avšak za pronájem rychty musel zaplatit poplatek. Jako správní a od konce 13. stol. i soudní orgán, v němž měl rychtář hlavní slovo, vystupovala městská rada, jejíž členy (iurati, scabini, consules) jmenoval král na návrh odstupujících konšelů. Jejich počet se pohyboval v rozmezí 12-18 členů, v některých letech jich bylo i 24. (19) Ze svého středu si konšelé volil purkmistra - poprvé doložen k r. 1318; purkmistrovský úřad zastával každý z nich po dobu 4 týdnů, což vedlo k zeslabení moci rychtáře. Již dříve byl rychtář zbaven opatrování pečeti, jež přestala být znamením rychtáře a měšťanů a stala se znamením městské obce. (20) V r. 1299 král Václav II. udělil Starému Městu privilegium, na jehož základě si rada mohla volit městského písaře. (21)

V r. 1338 zakoupili staroměstští měšťané od Wolflina od Kamene dům na dnešním Staroměstském náměstí. V domě zřídili radnici, aby, jak to vyjádřili již v neúspěšné žádosti králi Václavu II. o povolení ustavit stálý radní dům z r. 1296, město netrpělo hanbu v očích cizinců, kteří by ho srovnávali s městy jinými. (22)

Počátek vlády Karla IV. byl ve znamení závažné změny v životě pražských měšťanů. Počet obyvatel natolik vzrůstal, že areál dvou stávajících pražských měst (23), Starého a Menšího, již nepostačoval přílivu obyvatelstva, a proto listinou ze dne 8.3.1348 založil Karel IV. Nové Město pražské. (24) Staré Město si však i nadále udržovalo vedoucí postavení téměř ve všech sférách společenského života a staroměstská rada byla vyšší soudní stolicí pro měšťany novoměstské. (25)

Do r. 1335 byla staroměstská rada v rukou starého patriciátu. Toho roku se v radě neobjevil ani jeden člen z rodů obsazujících radu v předcházejícím období. (26) Avšak již v r. 1339 byl obnoven předchozí pořádek.

V r. 1350 byla na Starém Městě nastolena tzv. cechovní vláda, kdy se

do rady dostává i větší počet řemeslníků. Jejím členem nesměl být měšťan vlastníci venkovský statek. Níže postavení měšťané si začínají uvědomovat stále se zvětšující rozdíl mezi nimi a patriciátem a nastává období tzv. protipatricijské opozice.

V r. 1352 však došlo ke změně a v nové radě, která se udržela až do r. 1356, byli všichni členové, mající majetky na venkově. (27)

V prosinci r. 1367 došlo ke spojení Starého a Nového Města a bylo vytvořeno Větší Město pražské - Maior civitas pragensis. Jeho rada čítala 30 členů, z nichž 18 bylo ze Starého a 12 z Nového Města. Během devíti let (28), kdy toto spojení trvalo, početní stav rady Většího Města pražského kolísal, avšak zastoupení obou měst vyznívalo vždy ve prospěch staroměstských. Též funkcí rychtáře zastával měšťan staroměstský a jako městské pečeti se používala pečeť Starého Města. (29)

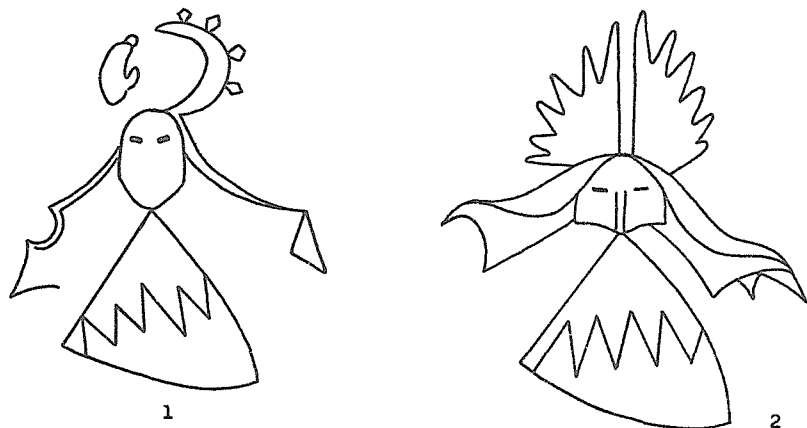
V r. 1380 byla sepsána práva konšelská - Statuta consilii civitatis Pragensis, podle nichž se měli řídit městští radní. (30)

21.10.1413 si vymohli staroměstští měšťané na králi Václavovi IV. majestát, znamenající značné omezení královských práv ve městě. Odstupující konšelé podle tohoto privilegia měli navrhnout 50 kandidátů, z nichž by panovník vybral 18 radních na příští rok při paritním zastoupení Čechů a Němců. V prosinci téhož roku však král toto privilegium odvolal. (31)

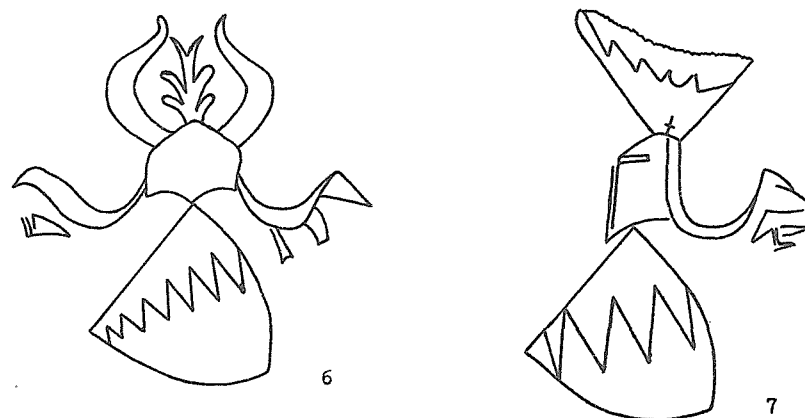
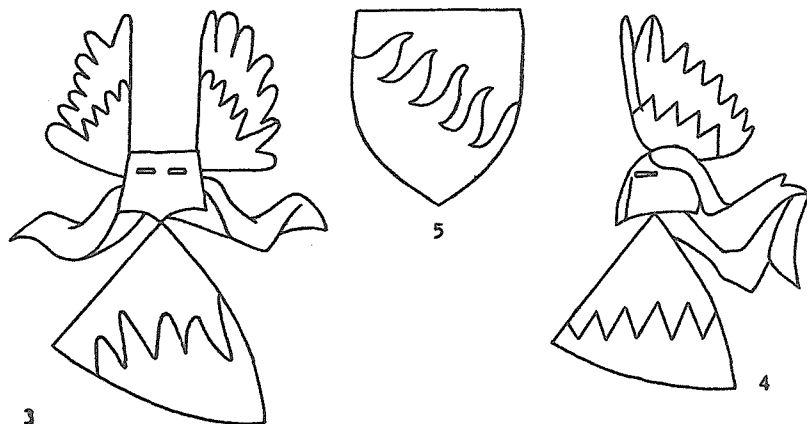
Po r. 1350 se objevují první případy, kdy měšťan odešel na své statky na venkově. Postupně ztratil městské právo (někdy však i po vyvázání se z městského práva zůstává členem rady) a pronikl mezi nižší šlechtu. To mělo za následek klesání počtu konšelů, kteří měli statky mimo město, v jednotlivých radách. (32)

Měšťanská heraldika resp. sfragistika v předhusitském období není v naší literatuře dostatečně zastoupena. Některé znaky je možno nalézt v Sedláčkově Českomoravské heraldice (33) či v díle Bačkovského. (34) Další zmínky jsou porůznu roztroušeny v pracích různého heraldicko-genealogického zaměření. (35, 36) Měšťanské heraldiky se též dotýká šíře koncipovaná práce Rostislava Nového. (37) Obsáhlejším zpracováním měšťanských pečeti, tudíž i měšťanských znaků, se zabývá diplomová práce Marcely Jedličkové na katedře pomocných věd historických a archivního studia na filosofické fakultě University Karlovy (38), avšak po sfragistické a heraldické stránce je zatížena tolika omyly, že ji prakticky nelze použít.

Jako pramennou základnu pro zkoumání heroltských figur, vyskytujících se ve znacích staroměstských měšťanů, jsem použil listin církevních institucí, jejichž archivy jsou uloženy v 1. oddělení Státního ústředního archivu v Praze (SUA). Jedná se především o fond Archivy zrušených klášterů, z něhož jsem prostudoval listiny od benediktinů u sv. Jiří, křižovníků Božího hrobu na Zderaze, cisterciáků na Zbraslavi, augustiniánek u sv. Kateřiny, karmelitánů u sv. Havla, premonstrátek v Doksaněch a dominikánek u sv. Anny. Dále jsem prostudoval materiály z archivu kolegiální kapituly na Vyšehradě, archiv řádu křižovníků s červenou hvězdou, archiv benediktinů na Břevnově a archiv pražského konventu johanitů.

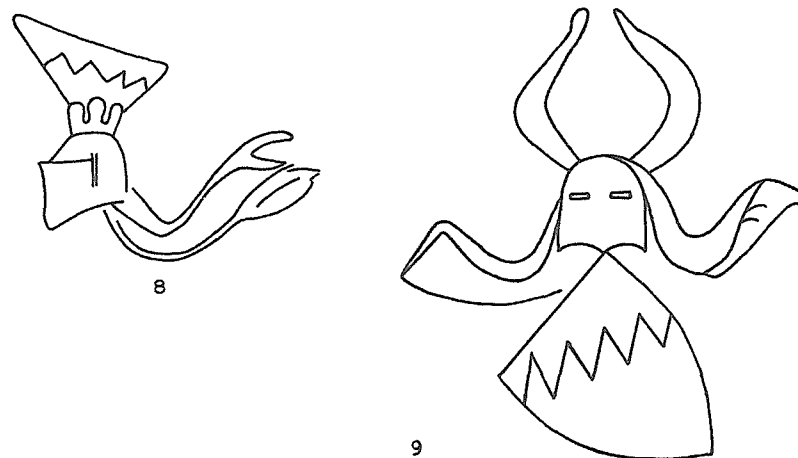


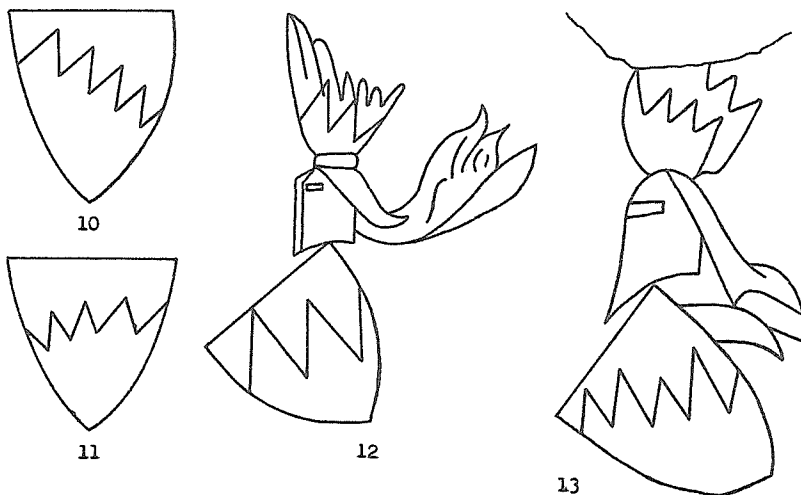
Nejoblíbenější heroltskou figurou byl štít kosmo dělený nepravidelným lomeným pilovitým řezem - hřebenem. Tento znak měl jeden z nejmocnějších a nejrozšířenějších rodů, Olbramoviců. Podle klenotu lze rozlišit obě olbramovické větve; starší nosila dva rohy postrkané pavími pery, jak je doloženo na pečeti Václava Albertova na listině ze dne 22.3.1346 (39, obr.1). Druhá větev, pocházející od Wolframa Menhartova (+1316, 40) měla v klenotu křídla. Na mnou zkoumaných pečetích se tento klenot vyskytuje třikrát. V jednom případě, na pečeti Mikuláše Bohuslavova (41), jsou křídla bez lomeného dělení (obr.2). Na pečeti Mikulášova otce Bohuslava Wolframova, kde přílba je postavena en face, jsou otevřená křídla, pravé děleno šikmo, levé kosmo (42, obr.3). Pečeť Jana Menhartova nese přílbu hledící vpravo s jedním křídlem v klenotu, kosmo děleným (43, obr.4)



Poněkud odlišný znak je na pečeti Mikulášova bratra Petra Bohuslavova, na níž je vyobrazen pouze štít bez přílby a klenotu; štít je kosmo dělen plamenitým řezem (44, obr.5).

Kosmé dělení lomeným pilovitým řezem - hřebenem používal další mocný rod, Rokczanerové. Mnou sledovaný materiál zachycuje pečeti šesti členů rodu ze všech tří větví. Z toho na třech pečetích je znak úplný, na dvou pouze štít a na jedné pouze přílba s klenotem. Podle klenotů můžeme jednotlivé větve rozlišit. Nejstarší větev, Menhartova, nosila v klenotu rohy a mezi nimi blíže neurčitelnou rostlinu, jak je doloženo na pečetích Františka Rokczanera z Okoře (45, obr.6). Druhá větev, Václavova, používala křídlo, kosmo dělené lomeným pilovitým řezem. Sledovaný materiál obsahuje pečeť zakladatele rodové větve Václava Rokc-



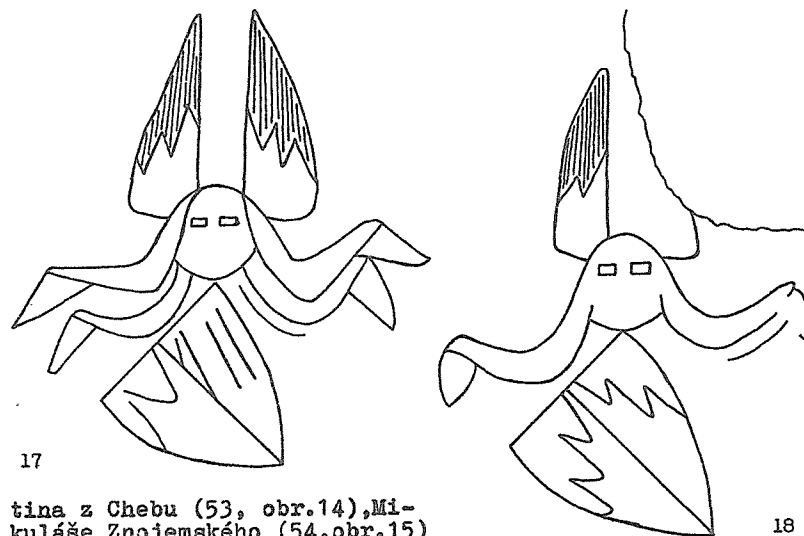
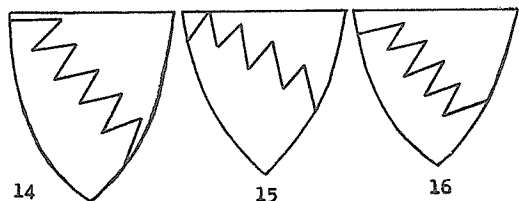


zanera (46) a jeho syna Oldřicha(47). Na Václavově pečeti je znak úplný. Z vrcholku přilby vyniká do spodní části křídla v klenotu křížek (obr.7). Pečeti Oldřichovy zobrazují pouze korunovanou přilbu s klenotem, stejným jako u otce, avšak bez křížku (obr.8). Třetí, nejmladší, větev, pocházející od Mikuláše Rokczanera, je reprezentována zakladatelovým synem Mikulášem ml., jenž nosil v klenotu dva rohy (48, obr.9). Na zbývajících dvou pečetích je pouze štít; starší z nich, Janova z 21.5.1343 (49), má štít kosmo dělený lomeným pilovitým řezem (obr.10); mladší patří Františku Rokczanerovi z Holešovic (50) a zobrazuje štít, jenž je šikmo dělen nahoru prohnutým lomeným pilovitým řezem (obr.11).

Štít kosmo dělený lomeným pilovitým řezem používali i další staroměstští měšťané. Jan Rost měl štít takto dělen o dvou a půl hrotech, na štítě přilbu s točenicí a příkryvadly a v klenotu křídlo dělené stejným způsobem jako štít (51, obr.12).

Wolflin Kamaréř má štít kosmo dělený o čtyřech a půl hrotech, což bylo jeho nejobvyklejší zobrazení, v klenotu obdobně dělené křídlo (52, obr.13).

Pouhý štít s kosmým lomeným dělením zobrazují pečete Mar-



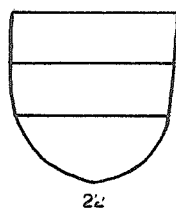
tina z Chebu (53, obr.14), Mikuláše Znojemského (54, obr.15) a Mikuláše Kornpuhela (55, obr.16).

Dalším rodem, který je v materiálu zastoupen více členy, konkrétně čtyřmi, jsou Unschaweridesové. Štít měli polcený, pravá polovina byla šikmo lomeně dělena, levá kosmo. Byla-li přilba postavena en face, jako na pečetích Jeklinové (obr.17) a Václavové (obr.18), byla v klenotu dvě rozevřená křídla, pravé šikmo lomeně dělené, levé kosmo. Na těchto dvou pečetích jsou v horní části křídel šrafovaním naznačena pera. Na přilbě postavené z profilu se klenot zobrazoval jako křídlo jediné, dělené obdobně jako štít, jak dokládá pečete Henslinova (obr.19).

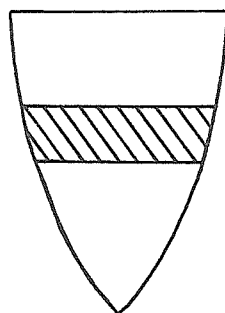
Pouhý unschaweridesovský štít bez přilby a klenotu zobrazuje pečete Jeklinova bratra Sypoty (56, obr.20).

Další oblíbenou heroltskou figurou bylo břevno. Ve znaku ho nosil mocný rod Velflovičů. V sledovaném materiálu jsou zastoupeny tři pečete příslušníků tohoto rodu. Nejstarší z nich je pečete Jindřicha Theodorova(57), který má na pečeti břevno šikmo šrafované a

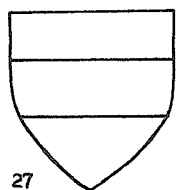




22

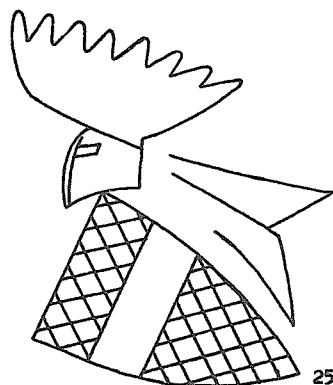


26

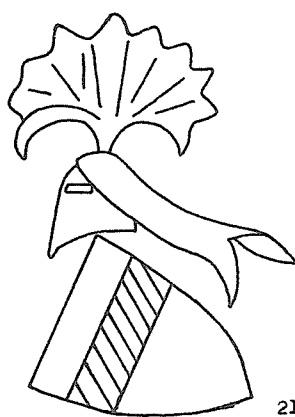


27

v klenotu paví kytu(obr.21). Další dvě pečeti jsou přivěšeny na listině z 11.2.1406(58). Jedná se o pečeť Jana od Věže - de Turri, na níž spatřujeme pouhý štít s břevnem(obr. 22) a Jana z Dubče, majícího úplný erb - břevno ve štítě a křídlo v klenotu(obr.23). Úplné znaky s břevnem mají další dva měšťané, Wolflin Posenpach(59, obr.24) a Soběhrd z Tachova(60, obr.25). Oba měli na pečetích kosmo mřížovaný štít s břevnem a křídlem v klenotu. Posledními dvěma zjištěnými břevny jsou pečete Ondřeje Goldnera s břevnem kosmo šrafovaným(obr.26) a Ješka z Hory - de Monte (62, obr.27).



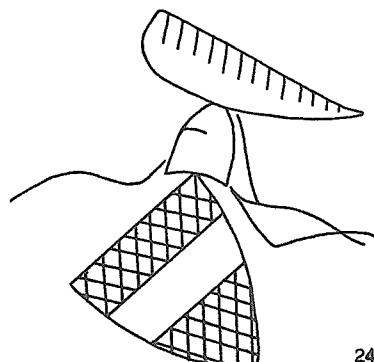
25



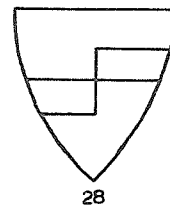
21



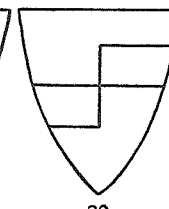
23



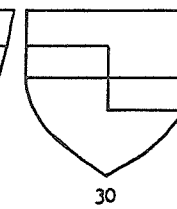
24



28



29



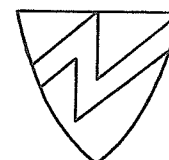
30



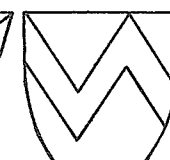
31

Další poměrně oblíbenou figurou bylo odsazené břevno. Vyskytovalo se ve dvou variantách; odsazené nahoru mají na pečetích Hanka z Kladska - de Kleyss, Heyna Peyer(63, obr.28) a Matěj zlatník(64, obr.29); odsazené dolů spatřujeme na pečeti Jana z Písku(65, obr.30).

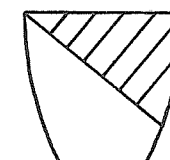
Zvláštní figuru měl ve znaku Tomáš Czigler. Z pravého horního rohu vyniká až doprostřed štítu zkrácené kosmé břevno, zužující se směrem ku středu štítu. Z levého dolního okraje vyniká postupně se rozšiřující zalomený úzký hrot(66, obr.31).



32



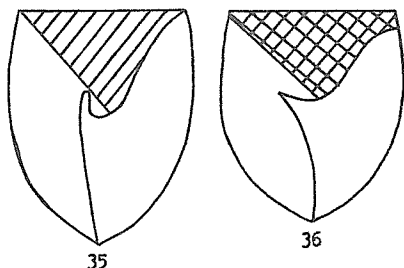
33



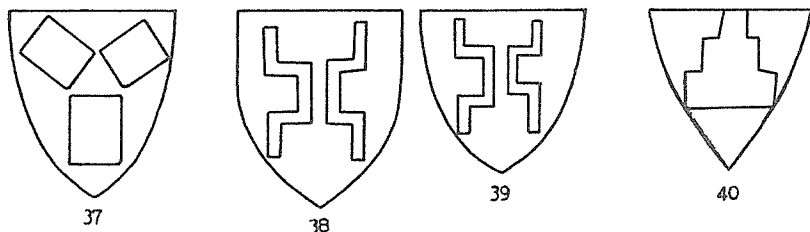
34

Jinou figurou bylo dvakrát lomené břevno; na pečeti Ješka Hopfnera směřuje šikmo(67, obr.32), na pečeti Jordana Rechczera směřuje kosmo(68, obr.33). Z 28.2.1345 pochází pečeť Františka Goppoldova(69), na níž je štít kosmo dělen, máje v horní polovině tři šikmá břevna(obr.34).

Z prostředí bohatého řemeslnictva pocházejí další dvě pečeti, jejichž znak napovídá o rodové souvislosti, která je potvrzena i v intitulaci listiny, již stvrzují; jedná se o Jana zlatníka a jeho syna Petra (70). Štít na Janově pečeti je rozdělen neobvyklým vidlicovým řezem. Dělicí linie směřuje z pravého horního rohu do středu štítu, druhá dělicí linie vychází z levého horního rohu do středu a je viditelně prohnutá nahoru. Ve středu štítu tato linie vybíhá uprostřed ve vzhůru zahrocený výběžek, od něhož směřuje linie mírným obloukem k patě štítu. Horní třetina štítu je šikmo šrafována (obr.35). Na pečeti Petrově je dělicí linie, směřující z levého horního rohu ku středu štítu, modifikována poněkud odlišněji a horní třetina je kosmo mřížována (obr.36).



Poslední čtyři znaky s heroltskými figurami tvoří přechod k figurám obecným. Na pečeti Jindřicha Cziglera z 29.11.1347 (71) jsou tři do vidlice uspořádané obdélníky; soudě dle jména, jedná se patrně o mluvící znak tří cihel (obr.37). Další dva znaky náleží rodu pišicímů se z Písku (72). Jedná se o Sidlina z Písku (73, obr.38) a jeho syna Bernarda (74, obr.39), kteří nosili ve štítě dvě dvakrát zalomené kliky. Na listině ze 6.5.1358 je přivěšena pečť Mikuláše Jenteše (75): štít se třemi na sobě stojícími stupni (obr.40).



Co se týče štítu, projevuje se v jeho zobrazení určitý vývoj. Na nejstarších pečetích, tj. z r.1329, je štít podlouhlý. Tento tvar přetrvává až do 70. let 14. stol. zvláště tam, kde je vyobrazen znak úplný. V některých případech se poměr šířky a výšky štítu blíží k hodnotám 1:1,5. Již ve 40. letech se začíná objevovat štít kratší, jehož boky jsou do poloviny svislé nebo velmi mírně zkosené a teprve pak ostře směřují do tvaru zahrocené paty. Zároveň se vyskytuje štít téměř trojúhelníkovitého tvaru, jehož poměr šířky a výšky se pohybuje mezi 1:1 a 1:1,2. V 60. letech se objevuje štít, který je nejširší uprostřed a směrem nahoru se zužuje. Na počátku 15. stol. byl používán štít s boky do poloviny svislými či mírně zkosenými.

Závěrem lze konstatovat, že znaky staroměstských měšťanů s heroltskými figurami můžeme rozdělit do dvou sku-

pin. Početnější ve mnou sledovaném materiálu byly figury čistě měšťanské, z nichž nejoblíbenější bylo dělení několika-likanásobným lomeným pilovitým řezem - hřebenem. Do druhé skupiny znaků, které napodobovaly šlechtu, je možno zařadit břevno a štít kosmo dělený se třemi šikmými břevny v horní polovině, jak je patrné ve znaku Františka Goppoldova. Dlužno podotknout, že tato skupina znaků, napodobujících šlechtické erby, má početnější zastoupení v kategorii obecných figur.

Poznámky a literatura:

- (1) Letopisy české z let 1196-1278. Fontes rerum Bohemicarum II, s.287. (FRB)
- (2) Příběhy krále Václava. FRB II, s.303.
- (3) 1238, duben ..., Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/1, č.181. (CDB)
- (4) 1236, ..., CDB III/1, č.142.- Ve svědečné řadě je uveden "Syroslaus prior Predicatorum de sancto Clemente Prage."
- (5) 1233, únor, 6., CDB III/1, č.31, 32.
- (6) Dle archeologických nálezů k přesídlení došlo pravděpodobně ve 30. letech 13. století, viz: Helena Olmerová: Komenda řádu německých rytířů v Praze. Archaeologia historica 7, 1982, s.433-435.
- (7) 1233, únor, 6., CDB III/1, č.31.
1234, březen, 21., CDB III/1, č.62.
1234, srpen, 30., CDB III/1, č.79.
1234, říjen, 2., CDB III/1, č.85.
- (8) Letopisy české z let 1196-1278. FRB II, s.290-291.
- (9) První zmínka o lokalizaci u paty mostu je z 12.dubna 1252, CDB IV/1, č.242.
- (10) 12.února 1235 získal špitál statky, které královna Konstancie koupila od německých rytířů, viz CDB III/1, č.103; avšak dosvědčen je zde až k 28.prosinci 1244, viz CDB IV/1, č.55.
- (11) 15.dubna 1238 přijal papež resignaci abatyše Anežky na špitál, viz CDB III/1, č.182.
- (12) Příběhy krále Václava. FRB II, s.303-304.
- (13) 1265, srpen, 25., Codex iuris municipalis regni Bohemiae I, č.351. (CIM)
- (14) V listině z 27.října 1282 vystupuje Havelské město ještě jako samostatné, viz: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II, č.1287 (REM); listina z r.1287, viz CIM I, č.352, podřizuje všechny měšťany společnému právu a je jmenováno 6 konšelů - 3 ze Starého Města, 3 z Havelského města. Podrobněji k problematice Havelského města viz: B. Mendl: "Vici Theutonici" a "civitas circa s. Gallum". Český časopis historický, XXXVIII./1932, s.33-41. (ČČH)

- (15) Mezník, J.: Z problematiky středověkého patriciátu. Československý časopis historický, XI./1963, s.628-638. (ČSCH)
- (16) Mendl, B.: Z hospodářských dějin středověké Prahy. Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy V, 1932, s.161-390.
- (17) Sombarth, W.: Der moderne Kapitalismus. Bd. I. Die Genesis des Kapitalismus. Leipzig 1902.
- (18) Tomek, W. W.: Dějepis města Prahy II. Praha 1892, s.298-299. Rössler, E. F.: Das Altprager Stadtrecht aus dem XIV. Jhdts. Prag 1945, s.15, 24, 93-94.
- (19) Tomek, Dějepis I. Praha 1892, s.266-269. Vojtíšek, V.: O vývoji samosprávy pražských měst. Praha 1927, s.11-15.
- (20) Čáda, F.: Pečetidla českých měst a obcí v Archivu Národního musea v Praze. Časopis Společnosti přátel starožitností, XXXIV./1926, s.54-55. (ČSPS)
- (21) Vojtíšek, O vývoji samosprávy, s.16.
- (22) tamtéž, s.15-17. Vojtíšek, V.: Radnice staroměstská v Praze. Praha 1923, s.60.
- (23) Na počátku vlády Karla IV. jako krále českého již s největší pravděpodobností existovaly i Hradčany, avšak měly postavení postranního práva Pražského hradu spravovaného jeho purkrabím. Iniciátorem výstavby Hradčan byl zřejmě mladý kralovic Karel a jeho plnomocníkem v realizaci tohoto záměru byl tehdejší pražský purkrabí Hynek Berka z Dubé(1321-1350).- Podrobněji o Hradčanech viz: M. Vilímková: Úvaha o době založení a počátcích vývoje Hradčan. Pražský sborník historický 16, 1983, s.45-53. (PSH)
- (24) Tomek, Dějepis II, s.6.
- (25) Čelakovský, J.: O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských. Praha 1921.
- (26) Mezník, J.: Praha před husitskou revolucí. Praha 1972, s.20, 36.
- (27) Mezník, J.: Převrat na Starém Městě pražském r.1350. PSH 1, 1964, s.7-20.
- (28) Od prosince 1367 do března 1377.
- (29) Hlaváček, I.: Staré a Nové Město pražské a jejich spojení na sklonku vlády Karla IV. Documenta Pragensia IV, 1984, s.84-99. Tomek, Dějepis II, s.58-71. Vojtíšek, O vývoji samosprávy, s.23.
- (30) Tomek, Dějepis II, s.287-288.
- (31) Mendl, B.: Sociální krise a zápasy ve městech čtrnáctého věku. Praha 1926, s.129. Vojtíšek, O vývoji samosprávy, s.25.
- (32) Mezník, J.: Venkovské statky pražských měšťanů v době předhusitské a husitské. Rozpravy ČSAV 72/2, Praha 1965.
- (33) Sedláček, Aug.: Českomoravská heraldika II. Praha 1925.
- (34) Bačkovský, Rudolf: Bývalá česká šlechta předbělohorská i pobělohorská na svých sídlech v Čechách a na Moravě a ve svých znacích. Praha 1948.
- (35) Jareš, J.: Dvorský okruh krále Václava IV. Zpravodaj GHSP, 1980, č.2, s.65-91.
- (36) Sedlák, Vlad. J.: /Erby svobodných mistrů řemesel a patricijských rodin./ Heraldika, XI./1978, č.1, s.1, obr. na 2.s. ob.
- (37) Nový, Rost.: Počátky znaků českých měst. Sborník archivních prací, XXVI., 1976, sv.2, s.367-412. (SAP)
- (38) Jedlíčková, M.: Studie k měšťanské sfragistice v Novém a Starém Městě pražském v době předhusitské. Diplom. práce na katedře pomocných věd historických a archivního studia na FFUK, sign. Diss 444.
- (39) 1346, březen, 22., SÚA Praha, Archivy zrušených klášterů, č.237. (AZK)
- (40) Ottův slovník naučný, XVIII, s.710. (OSN)
- (41) 1352, leden, 9., SÚA Praha, AZK, č.244.
- (42) 1346, březen, 22., SÚA Praha, AZK, č.237.
- (43) viz pozn. č.41.
- (44) 1362, únor, 2., SÚA Praha, AZK, č.54. 1364, červen, 11., SÚA Praha, AZK, č.890.
- (45) viz pozn. č.41. 1362, únor, 26., SÚA Praha, AZK, č.258. 1363, říjen, 20., SÚA Praha, AZK, č.260.
- (46) 1343, květen, 21., SÚA Praha, AZK, č.858.
- (47) 1362, únor, 26., SÚA Praha, AZK, č.258. 1363, říjen, 20., SÚA Praha, AZK, č.260.
- (48) viz pozn. č.41.
- (49) viz pozn. č.46.
- (50) 1359, únor, 24., SÚA Praha, AZK, č.252.
- (51) viz pozn. č.50.
- (52) 1375, červen, 1., SÚA Praha, Archiv benediktinů na Břevnově, č.135. (Arch.b.B.)
- (53) 1329, listopad, 15., SÚA Praha, AZK, č.1084.
- (54) 1350, červenec, 30., SÚA Praha, Archiv křižovníků s červenou hvězdou, č.261. (Ř.Kř.)
- (55) 1352, leden, 9., SÚA Praha, AZK, č.244. 1363, říjen, 20., SÚA Praha, AZK, č.260.
- (56) Všechny usachaweridesovské pečetě jsou na listině z 18.listopadu 1354, SÚA Praha, Archiv johanitů pražského konventu, č.2194. (Arch.joh.)

- (57) 1341, říjen, 3., SÚA Praha, Ř.Kř., č.227.
 (58) 1406, únor, 11., SÚA Praha, AZK, č.1253, 1254.
 (59) 1329, listopad, 15., SÚA Praha, AZK, č.1084.
 (60) 1341, březen, 25., SÚA Praha, Ř.Kř., č.218.
 (61) 1347, listopad, 29., SÚA Praha, Archiv kolegiální kapituly
 vyšehradské, č.201. (Arch.kap.Vyš.)
 (62) 1359, únor, 24., SÚA Praha, AZK, č.252.
 (63) 1361, červenec, 21., SÚA Praha, AZK, č.1239.
 1361, srpen, 25., SÚA Praha, AZK, č.1718.
 (64) 1361, prosinec, 8., SÚA Praha, Ř.Kř., č.302.
 (65) 1414, ..., SÚA Praha, AZK, č.1976.
 (66) 1363, leden, 19., SÚA Praha, AZK, č.1240.
 (67) 1353, duben, 4., SÚA Praha, AZK, č.1233.
 (68) 1362, únor, 2., SÚA Praha, AZK, č.54.
 (69) 1345, únor, 28., SÚA Praha, AZK, č.861.
 (70) 1361, prosinec, 8., SÚA Praha, Ř.Kř., č.302.
 (71) 1347, listopad, 29., SÚA Praha, Arch.kap.Vyš., č.201.
 (72) Tomek, Dějepis II, s.477.
 (73) 1345, únor, 28., SÚA Praha, AZK, č.861.
 1347, listopad, 29., SÚA Praha, Arch.kap.Vyš., č.201.
 (74) 1385, březen, 10., SÚA Praha, AZK, č.1776.
 1385, září, 13., SÚA Praha, AZK, č.284.
 (75) 1358, květen, 6., SÚA Praha, AZK, č.1714.

Abecední seznam nositelů znaků:

Albertův, Václav	obr.1
Bohuslavův, Mikuláš	obr.2
Bohuslavův, Petr	obr.5
Czigler, Jindřich	obr.37
Czigler, Tomáš	obr.31
z Dubče, Jan	obr.23
Goldner, Ondřej	obr.26
Goppoldův, František	obr.34
Hopfner, Ješek	obr.32
z Hory, Ješek	obr.27
z Chebu, Martin	obr.14
Jan zlatník	obr.35
Jenteš, Mikuláš	obr.40

Kamaréř, Wolflin	obr.13
z Kladská, Hanka	obr.28
Kornpuhel, Mikuláš	obr.16
Matěj zlatník	obr.29
Menhartův, Jan	obr.4
Petr zlatník	obr.36
z Písku, Bernard	obr.39
z Písku, Jan	obr.30
z Písku, Sidlin	obr.38
Posenpach, Wolflin	obr.24
Rechczer, Jordan	obr.33
Rokczaner, Jan	obr.10
Rokczaner, Mikuláš	obr.9
Rokczaner, Oldřich	obr.8
Rokczaner, Václav	obr.7
Rokczaner z Holešovic, František	obr.11
Rokczaner z Okoře, František	obr.6
Rost, Jan	obr.12
z Tachova, Soběhrd	obr.25
Theodorův, Jindřich	obr.21
Unschawerides, Henslin	obr.19
Unschawerides, Jeklin	obr.17
Unschawerides, Sypota	obr.20
Unschawerides, Václav	obr.18
od Váže, Jan	obr.22
Wolframův, Bohuslav	obr.3
Znojemský, Mikuláš	obr.15

Heroldsfiguren in den Bürgerwappen in der Prager Altstadt in der vorhussitischen Zeit

Im ersten Teil des Beitrages werden Tendenzen der urbanistischen sowie politischen Entwicklung der Prager Agglomeration im 13. Jh. geschildert. Es handelte sich vor allem um den schrittweisen Ausbau der Befestigungen, der aus bisherigen mehr oder weniger isolierten Siedlungsagglomerationen eine Stadt des mittelalterlichen Typs schufen. Des weiteren ging es um Änderungen in der Struktur vollberechtigter Einwohner sowie deren Teilnahme an der Ausübung effektiver politischen Macht in der Stadtverwaltung.

In der tschechischen Fachliteratur ist die bürgerliche Heraldik bzw. Sphragistik nur bescheiden bearbeitet worden. Diese Studie beruht am Studium schriftlicher Originalquellen kirchlicher Institutionen. Die betreffenden Archive befinden sich in den 1. Abteilung des Staats-Zentralarchivs Prag (Státní ústřední archiv v Praze, Abk. SÚA). Es handelt sich um:

- Archiv aufgehobener Klöster (AZK),
- Archiv des Kollegiatkapitels Vyšehrad (Arch. kap. Vyš.),
- Archiv des Ordens der Kreuzherren mit dem roten Stern (Ř. Kř.),
- Archiv des Benediktinerorden in Břevnov (Arch. b. B.),

- Archiv des Prager Johannitenkonvents (Arch. joh.).

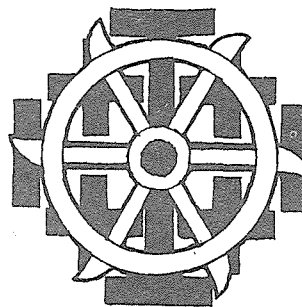
In den Archivalien dieser kirchlichen Anstalten konnten auf sphragistischem Material 40 Typen von gemeinen Figuren festgestellt, erforscht, identifiziert und beschrieben werden, die in zwei Gruppen eingereiht werden können. Zahlreicher vertreten ist die erste Gruppe, welche Heroldfiguren beinhaltet, die man als echt bürgerliche bezeichnen kann. Von diesen tritt am häufigsten die mehrmalige Schildteilung mittels des Zahnschnittes auf. Zur zweiten Wappengruppe, wo die Träger Adelswappen nachahmen wollten, gehört der Balken und der schräggeteilte Schild mit drei Schrägbalken im oberen Teil.

Am studierten Material lässt sich auch die Entwicklung der Schildformen analysieren. An Siegeln bis 1329 ist der Schild länglich. Diese Form überlebte bis in die 70-er Jahre des 14. Jh., vor allem in Fällen, wo das Vollwappen abgebildet ist. Bereits in den 40-er Jahren taucht ein kürzerer Schild auf. Die Seitenlinien sind hier bis in die Hälfte senkrecht, darunter leicht gebogen und in der unteren Hälfte enden sie im gotischen Bogen. Zugleich tritt ein Schild hervor, der eine fast dreieckige Form aufweist. In den 60-er Jahren findet man auch einen Schild, der in der Mitte am breitesten ist; nach oben verliert er an Breite. Anfangs des 15. Jh. erscheint ein Schild, dessen Seitenlinien in der oberen Hälfte senkrecht oder leicht gebogen sind.

Zusammenfassung von
Ing. Zdenko G. Alexy

KŘÍŽ SVATÉ KATEŘINY

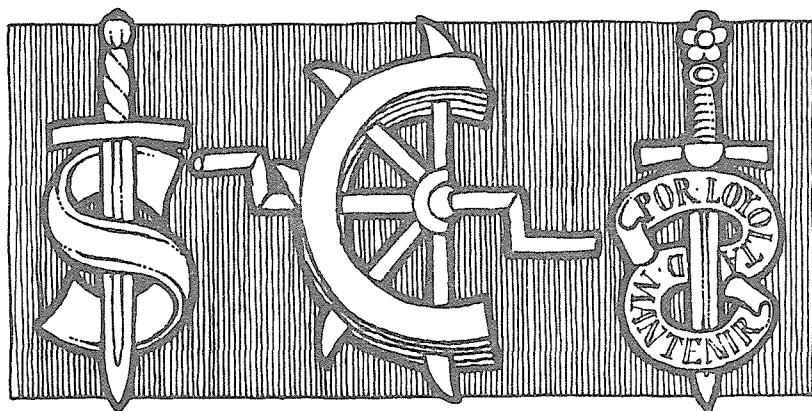
Zdirad J. K. Čech



V článku "Kolo svaté Kateřiny" (HR 1987, s.25 a n.) uvádí Pavel Palát jako citaci z monografie "Die Kreuze in der Heraldik" heraldickou figuru "kříž sv. Kateřiny". Domnívám se, že tento termín Detleva von Biedermanna je zcestný.

Ke všem velkým sbírkám čehokoliv je, žel, třeba přistupovat s krajní nedůvěrou, pokud nejde o práce výjimečné úrovně, protože se do nich může vloudit řada nepřesností, způsobených snahou pořadatele o růst počtu položek za každou cenu, nebo jeho ne zcela spolehlivou

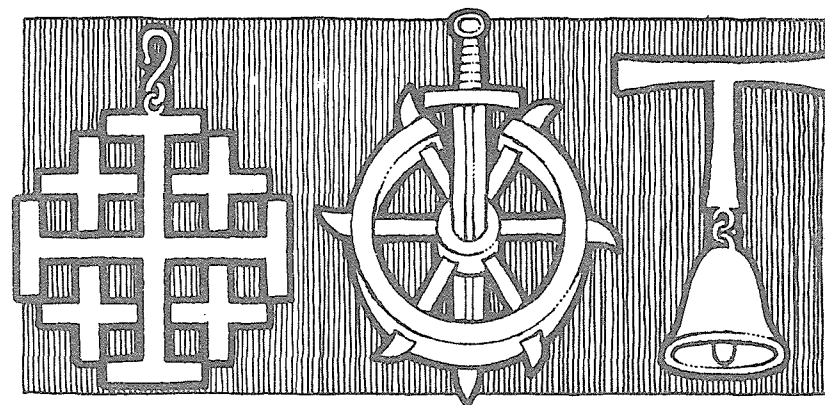
schopnost systematického třídění, nebo i prostým omylem. Heraldické kříže jsou komplikovaným souborem právě z hlediska systematického pořádání, protože je lze třídit podle různých hledisek, která se navzájem prostupují. Nejen že mají různý počet ramen, že tato ramena jsou v různém vzájemném délkovém poměru a mohou být rozmanitě zakončena a že ne vždy hrají tyto prvky roli, když podle souvislosti mohou být náhodnými dekorativními tvary nebo rozlišovacími znaky, ale mnohé kříže mají své jméno podle světce, řádu, země, rodu nebo úřadu, pro něž jsou charakteristické. A právě tato pojmenování bývají často užívána chybně. Nešlo-li kříž pojmenování po některém světcí, musí být odvozen z jeho života nebo smrti; např. kříž sv. Antonína Velikého má podobu světcevy berly a zároveň je odznakem jen krátce trvajícího rytířského Řádu sv. Antonína a jako takový se objevuje i mezi poutnickými odznaky, o nichž bude zmínka níže, i jako jedna z figur znaku francouzského středověkého špitálního bratrstva sv. Antonína, které zaniklo po revoluci. Obdobně kříž sv. Ondřeje má tvar po-pravního nástroje, na němž se apoštolu dostalo mučednické smrti. A známe-li ondřejský kříž jako terminus technicus pro kosmý a šikmý zkrřížení břevna či jiných předmětů - jen jedna z možných podob je také křížem carského Řádu sv. Ondřeje, zatímco jiná jeho varianta, ondřejský kříž ze dvou ostrvů, může být podle souvislosti buď křížem burgundským nebo znamením Ronovců - není ovšem možné či vhodné pojmenování libovolně zaměňovat. Bylo by jistě zcestné popisovat štít pánů z Dubé jako černý burgundský kříž ve zlatě. Nebo např. maltský kříž není křížem sv. Jana Křtitele, ač je tak někdy označován, ale křížem Řádu sv. Jana a vyskytuje-li se mezi světcovými atributy, pak je to v řádovém prostředí na znamení světceva patronátu a nikoli ve vztahu



k jeho kazatelskému životu nebo mučednické smrti, kdežto skutečný kříž sv. Jana má tradičně podobu dvou větévek zkřížených a svázaných do podoby latinského kříže. Někdy dochází k omylům komickým; např. v díle "Lexikon der Heraldik" (Leipzig 1984) přisuzují autoři bílý jetelový kříž sv. Lazarovi s odvoláním na Řád sv. Mořice a Lazara, aniž by se starali o to, že v podvojném znamení tohoto řádu patří bílý kříž původnímu Řádu sv. Mořice a ke sv. Lazarovi má vztah druhý, zelený osmihrotý kříž, ovšem nikoli ke světcům samému ale k řádu po něm pojmenovanému.

Na okraji Svaté země, na hoře Sinaj, posvěcené pradávou zbožnou úctou, vznikl už v prvních křesťanských stoletích poutnický klášter, zasvěcený sv. Kateřině. Později, ve stoletích válečných kampaní, při častých změnách držitelů okolního území, vzniklo Bratrstvo rytířů sv. Kateřiny k ochraně kláštera, podle možností a okolností disponující i ozbrojeným sborem. Ještě později, když se poměry ustálily a islámská vrchnost za určitých podmínek tolerovala poutě do Svaté země, ustálila se i podoba bratrstva. Jeho členem se mohl stát každý poutník, který vykonal pout do kláštera, zbožně se zde účastnil potřebných obřadů a přispěl určitou finanční částkou na výdaje kláštera, které byly jistě vysoké, počítáme-li nejen náklady na ubytování nemajetných poutníků, ale hlavně nutnost neustálého placení vysokých poplatků islámskému státu, jakož i úplatků jeho úředníkům. Takový poutník obdržel, a mohl dát později ke svému znaku zobrazovat, i znamení Bratrstva sv. Kateřiny, jehož podoba ovšem byla do jisté míry proměnlivá, stejně jako patrně i struktura bratrstva samého. V různých dobách tvořil znamení obraz celého kola sv. Kateřiny nebo jeho části, jeho osou bývá provlečena hřídel, někdy kliková, nebo je do ní vetknut meč, někdy ovinutý nápisovou páskou, případně byl znamením pouze páskou ovinutý meč bez kola.

Toto bratrstvo nebylo jediné svého druhu. Existovala celá



podobných společenstev, ať už ve Svaté zemi nebo jejím bezprostředním okolí nebo v Evropě na dvorech mnoha suverénů, mnohá také byla nazývána řádem, ale jejich trvání, až na výjimky, končilo úmrtím zakladatele nebo ji i předslo.

Nejznámějším z ostatních takových společenstev ve Svaté zemi bylo bratrstvo určené k získávání prostředků pro udržování chrámu Božího hrobu, které je ovšem nutno odlišovat od Řádu Božího hrobu, ač s ním má společné znamení, červený jeruzalémský kříž, a během historického vývoje s ním bylo více či méně organizačně spojeno, více či méně zaměřováno a sdílelo s ním i mnohé proměny v běhu času; srov. např. cestopis Oldřicha Prefáta z Vlkanova. V jistě podobě ostatně existuje podnes; poutník, který vykoná pout na předepsaná místa, kde se zúčastní náboženských obřadů a složí určitý poplatek na údržbu příslušných míst, může obdržet Poutnický kříž v podobě červeného jeruzalémského kříže, položeného na zlatou, stříbrnou nebo bronzovou poutnickou mušli, ale nestává se tím členem rytířského Řádu Božího hrobu, ač je mu dekorace spolu s příslušným diplomem udělena představitelům tohoto řádu.

Bratrstva tedy měla spíše charakter vyznamenání než řádu ve smyslu společenstva (i když se o Bratrstvu sv. Kateřiny často hovoří jako o řádu, rozhodně jím ve vlastním slova smyslu nebylo, alespoň ne pro značnou část období své existence a rozlišení mezi Bratrstvem a Řádem Božího hrobu je velmi obtížné, ba někdy nemožné pro složitý a nepřehledný vývoj, nepřístupnost, ne-li neexistenci pramenů a neprohlédnutelná zmatení v literatuře) a pochopitelně bylo možné při jediné nebo opakované cestě do Svaté země splnit podmínky pro členství v obou nebo i dalších a tak získat právo dát zobrazovat u erbu více takových odznaků. A tady je patrně původ zmateného termínu. Položí-li se na sebe odznaky Bratrstva sv. Kateřiny a Bratrstva sv. Hrobu, vznikne znamení, které je pak při povrchní interpretaci chybně pojmenováno. Ani možnost, že obě bratrstva v té či

oné době mohla fungovat v úzkém spojení nebo i splynout, nebo že v určitém období mohl být tento zdvojený odznak přímo udělován, nevytváří důvod, proč by se mělo jeruzalémskému kříži podloženému pod kolo sv. Kateřiny říkat kříž svaté Kateřiny.

Das Kreuz der hl. Katharina

Im Zusammenhang mit dem Terminus "Kreuz der hl. Katharina" (Beitrag von Detlev Frhr. von Biedermann "Die Kreuze in der Heraldik", Adler 1874) wird auf zahlreiche Ungenauigkeiten bei den Kreuzbeschreibung hingewiesen und die genannte Figur wird als eine gelegentliche Vereinigung gedeutet von Abzeichen der Bruderschaften der Ritter der hl. Katharina und derjenigen der Heiligen Grabes.

Zusammenfassung von
Ing. Zdenko G. Alexy

ZNAMY NOVÝCH BISKUPŮ V ČESKOSLOVENSKU

Pavel R. Pokorný

V katedrále sv. Víta na Pražském hradě se dne 11.6. 1988 uskutečnila po dohodě mezi Československem a Vatikánem konsekrace dvou světících biskupů pro pražskou arcidiecézi. Svěcení vykonal pražský metropolita František kardinál Tomášek za asistence papežského nuncia se zvláštním posláním Francesca Colasuonna a světícího biskupa pražského ThDr. Kajetána Matouška. Novými biskupy se stali Msgr. Jan Lebeda, probošt metropolitní kapituly a generální vikář pražské arcidiecéze a kanovník ThDr. Antonín Liška.

Msgr. Jan Lebeda, titulární biskup novenský, se narodil 23.4.1913 v Praze a na kněze byl vysvěcen 20.6.1937. Poté působil v duchovní správě, jako spirituál arcibiskupského semináře, kanovník kolegiální kapituly ve Staré Boleslavi a 31.3.1980 se stal kanovníkem u sv. Víta. Generálním vikářem byl jmenován 26.9.1986 a 1.5. následujícího roku zvolen kapitulním proboštem. Jako světící biskup přijal tento znak:

Čtvrocený štít podložený zeleným osmihrotým křížem řádu sv. Lazara. V 1. a 4. černém poli zlaté břevno (arcibiskupství a metropolitní kapitula), ve 2. a 3. stříbrném poli zelená lebeda. Za štítem zlatý latinský kříž, devisa AD PATIENTIAM PIETATEM ET MANSUETUDINEM (K trpělivosti, zbožnosti a laskavosti). Vše převýšeno zeleným biskupským kloboukem.

ThDr. Antonín Liška CSsR, titulární biskup vergenský, se narodil 17.9.1924 v Bohumilicích, okr. Prachatice. Na kněze byl vysvěcen jako klerik kongregace redemptoristů 22.9.1951 v Praze. Od vysvěcení pracoval v civilních zaměstnáních. Do pastorace se vrátil v květnu roku 1971. O čtyři léta později dosáhl doktorátu a působil jako farář v Poříčí nad Sázavou. Kanovníkem u sv. Víta se stal 1.5. 1987. Jako světící biskup přijal tento znak:

Čtvrocený štít. V 1. a 4. černém poli zlaté břevno, 2. a 3. pole modré se zlatým heroltským křížem, podloženým nástroji umučení - vpravo stříbrnou holi se zlatou nabodnutou houbou, vlevo stříbrným kopím a dole provázeným zlatými monogramy - JS a MA, Jesus a Maria (variace na znak redemptoristů). Za štítem zlatý latinský kříž, devisa COPIOSA APUD EUM REDEMPTIO (Hojné u něho je vykoupení). Vše převýšeno zeleným biskupským kloboukem.

V katedrálním chrámu sv. Jana Křtitele v Trnavě byl 12.6.1988 vysvěcen na biskupa a uveden v úřad apoštolského administrátora trnavské arcidiecéze její dosavadní správce Ján Sokol. Světitelem byl Francesco Colasuonna za asisten-

ce banskobystrického biskupa Jozefa Ferance a nitranského biskupa Jána Pásztoru.

Ján Sokol, titulární biskup lunský, se narodil 9.10. 1933 v Jacovicích, okr. Topolčany. Na kněze byl vysvěcen v Bratislavě 23.6.1957. Poté působil v duchovní správě, jako prefekt bratislavského semináře a posléze jako děkan v Seredi. Dne 9.1.1988 byl instalován jako administrátor trnavské arcidiecéze. Jako titulární biskup přijal tento znak:

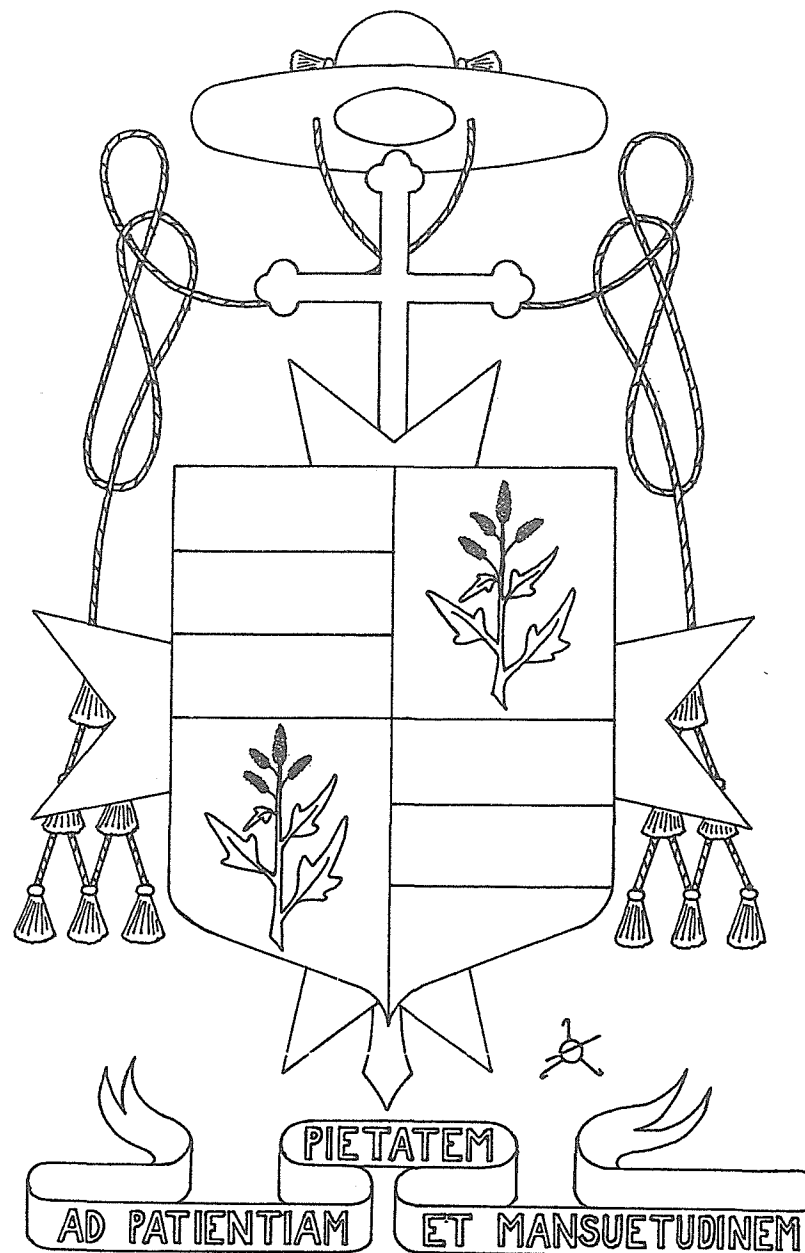
Červeno-modře čtvrcený štít. V 1. a 4. poli sedí na knize se zlatou ořízkou stříbrný ohlížejíci se beránek s hlavou ve zlaté aureole, držící kosmo zlatý latinský kříž (nově přijatý znak arcibiskupství). Ve 2. a 3. poli zlatý kalich, z něhož vylézá k levé straně třikrát prohnutý černý had, vzhlížejíci ke zlaté růži (znak osobní). Za štítem zlatý latinský kříž, devisa RENOVATIO SPIRITUALIS PER MARIAM (Duchovní obnova skrze Marii). Vše převýšeno zeleným biskupským kloboukem.

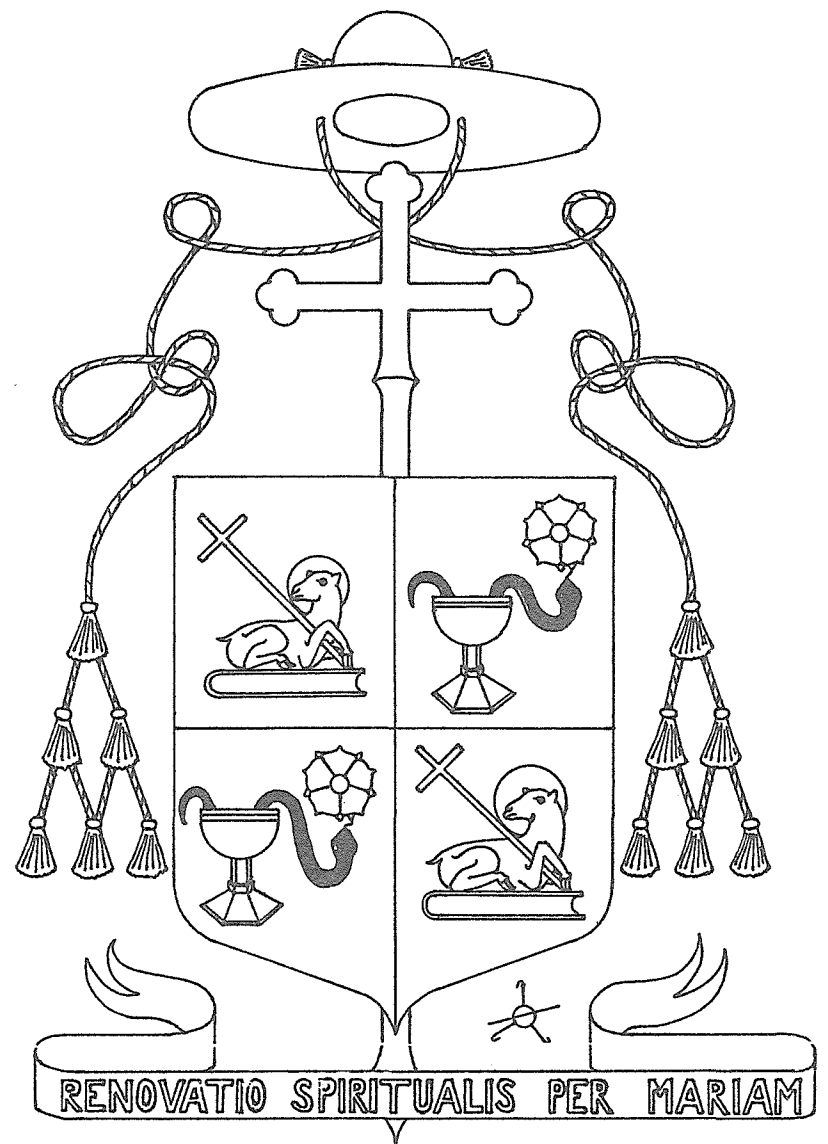
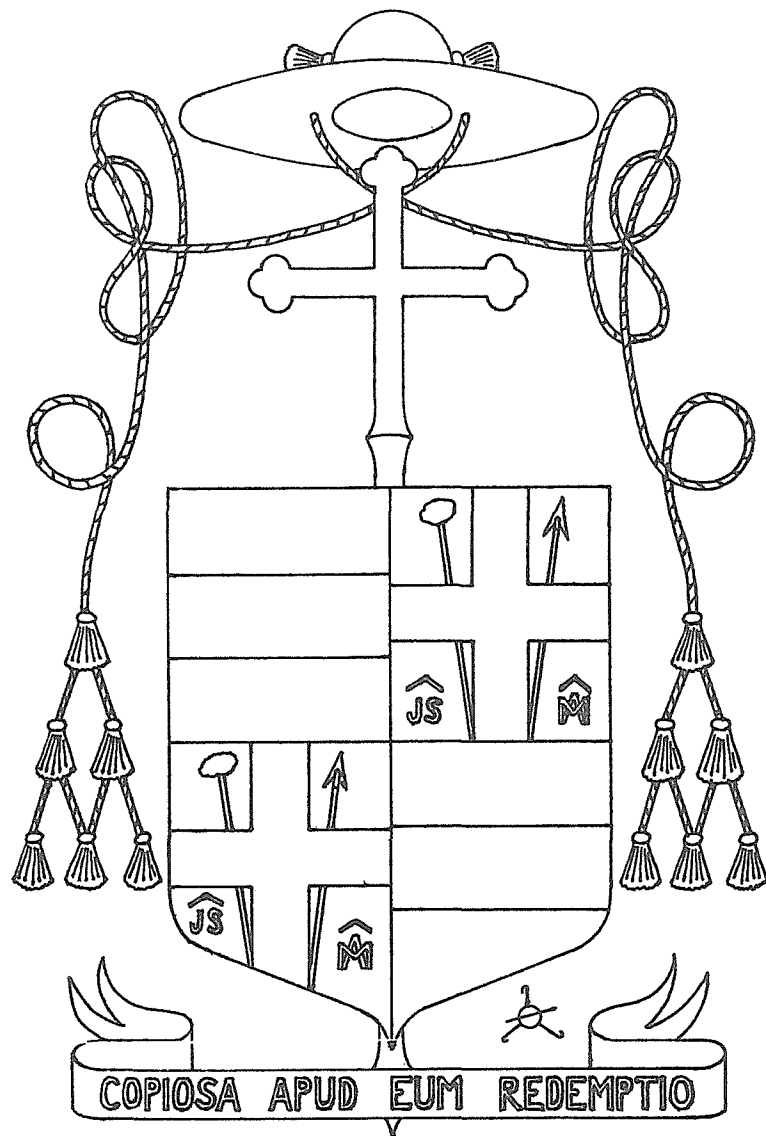
Všechny zde uvedené znaky jsou ověřeny. Dříve publikované varianty jsou nepřijatými návrhy.

Wappen der neuen Bischöfe in der Tschechoslowakei

Authentische Wappenabbildungen und biographische Daten der neuen Bischöfe, die in der Tschechoslowakei im Jahr 1988 konsekriert wurden. Es sind dies Jan L e b e d a, Titularbischof von Novi, ThDr. Antonín L i š k a, Titularbischof von Vergi, beide Weihbischöfe von Prag und Ján S o k o l, Titularbischof von Luni, Apostolischer Administrator des Erzbistums Tyrnau (Trnava).

Zusammenfassung von
Ing. Zdenko G. Alexy





ZEMŘELA CÍSAŘOVNA ZITA

Zdír Ad J. K. Čech

Dne 14. března 1989 zemřela v klášterním ústraní Její Císařská Výsost Zita, císařovna rakouská, královna uherská etc. etc.

Narodila se dne 9. května 1892 jako dcera Roberta z Bourbonu, vévody z Parmy, Piacenzy etc. a jeho druhé choti Marie Antonie, rozené infantky portugalské. Dne 21. října 1911 uzavřela s Karlem, arcivévodou rakouským a pozdějším císařem, snatek; z manželství vzešlo osm potomků.

Jako císařovna byla nejvyšší ochránkyní Řádu Hvězdového kříže(1) a velmistryní Řádu sv. Alžběty, ochránkyní ústavu Maria Schul v Brně a nositelkou velkokříže Svrchovaného řádu Maltského. Po skončení války v roce 1918 našla i s dětmi útočiště ve Španělsku na pozvání španělských šlechticů, později, jako vdova, žila v Kanadě i v jiných zemích. Po celý život aktivně podporovala charitativní činnost a se zájmem sledovala veřejné dění. Poslední léta života strávila v tichu kláštera sester sv. Františka. Její tělo bylo po smutečních obřadech dne 31. března 1989 v katedrále sv. Štěpána ve Vídni uloženo dne 1. dubna v rodinné hrobce arcidomu Habsbursko-lotrinského u kapucínů ve Vídni.

Kresba nemá přímý pramenný podklad, vychází z příkladů starších pečeti císařoven a z posledních předpisů pro malý císařský znak.

V pravém poli polceného štítu je malý znak rakouského domu, vlevo rodový znak domu Bourbon - Parma: V červeném, osmi stříbrnými mušlemi ozdobeném lemu je modré pole se třemi zlatými liliemi (2-1). Štít, ovinutý velkostuhou Řádu sv. Alžběty, spočívá na hrudi císařského orla; vše převyšeno stříbrnou, perlami a brilianty ozdobenou korunou rakouských císařoven.

Poznámka:

- (1) Do roku 1951, kdy tuto hodnost předala arcivévodkyni Regině, rozené princezně Sachsen-Meiningen, choti svého nejstaršího syna arcivévody Otty, korunního prince.



PROBLEMATIKA ŠPORKOVSKÉHO ERBU

Pavel R. Pokorný

Dobře i osobnosti Františka Antonína hr. Sporcka byla v posledních letech věnována soustředěná pozornost a je tuším na místě připomenout i jeho erb a to nejen jako knižturně-historický doplněk nebo zajímavost. Erb je totiž často jediným identifikačním prvkem šporkovských tisků či edic, ať již jako celek nebo v podobě jednotlivých motivů. Dokonce jako by předznamenával celou jeho editorskou činnost. Vždyť již v jednom z prvních tisků se mladičká Marie Eleonora, dcera hraběte, dovolává zděděných vítězných znamení slovy: "Orlové mi přisunuli brk k psaní, oslnili mou mysl a pozdvihli mne až k slunečnímu světlu pravdy; lvi mi dodali již svými praporce odvahu a touhu po vítězství." (1) Nejde mi však o to sledovat narážky na rodový erb, kterých bychom v dobovém písemnictví, překypujícím apoteozami nejrozumnějšího druhu, našli celou řadu, ale shrnout, upřesnit a v neposlední době opravit to, co o šporkovském rodovém erbu víme. Údaje o něm si totiž zejména v heraldické literatuře často odporují. Poněkud paradoxní je skutečnost, že původcem rozporů je František Antonín Sporck sám, byť vlastně nepřimo.

Většina grafických provedení, ale nejen těch, je totiž chybně barevně šrafována. Odtud se záměna tinktur jednotlivých polí dostala do literatury a do heraldických atlasů. Je zajímavé, že František Antonín, který těžce nesl čerstvost svého erbu a z něho vyplývající rezervovaný postoj domácí stavovské obce, nechal tuto skutečnost bez povšimnutí, zvláště když víme, jak jednotlivá provedení grafik, zejména portrétů, posuzoval a nejednou vrátil k přepracování.

Máme-li sledovat vznik a vývoj erbu, musíme se vrátit o téměř jedno století zpět. Zakladatelem rodu je Sporckův otec Johann, narozený někdy na konci 16. stol. ve Sporckhofu ve Westerloh v biskupství Paderborn. Ten se ve věku třicetileté války vypracoval z prostého tambora na generála jízdy. Svou kariéru začal ve vojsku Maxmiliána Bavorského, s nímž se zúčastnil i bitvy na Bílé hoře a zbrázdil řadi bojišť po celé Evropě. V roce 1647 přešel za ne zcela regulérních okolností do služeb císaře Ferdinanda III., kde získal hodnost generála jízdy a 12. 10. téhož roku také rytířský stav říšský a panský stav Království českého. Zároveň mu byl udělen erb: Čtvrcený štít s modrým, zlatě korunovaným štítkem, v němž z oblaku vyniká obrněná paže s taseným kordem. V 1. a 4. zlatém poli černý korunovaný orel, ve 2. a 3. červeném poli na zeleném trojvrší český lev, držící na dřevci černo-



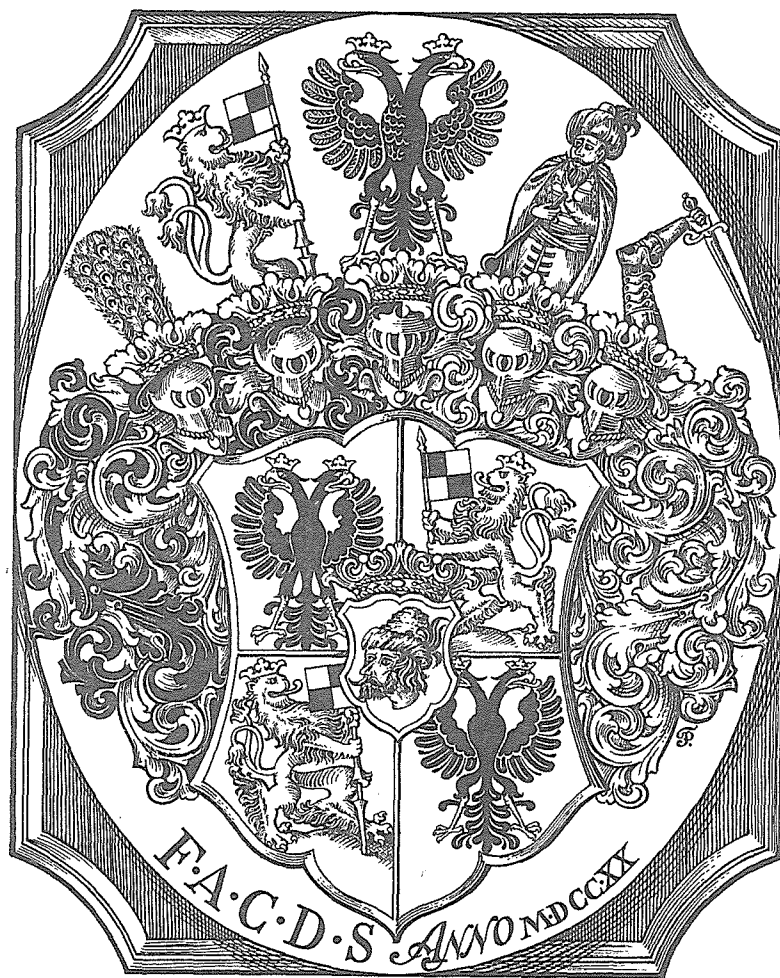
zlatě čtvrcenou standartu. Nad štítem tři korunované turnajské přílby s černo-zlatými a červeno-stříbrnými pokrývadly. Prostřední nese černého korunovaného orla se zlatým monogramem F III na hrudi, pravá obrněnou paží s kordem a levá rostoucího lva se standartou.

V textu diplomu se sice hovoří o polepšení erbu, ale doklady o jeho dřívějším udělení známy nejsou. Máme-li brát toto tvrzení doslovně, musili bychom jej vztahovat na jakýsi osobní znak, užívaný snad svévolně.(2) Naproti tomu již volba štítových figur nasvědčuje, že jde o erb vytvořený zcela nově. Vyjadřuje totiž zjevně generálovu orientaci vycházející z konkrétní situace. V císařských službách obrací válečník v předvečer konce evropského válečného požáru svůj zájem na české země. Na sklonku r.1647 získal od císaře panství Lysou jako náhradu finančních pohledávek, dne 21.1.1648 obdržel zemský inkolát a 1. března téhož roku podepsal v Kladsku revers k zemi, k němuž přivěsil svou pečeť s novým erbem.(3) V následujících letech zakoupil i další rozsáhlý pozemkový majetek právě v Čechách. Do českého panského stavu byli o desetiletí později povýšeni i Sporckův bratr Filip a jeho synové Jan a Dětrich. Genealogické údaje o těchto příslušnících rodiny jsou v literatuře často nejasné nebo přímo mylné. Např. Benedikt (1) uvádí v rodokmenu Jana, Dětricha a Jana Jiřího jako Filipovy syny, tedy přímé synovce generála, oproti tomu nejnovější studie Procházková (4) hovoří o Filipovi a Janovi jako potomstvu nemanželského syna Jana Jiřího. Z písemnosti o přijetí za obyvatele Čech, stavovských povýšení a majetkové držby však vyplývá toto:

Filip Sporck, výslovně uváděný jako bratr generála, získal český inkolát dne 7.11.1658 a byl přijat do země v panském stavu. O dva dny později, tedy 9.11.1658, bylo toto právo rozšířeno na jeho syny Jana a Dětricha, ač druhý není výslovně jmenován. Téhož dne byl přiznán rytířský stav český Janu Jiřímu Sporckovi, legitimovanému nemanželskému synovi generála Sporcka.(5) Trvalejší stopu v Čechách zanechal pouze Jan, syn Filipův, který získal později Radenín a Choustník. Jím zde založená sekundogenitura, rodu však vymírá již v příští generaci. Všem byl zároveň s povýšením přiznán úplný baronský erb Sporckův.

Jako výraz císařova vděku za vítězství v bitvě u sv. Gottharda byl generál Sporck povýšen dne 23.8.1664 do stavu říšských hrabat a polepšen i jeho dosavadní erb:

Čtvrcený štít s modrým, zlatě korunovaným štítkem, v něm utatá hlava Turka mrtvolné barvy v bílém turbanu s červeným lemem a zeleným rajčím peřím. V 1. a 4. zlatém poli černý korunovaný orel, ve 2. a 3. červeném poli na zeleném trojvrší stříbrný, dovnitř obrácený, korunovaný lev, držící černo-zlatě čtvrcenou standartu na pozlaceném dřevci. Na štítě pět turnajských korunovaných příleb. Prostřední nese černého korunovaného orla, 2. rostoucího lva se standartou, 3. bíle oděného Turka se zlatým pásem, v nachovém plášti, na hlavě bílý turban s červeným lemem, zdobený černým peřím, levou ruku má položenou na hrudi, v pravé



*Franciscus Antonius S.R.I. Comes de Sporck;
D: in Lysa Gradlitz et Konogedt, S.C.M. act. inti-
mus Consiliarius, Camerarius et Regius Locumtenens,
Ætatis LVIII. 9. Mart: Anno 1720;*

drží dolů obrácený buzikan. 4. přilba nese paví kytu, 5. obrněnou paži s kordem. Přikrývadla u pravých přileb černo-zlatá, u levých červeno-stříbrná. (6) O dva roky později, dne 30.6.1666, byl hraběcí stav potvrzen i pro Království české, ale erb již zůstal nezměněn.

František Antonín tedy zdědil honosný erb ověřený válečnou slávou svého otce a toto dědictví rozehrál v opravdovou škálu nejružnějších obměn a variací. Uplatňuje jej s naprostou důsledností jako součást výtvarných kompozic a projevů, od portrétů, grafických alegorií přes medaile až po výzdobu knižní, kde je arciť použití nejbohatší ve vši myslitelné košatosti. Na pečeti doplnil erb pouhým monogramem, v architektuře a části grafiky je erb dobově běžným vyjádřením donátora provázený palmovými ratolestmi nebo obvyklou kartuší, ale ve Sporckem inspirovaných tiscích nacházíme jej obklopený válečnými trofejemi a tureckými motivy, držený orly či rozložený v celou řadu kombinací štitových figur, jejich prvků a jednotlivých klenotů. Jak jsem již na začátku konstatoval, je velmi často užito chybného heraldického šrafování jednotlivých tinktur. Střední štítek je důsledně značen jako červený a lvi 2. a 3. pole se objevují v modři. Šrafování jako vyjádření barevnosti nacházíme v heraldice již na konci 16. století. S ústupem turnajů, jako jediného přežívajícího jevu živé heraldiky, se erb stává ryze výtvarným fenoménem, tvořícím nedílnou součást nejružnějších výtvarných kompozic. Tato skutečnost pak sebou nese potřebu nahrazovat barevnost erbu jiným způsobem. Z několika systémů astronomických značek, liter, obrazců a šraf ustálil se v průběhu 17. stol. ten, který v r. 1638 publikoval italský jezuita Silvestr Petr a Sancta a Colombiére a na konci století je již běžně používán i ve střední Evropě. U Sporckova erbu, je-li vůbec šrafován, nacházíme chybné označení tinktur od počátku až do konce 20. let. Teprve grafický jednolist s modlitbou k sv. Janu Nepomuckému z r. 1730 (7) a známý portrét s řádem sv. Huberta z r. 1735 mají správné vyjádření barevnosti. Mimo to dochovala se Sporckem pořízená, bohužel anonymní a nedatovaná, rytina (formát desky 72x65mm), zhotovená zjevně podle miniaturní originálu erbovního listu (8), provázená pouze majuskulními literami F A G V S, kde je grafické vyjádření barev zcela přesné. Zůstává tedy otázkou, proč František Antonín, gbalý tak důsledně uplatnění erbu či jeho motivů a zdůrazňující jimi svou osobní účast, ponechával na většinu z nich chybné vyjádření právě rodových barev. Jako rodové byly právě užívány stříbrná resp. bílá a červená, odvozené z polí se lvem jako polí trvajících v obou fázích rodového erbu. Takové zjištění samo bylo by možno pokládat za zcela podružné a téměř sotva ospravedlňující tento příspěvek. Podstatnější je však skutečnost, že právě chybné šrafování šporkovského erbu v tiscích přispělo k tomu, že většina heraldické literatury přejímá chybné údaje o barvách jednotlivých polí. (9)

Poznámky:

- (1) Tractat Wider die Gleichgultigkeit derer Glauben ... 1702. Benedikt, Heinrich: Franz Anton Graf von Sporck (1662-1738). Wien 1923, bibliografie č. 7. Preiss, Pavel: Boje s dvouhlavou saní. Praha 1981, s. 78.
- (2) Státní ústřední archiv v Praze (SÚA), Doerr, kart. VII, 1647, 12.10. Sporck. Dosud se mi nepodařilo nalézt pečeť, kterou by generál užíval před udělením erbu, na níž by bylo možné existenci předpokládaného osobního znaku ověřit. Že nešlo o starý rodový erb, potvrzuje např. rodový vývod, který nechal František Antonín zhotovit a předkové jsou uvedeni výlučně po přeslici. Ten okopíroval v r. 1713 známý genealog a heraldik baron Wunschwitz.
- (3) SÚA, ČDK IV D 1, kart. 496. Tamtéž, fond Reversy k zemi, č. 507.
- (4) Procházka, Roman von: Genealogisches Handbuch erloschener Herrenstandsfamilie. Neustadt a.d. Aisch 1973, s. 295.
- (5) SÚA, ČDK IV D 1, kart. 496. Tamtéž, Doerr, kart. VIII, 1658, 9.11. Sporck.
- (6) Sedláček, August: Českomoravská heraldika II. Praha 1925, s. 635. SÚA, Wunschwitzova sbírka - rytina erbu podle erbovního listu.
- (7) Benedikt, č. 130.
- (8) SÚA, Wunschwitzova sbírka.
- (9) Mýlně popisuje Gothažský almanach, Kneschke, H.: Deutsche Grafen Häuser, Bd. II. Leipzig 1853, s. 493. Meraviglia-Grivelli, R.J.: Der böhmische Adel. Nürnberg 1866, s. 171. Rietstap, J.B.: Armorial général II. Gouda, s.a., s. 814 ze Schwarzenbergu, Karel kn.: Královská korunovace před 150 lety. In: Erbovní knížka na rok 1941. Praha 1941, s. 33. Roman v. Procházka (viz pozn. 4) připisuje omyl hraběcí erb rodové sekundogenituře, ale s uvedením správných barev. České práce s výjimkou Augusta Sedláčka (viz pozn. 6) erb Sporcků neuvádějí.

Ilustrace:

- s. 57 Erb Johanna Sporcka, generála jízdy, propůjčený císařem Ferdinandem III. dne 12.10.1647.
- s. 59 Polepšený erb generála jízdy Johanna Sporcka, udělený dne 23.8.1664.

Kresby zhotovil Petr Tybitancl

Zur Frage des Sporckschen Wappens

Seit einigen Jahren wird der Persönlichkeit von Franz Anton Graf Sporck erhöhte Aufmerksamkeit gewidmet. Es ist daher am Platze sich mit dem Familienwappen Sporck zu befassen, das in der Literatur meist unrichtig in Farbe abgebildet und beschrieben wird. Zeichner und Autoren gehen zwar von zeitgenössischen Abbildungen aus, die jedoch durchwegs unrichtig schraffiert worden sind. Die Originale der Wappenbriefe dienen kaum als Unterlagen.

Das Geschlecht wurde von Johann Sporck gegründet, der sich im Dreissigjährigen Krieg vom einfachen Tambour im Heere Maximilians von Bayern zum General der Kavallerie Kaiser Ferdinand III. hervorgetan hatte. Er diente dem Kaiser seit 1647. Im selben Jahr wurde er vom Kaiser in den Reichsritterstand erhoben und in den Herrenstand des Königreiches Böhmen. Zugleich wurde ihm ein Wappen verliehen. Im Jahre 1664 wurde General Johann Sporck zum Reichsgrafen erhoben und sein Wappen wurde gebessert. Der Grafenstand wurde 1666 auch für das Königreich Böhmen bestätigt.

Franz Anton, der im böhmischen historischen Bewusstsein tiefer verwurzelt geblieben ist, erbte zwar ein pompöse Wappen seines Vaters, umgeben von Ruhm und Kriegsattributen, die böhmische feudale Gesellschaft hatte ihn jedoch niemals als ebenbürtiges Mitglied aufgenommen. Es wurde auf seine plebejische Herkunft hingewiesen sowie auf sein neues Wappen. Franz Anton ertrug nur schwer den Umstand, dass er vom böhmischen Adel ignoriert wurde und unternahm alles um diese Isolation zu durchbrechen. Als eines der angewandten Mittel soll auch sein prukvolles Familienwappen angesehen werden, das dank zahlreichen gestalterischen Variationen, vornehmlich was die Farbauslegung anlangt, in die heraldische Literatur als unrichtig dargestellt und beschrieben aufgenommen wurde.

Zusammenfassung von
Ing. Zdenko G. Alexy

HESLA V HERALDICE

Pavel Palát

Do kategorie vedlejších součástí znaku, které jsou ve starší literatuře též nazývány honosnými kusy, patří hesla čili devisy. Obecně je lze definovat jako slova nebo slovní průpovídky, v některých případech také jako zkratky tvořené ze začátečních liter, která jsou v charakteristickém provedení přidávána ke znaku. Zatímco v evropském erbovnictví se první devisy objevují již na konci 14. stol. (Gerd Oswald, Lexikon der Heraldik, s.98), v českém prostředí pochází většina tradovaných hesel až z období romantismu; trvalou součástí znaku se stávají v 19. a na počátku 20. stol., kdy jsou udělována současně se znakem a zpravidla mají vztah k osobě znakem obdarované.

Od hesel, která se stala trvalou součástí znaku a která - podle již citovaného Oswalda - lze nazývat hesly znakovými či erbovními, je však nutno odlišovat válečné pokřiky a vojenská hesla; ta vznikla zřejmě z momentální praktické potřeby, aniž se ke znaku trvale vázala. Do této kategorie např. patří tradovaný válečný pokřik "PRAHA" bojové družiny krále Jana Lucemburského v bitvě u Kresčaku v roce 1346.

Od heraldických hesel je také nutno odlišovat litery, nacházející se ponejvíce v městských znacích. Jen namátkou uvedme litery SMNOE ve znaku Nové Včelnice (= Santa Maria Neo Oettingensis), které se vztahují k založení kaple Panny Marie Oettingenské; litery BHZV ve znaku Nových Dvůrů (= Bernard hrabě z Věžníků); litery AKZP ve znaku Vlašimi (= Aleš Klenovský z Ptení); litery WM ve znaku Bílého Podolí (= Weiss Markt). Naproti tomu však IN HOC SIGNO VINCES (= V jeho znamení vítězíš) nad velkým znakem města Plzně patří nesporně do kategorie znakových devis.

Ačkoliv není pochyb o tom, že hesla do heraldiky patří, byla jim až dosud věnována jen okrajová pozornost. Patrně nejrozsáhlejší a nejvýznamnější prací je dílo pruského tajného vládního rady a generálního sekretáře Pruského královského musea Julia Dietze "Die Wahl- und Denksprüche, Feldgeschreie, Losungen, Schlacht- und Volksrufe besonders des Mittelalters und der Neuzeit", vydané již v roce 1884 ve Frankfurtu nad Mohanem, které obsahuje soupis asi 14 000 hesel (Oswald, Lexikon d. Heraldik, s.98).

V Zibrťově Bibliografii České historie I, část II. Pomocné vědy, nalezneme na s.248 kapitolu "E. Hesla", v níž je registrováno 12 záznamů. Patrně nejznámější z nich je práce Ferdinanda Břetislava Mikovce "Hesla Čechů a osob v království české přijatých", publikovaná v Časopisu Českého Musea 1855 a 1856. Ačkoliv se zdá, že zde máme soupis znakových hesel, jedná se ve skutečnosti o verbální sentence a různé průpovídky, zapisované do šlechtických památníků, které však nebyly trvalou součástí znaku a nelze je proto za znaková hesla považovat. Obdobného charakteru jsou i vybraná hesla, která byla publikována v Erbovní knižce na rok 1935.

V Heraldice Vojtěcha Krále (Praha 1900) nalezneme lapidární poučení na konci s.215 a na začátku s.216 - což dohromady tvoří sotva polovinu textové strany - pod názvem "Hesla válečná" s uvedením několika příkladů těchto i hesel rodových.

Obšírněji se heslům věnuje Českomoravská heraldika I Martina Koláře (Praha 1902) na s.270-273. Hesla jsou zde klasifikována do dvou skupin:

jednak jako "obrazy určitého smyslu a významu" (z následujícího textu však poznáváme, že Kolář měl na mysli heraldická znamení, která jsou v anglické heraldice označována termínem "badge"), zatímco do druhé skupiny jsou zařazeny "devise slovní". Po stručném teoretickém výkladu jsou více než dvě strany textu věnovány soupisu hesel převážně latinských a německých, s nemnoha příklady českými.

V Heraldice Karla Schwarzenberga (Praha 1941) nalezneme na s. 109-111 subkapitolu "Heslo a pokřik", v níž autor věnuje pozornost především praktické stránce kompozice znaku a hesla.

V rovině obecných informací o znakových heslech zůstávají i autoři českých heraldických příruček, které začaly postupně vycházet od 2. poloviny 60. let. Uveďme zde Základy heraldiky Adolfa F. J. Karlovského (Praha 1966), Heraldiku (Praha 1971) a Českou heraldiku (Praha 1978) Zdeňka M. Zengera, Rukověť heraldikovu Bohumíra Šimka (Jilové 1971-72); poněkud více pozornosti je heslům a válečným pokřikům věnováno v Heraldice Milana Bubna (Praha 1986).

Z předchozí rekapitulace, zajisté nikoli úplné, je patrné, že česká heraldická literatura věnovala heslům pouze minimální pozornost a že uváděné informace jsou založeny spíše na předpokladech než na faktografických údajích.

Kromě znaků rodových nebo osobních provázejí hesla zejména mnohé znaky státní. Při jejich popisech i při výkladu erbovních figur jsou hesla zpravidla jen konstatována, aniž je přihlédnuto k podrobnějším vztahům. Ještě obtížnější se jeví situace v heraldice církevní. Mnohé znaky církevních osob jsou provázeny hesly, v naprosté většině latinskými, zatímco u světských znaků se uplatňují i jazyky národní. Při současné úrovni znalostí cizích jazyků, zejména pak latiny, ocitá se heraldik před téměř neřešitelným úkolem, má-li současně s popisem znaku a jeho výkladem podat též přiměřenou informaci o znakovém heslu.

Studium problematiky znakových hesel by, podle mého názoru, mělo v první řadě vycházet z praktických potřeb. Domnívám se, že základem práce je systematický soupis všech zjištěných hesel, určení jejich původu, nositele a významu a v případě hesel cizojazyčných pak jejich překlad do češtiny. Zásadním kritériem pro tuto fázi práce by mělo být stanovení určitých omezení. V první řadě by se mělo jednat o hesla, která jsou psána výhradně latinkou; dále by se průzkum měl soustředit na vymezené teritorium. Zde bych doporučoval registrovat znaky, které jsou vytvořeny podle zásad klasické evropské heraldiky. Co se týče uspořádání hesel, navrhuji abecední princip bez ohledu na původ, příslušnost apod. Tyto údaje by měly být uvedeny v poznámkovém aparátu. Shora uvedeným způsobem jsem dosud shromáždil asi 250 hesel z oblasti heraldiky státní, institucionální, církevní aj.

Problematické znakových hesel je však možno se věnovat v rámci průzkumu dochovaného autentického materiálu a z výsledků pak formulovat určité teoretické závěry. Domnívám se však, že v současné době je potřebnější věnovat pozornost praktickým potřebám heraldiky. S tím samozřejmě souvisí i určitá forma zpřístupnění sebraného materiálu. Domnívám se, že po určité době by měl být vydán jakýsi slovník heraldických hesel, opatřený příslušným doprovodným aparátem a event. i obohacený o ilustrace. Pobočka Heraldika se tohoto úkolu ráda ujme a proto spolupráce abonentů Heraldických ročenek bude vítána.

TABLO TURNOVSKÝCH CECŮ

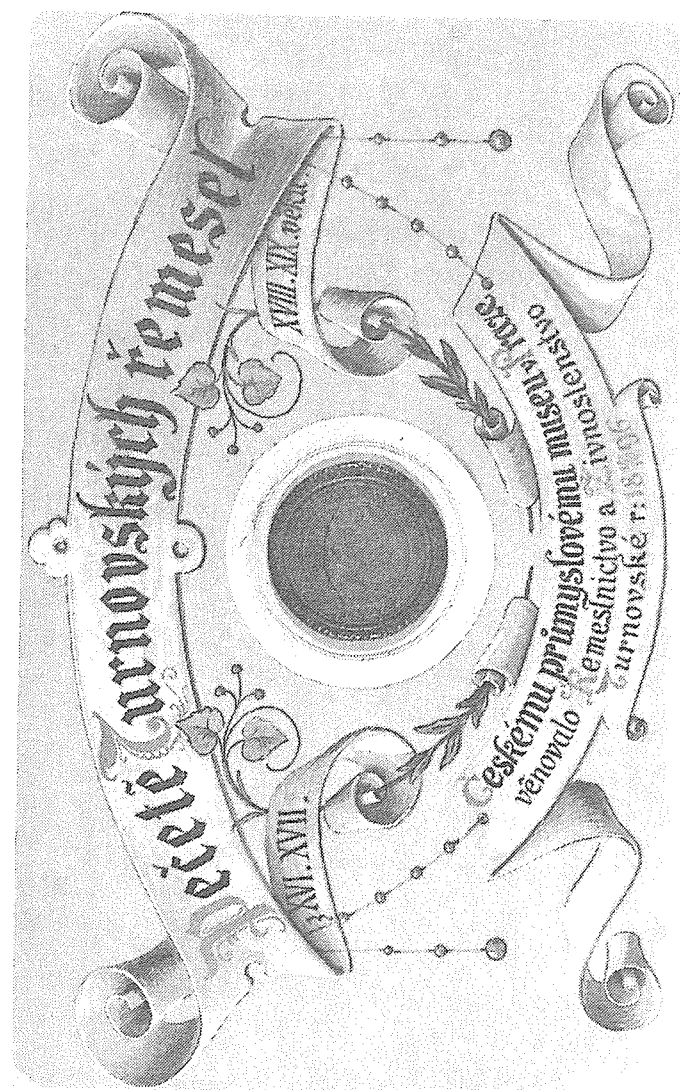
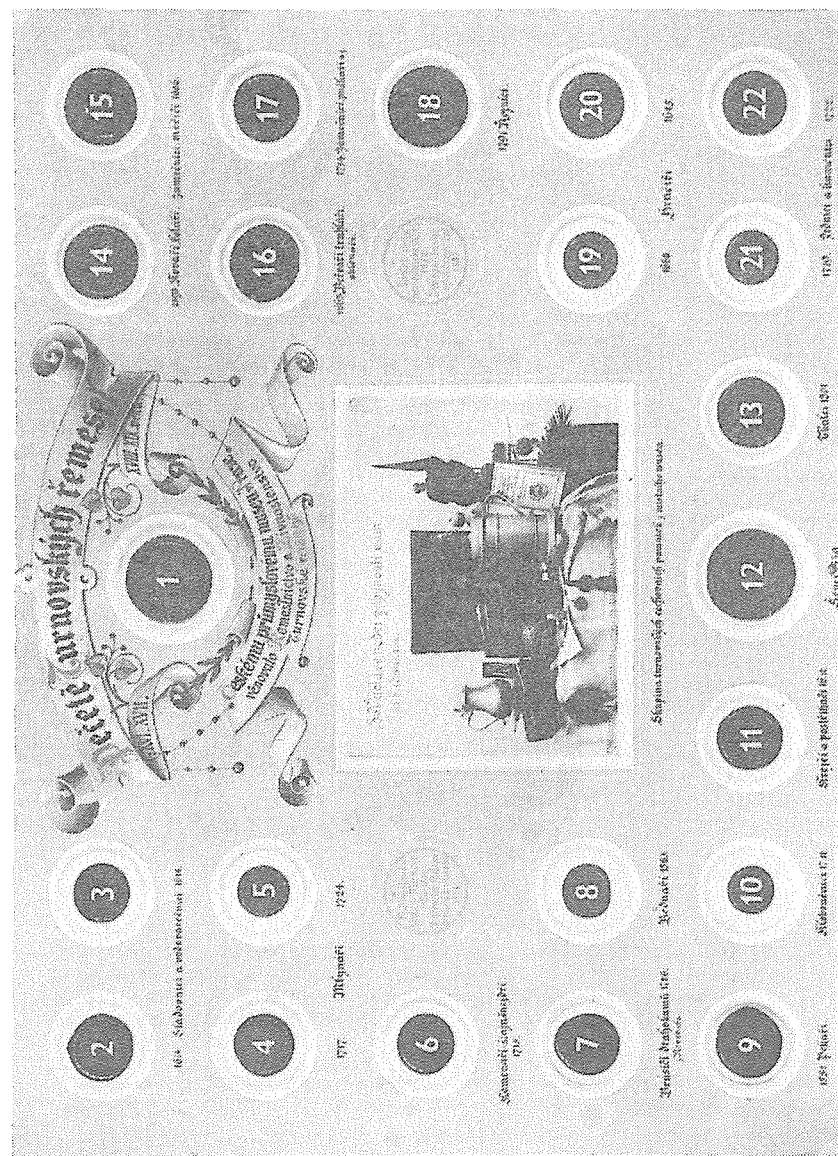
Jaroslav Jásek

Tabla, tyto skupinové obrazy, se ve sbírkách archivů a muzeí dochovala zpravidla jako připomenutí určité slavnostní chvíle v životě různých společenstev. Jedná se hlavně o tabla fotografická, prezentující strukturu různých úřadů, spolků, maturitních ročníků či jiných skupin lidí, zachycující navíc jejich podobu k určitému datu. Jejich vypovídací schopnost, při bádání o tom kterém celku, je však bez podrobné analýzy zobrazených osob, někdy i věcí či symbolů, malá. Pokud se podaří na tablu zobrazený celek dobře umístit do historických souvislostí, identifikovat vztahy na tablu zobrazené a je-li možné toto výtvarné dílo zhodnotit po stránce umělecko-historické, stává se tablo velmi cenným pomocníkem historického bádání. Ne vždy je to beze zbytku možné.

V Archivu Národního muzea se dochovalo tablo, které prostřednictvím pečeti vzdává hold řemeslné práci v turnovském regionu.

Tablo je obdélníkového tvaru rozměru 87x67 cm, v němž jsou zapaspartovány pečeti různých turnovských cechů od 16. do 19. století. V jeho horní části uprostřed je umístěna turnovská městská pečeť. Nad ní je na zdobené stuze nápis "Pečeti Turnovských řemesel z XVI. XVII. XVIII. XIX. věku". Pod městskou pečetí, opět na stuze, je nápis "Českému průmyslovému muzeu v Praze věnovalo Remeslnictvo a Živnostenstvo Turnovské r. 18 17./IV. 96". Společenstva, která nechala tablo zhotovit, jsou vyjmenována ve dvou symetricky umístěných kruzích: Průmyslová škola v Turnově 1869-1881, C. k. odborná škola pro broušení drahokamů 1884, Spolek podp. Remeslnicko děln. 1882, Živnostenská společenstva 1885. Uprostřed tabla je umístěna fotografie nazvaná "Skupina turnovských cechovních památek z místního muzea", na níž jsou zobrazeny různé cechovní předměty - pečeti, typáře, statuta, truhlice, ferule, korbele apod. - pod nápisem "Sv. Václave, nedej zahynouti nám, ni budoucím". Zbývající prostor tabla je vyplněn jedenadvacíti pečeti z červeného vosku: 2 pečeti sladovníků a vodovárečníků z r. 1614, 2 pečeti mlynářů z r. 1717 a 1724, pečeť kamenářů-štajnsnějdů z r. 1715, pečeť brusičů drahokamů z Rovenaske z r. 1746, pečeť bednářů z r. 1563, pekařů z roku 1551, kloboučníků ze 17. stol., krejčíků a postřihačů ze 16. stol., ševců z r. 1530, tkalců z r. 1801, 2 pečeti kovářů, kolářů, zámečníků a mečířů z r. 1593 a 1606, pečeť bečvářů, truhlářů a sklenářů z r. 1663, zámečníků, puškařů aj. z r. 1734, pečeť řezníků z r. 1791, 2 pečeti hrnčířů z r. 1660 a 1645 a 2 pečeti zedníků a kameníků z r. 1719 a 1722.

Po odstranění rámu a zasklení se na zadní straně tabla





objevily tužkou psané nápisy. V horní části uprostřed čteme "Upozornění: Obraz s pečetemi nebudiž staven na slunce ani na příliš teplé místo!!!". Pod tímto důležitým upozorněním je zpráva o přesném určení tabla: "Slavnému českému průmyslovému muzeu v paměť 70. ročníce narození Vojt. Náprstka. Remeslnictvo a Živnostenstvo v Turnově 1896". V levém horním rohu je označení "č.7645a", které je pravděpodobně původním inventárním číslem. Autor uměleckého provedení tabla uvádí nápis v levém dolním rohu: "Remeslnictvu a živnostenstvu turnovskému ... /nečit./ J. Prousek malíř, Karel Zap rytec a fotograf J. Šimon v Turnově 1896".

Vojtěcha Náprstka (17.4.1826-2.9.1895), výjimečnou osobnost české vlastenecké společnosti, není zapotřebí zvláště představovat. Tento neúnavný propagátor světových pokrokových tendencí, moderního způsobu života a všestranného zvyšování duchovní a společenské úrovně českého národa, se trvale zapágal do našeho povědomí. V r.1862 založil České průmyslové museum, ve kterém vytvořil základ dokumentace technického dědictví. Proto nepřekvapí dedikace tabla právě k 70. výročí jeho narození a právě tomuto významnému ústavu.

Tímto darem chtěla pravděpodobně turnovská společnost připomenout sobě i ostatním dlouholetou tradici řemeslnické práce svého regionu.

O historii Turnova a jeho řemesel bylo napsáno již mnoho.(1) Je však nutné připomenout několik skutečností. Turnov byl založen některým z členů rodu Markvarticů. Poprvé je uváděn v r.1272 a následně v r.1277, i když jeho počátky sahají pravděpodobně před rok 1253. Toto poddanské město bylo brzy podle majitelů rozdělené na dvě části a v r.1622 bylo definitivně sjednoceno.(2)

Řemeslné cechy v Turnově se začaly organizovat na počátku 16. století. V letech 1570-1588 se připomíná poměrně velké množství řemesel, které vypovídá o dobré prosperitě města. Je známo, že v tomto období provozovali svou živnost řezníci, soukeníci, pekaři, koláři, kováři, ševci, krejčí, hrnčíři, bednáři, zámečníci, kožešníci, kloboučníci, provazníci, truhláři, tkalci a nádeníci.(3) Pro dokreslení života v Turnově je nutné uvést mnohdy hodně diskutovaný vztah mezi obyvatelstvem českým a německým.

K tomu poslouží poznatky J. V. Šimáka: "Až do polovice XVI. století do Turnova němečtí lidé málo usazují, a když který přijde, zčeštuje se brzy. Od r.1540 již nepoddávají se a rostou; r.1593 první Němec v radě městské. Celkem však přece nestačili němečtí obyvatelé převrátit český ráz. Čeští řemeslníci, zdá se, byli sami na stráži. Čtemeť v artikulích pekařů, mlynářů a perníkářů r.1712 zákaz, že 'tovaryš, který česky neumí, nesmí s druhým spolutovaryšem, ... jiným jazykem mluvit než českým.'"(4)

Připomenutí k vývoji jednotlivých řemesel bude uvedeno u jednotlivých pečeti.

Pečetě, umístěné na tablu turnovských cechů, byly pro účely této práce očíslovány.



1 TURNOV - město

1638

Pečeť kulatá, průměr 52 mm

Ve štítě korunovaný dvouocasý lev ve skoku. Nad štítem rozviliny, vše lemováno linkou; opis lemován vavřínovým věncem, majuskula: /květ/ . SIGILLVM . /květ/ . CIVI TATIS . /květ/ . TVRNOVIENSIS . 1638 .

V knize Městské znaky v českých zemích(5) je rozpor. Uvádí se, že Turnov na své pečeti užíval asi lvici Markvarticů, kterou nejpozději kolem r.1500 nahradil český královský lev. Na vyobrazené městské pečeti z r. 1622 (s.388, pečeť z Okresního archivu Semily) však spatřujeme markvartickou lvici, jak je v popisu uvedeno.



2 TURNOV - cech sladovníků a vodovářečníků

1614

Pečeť kulatá, průměr 38 mm

Korunovaný štít, v něm je postavený šoufek překřížen dvěma limpami, po stranách provázených dvěma přivrácenými květy růže na stoncích se dvěma lístky. Rozviliny na způsob příkrývadla. Z koruny vyrůstá postava, držící v levé ruce latinský kříž obtočený páskou s nápisem(6); opis lemován linkou a vavřínovým věncem, přerušeným v horní části malou růžičkou, majuskula: PECZET:RZAD:RZEMES:SLADOW NIC:WODOVA:WMESTE.TVRN:1614:

Sladovníci jsou v Turnově uváděni v 1. polovině 15. století, kdy turnovské pivo bylo zejména v Praze velmi uznávané. V 16. století se vedle sládků objevují i vodovarové. Velmi zajímavý název řemesla "vodovarové" se vyskytuje, pokud je známo, pouze v Turnově. O jaký řemeslný projev se jednalo? Staročeské odd. Ústavu pro jazyk český ČSAV význam tohoto slova nezná, výraz neuvádějí ani existující slovníky. Nejasná je též zmínka Zikmunda Wintera "... sládků či pivovarníků neboli varčích i vodovarů ..." (7) Jednalo se pravděpodobně o řemeslo, podílející se na výrobě a přímo ovlivňující technologický proces vaření piva. V r.1538 je zmiňován Tomáš vodovar, v r.1548 Jan vodovar a k r.1568 se uvádí: "Při vaření piva vedle sládků zaměstnání byli též vodovarové" (8)



3 TURNOV - cech sladovníků a vodovářečnicků 1614.

Pečeť kulatá, průměr 32 mm

V pečetním poli dvě zkrácené odvrácené limpy, pod nimi překládané nářadí, pravděpodobně šoufek, vidrovka, koplát, vše provázeno po stranách dvěma růžemi. Nad limpami letopočet 1614. Opis lemován dvěma vavřínovými věnci, majuskula: PECZET.RZAD.RZEMES:SLADOWNIC:WODOVA:WMESTE.TVR:

Srovnáme-li podobu obou pečetí (vyobr. 2 a 3), je na první pohled patrný rozdíl v jejich uměleckém provedení, přestože vznikly ve stejném roce.

Větší pečeť o průměru 38 mm je honosnější, zejména množstvím ozdobných detailů. Sladovnické symboly jsou v korunovaném štítě a postava patrona dodává pečetí nesporné vážnosti.

Oproti tomu menší pečeť vyniká svou jednoduchostí. Řemeslná symbolika je provedena v téměř abstraktním zobrazení a minimální výzdoba má "civilní" charakter.

Oba rozdíly vyplývají s největší pravděpodobností z různého způsobu použití. Nabízí se možnost jejich užití pro pečetění důležitých nebo naopak běžných písemností.



4 TURNOV - cech mlynářů 1717

Pečeť kulatá, průměr 36 mm

Dva andělé drží korunovaný štít, v jehož horní části je umístěn oválný štítek s dvouocasým korunovaným lvem ve skoku (znak města Turnova), v dolní části palečné kolo se šesti rameny. Obě znamení jsou provázena drobnými rozvilinami. Pečetní pole je lemováno vavřínovým věncem. Opis lemován linkou a vavřínovým věncem, přerušeným v horní a dolní části malou růžičkou, majuskula: PECZET.PCTI.MLINARZ.WMIES.TVRNOWIE.NADGIZEROVA 1717.

Nadřízeným cechem turnovských mlynářů byli pražští přísežní mlynáři, kteří mj. v roce 1717 stvrzují řád mlynářských tovaryšů v Turnově.(9) O dva roky dříve, dne 30.6.1715, požádal mlynářský cech z Turnova pražské zemské mlynáře o právo "provozovati stavitelství vodní" v Turnově a okolí. Bylo jim vyhověno a turnovští mistři byli zároveň poučeni, co vše k vodnímu stavitelství patří: stavba mlýnů a pil, vyhotovovat nákrepy různých vodních nástrojů, stavět vodárny, papírny, vyrábět nástroje na valchování suken a koží či podobných věcí "co by voda utáhnouti mohla". Dále bylo v povinnostech zaváděti vodu do domů, sámků, zahrad, odčerpávat vodu ze sklepů a studní, stavět a opravovat jezy, zpevňovat břehy, zakládat stavby (beranit), klást rošty a stavět mosty přes vodní toky.(10)

Z uvedeného rozpisu pracovních úkonů je zřejmé, jak důležitý byl tento cech a jak dalekosáhlé bylo využití zručnosti jeho mistrů.



5 TURNOV - cech mlynářů

1724

Pečeť kulatá, průměr 30 mm

V korunovaném štítě palečné kolo se šesti rameny, nad ním kružidlo podložené dvěma zkříženými sekyrami a přeložené nerovnoramenným úhelníkem. Z koruny, která je provázena letopočtem 17 24 a dvěma malými růžičkami, splývají po stranách štítu rozviliny na způsob příkrývadel. Pod štítem je zavěšena šňůra z drobných perliček, přerušená šesti (1-2-2-1) symetricky umístěnými malými růžičkami. Pečetní pole je lemováno vavřínovým věncem, přerušeným nahoře a dole malou růžičkou, majuskula: /růžička/ PECET: MEN:POC:CECHV:MINAR:MIESTIETVRNOVE:NADGIZEROV:

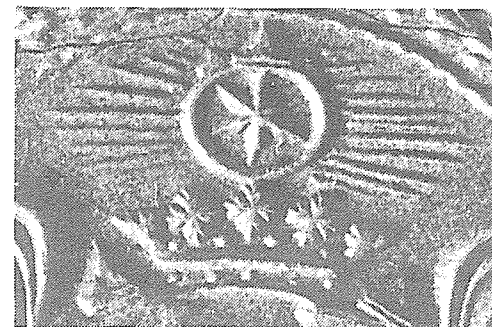


6 TURNOV - cech kamenářů-štajnsnajdrů

1724

Pečeť kulatá, průměr 32 mm

V pečetním poli je symbol, který s největší pravděpodobností představuje granátový šperk s kameny vysazovanými do ploch.(11) Pečetní pole je lemováno vlnovkou a vavřínovým věncem, přerušeným nahoře a dole růžičkou. Opis lemován dvěma linkami a vavřínovým věncem, přerušeným nahoře a dole růžičkou, majuskula: /růžička/ PECET.KVNSTV.ABRATRSTWA.SSTAN. SN.WM.TVRNOWIE





7 ROVENSKO - cech brusíků drahokamů
1746

Pečeť oválná 31x36 mm

V pečetním poli je pod korunou stylizovaný pohled na "verkštat" se "šibenicí", "kvadrantem" a hnacím kolem s klikou, pod nimi kamenářské kuličky. (12) Opis lemován perlencem a vavřínovým věncem, majuskula: /hvězdička/ P: K:P:R:STAIN:.MIESTA /růžička/ ROWENSKA /růžička/ 1746

Broušení granátů existovalo na Turnovsku již v 15. století, ale nebylo stálým řemeslem. Nebroušily se však pouze kameny, ale i sklo. Řezáči kamenů se v Rovensku pod Troskami připomínají v r.1538. Konfraternita svobodného kunstu štajnsnajdrovského byla založena v Rovensku v r.1712 a o tři roky později i v Turnově. V r.1729 byla také založena i ve vesnicích rohozeckého panství, což je jedním ze vzácných dokladů cechovní organizace na vesnici. Konfraternita je zvláštní formou cechovního zřízení, neboť předpokládá, že broušení není řemeslem ale uměním. Jejím hlavním úkolem je uchovat toto umění v určité lokalitě a dohlížet na kvalitu práce. Regule konfraternity - ve společenství byli i skláři-brusíči - od r.1715 značně omezovaly přistěhovalectví. Jeden z článků stanoví složité podmínky pro toho, kdo se chtěl v Turnově usadit a provozovat broušení event. vyrábět kompozici jako "oud svobodné profese kunstu štajnsnajdrovského". V r.1739 se konfraternita stává běžným cechem, ve 2. polovině 19. století se přestává zabývat kompozičním sklem a turnovští kamenáři zřizují v Brémách agencie pro nákup přírodní suroviny z ciziny. (13)



8 TURNOV - cech bednářů
1563

Pečeť kulatá, průměr 27 mm

V kartuši kružidlo s vedící lištou, mezi jeho rameny převrácená pobíjecí palice, v dolní části postavená velká bednářská palice. Opis lemovaný dvojitou linkou, majuskula: 1563 /rozviliny/ PECET /rozviliny/ BEDNARSKA /rozviliny/

Bednáři měli podle Zikmunda Wintera své statuta údajně od r.1562 (14), cech však vznikl v roce 1564, ale neudržel se, proto jeho příslušníci téhož roku přistoupili ke kovářům a kolářům. (15)





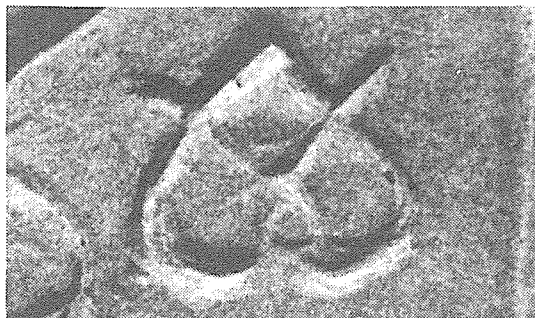
9 TURNOV - cech pekařů

1551

Pečeť kulatá, průměr 38 mm

Čtvrcený štít; v 1. poli preclík, ve 2. poli tři postavené rohlíky, ve 3. poli calta, ve 4. poli dvě žemle. Nad horním okrajem štítu nepravidelné šikmé vrypy. Štít je lemován drobným perlovcem. Opis je lemován dvěma linkami, majuskula: PEČET /hvězdička/ PEKARSKA /hvězdička/ 1551 /hvězdička/

Cech byl zřízen v roce 1534. První dva cechmistři byli jmenováni městskou radou, poté se však každý rok měli znovu volit dva cechmistři.(16)



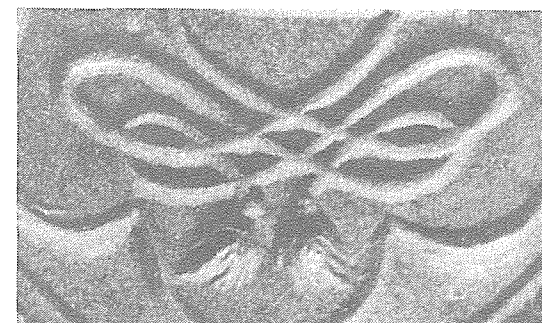
10 TURNOV - cech kloboučníků

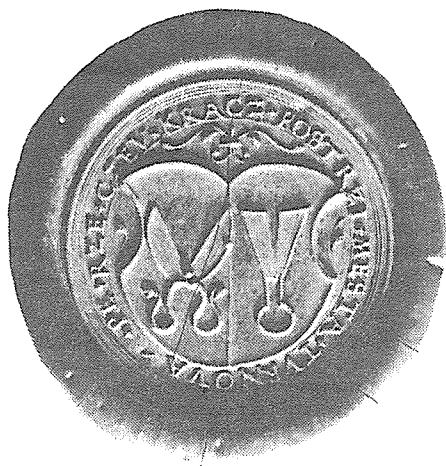
17. století

Pečeť kulatá, průměr 23 mm

Ve štítě je klobouk se dvěma ornamentálně složenými šňůrami, zakončenými třapcem. Na horním okraji štítu spočívá rozvilina, zatímco do jeho boků jsou vsazeny malé květy růže. Opis je lemován dvěma linkami a vavřínovým věncem, majuskula: /růžička/ PEČET.RZEMESLA.KLOBAVCZNICZ KEMO.MIESTA.TVRNOWA

V roce 1570 byli kloboučníci spojeni v jednom cechu s kožešníky.(17)





11 TURNOV - cech krejčích a postřihačů
16. století

Pečeť kulatá, průměr 34 mm
Polcený štít; vpravo krejčovské nůžky, vlevo postřiháčské nůžky. Nad štítem rozvilina, po jeho stranách vrypy. Opis, který začíná v levé dolní části, je lemován linkami, majuskula: +PE+RZE+CZEV+KRACZ+POSTRI+MESTA+TVRNOVA /vryp/

V roce 1533 a 1538 měli krejčí samostatný cech.(18)



12 TURNOV - cech ševců
1530

Pečeť kulatá, průměr 58 mm
V pečetním poli je postava v brnění, v pravé ruce třímá tasený meč, levou rukou přidržuje korunovaný štít, v něm tři škorňe. Vše obklopují bohaté rozviliny. Opis lemovaný dvěma linkami, majuskula: /růžička/ PECZET.MIESTA /růžička/ TVRNOWA /růžička/ NAD /růžička/ GIZERV /růžička/ POCZTIWEHO /růžička/ RZEMESLA.SSEWCZOWS





13 TURNOV - cech tkalců
1801

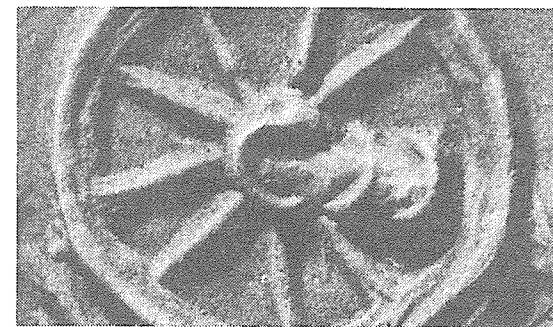
Pečeť kulatá, průměr 39 mm
V korunovaném štítě tři tkalcovské člunky překrývající dva zkřížené tkalcovské hřebeny. Štítonoši dva lvi. Nad korunou letopočet 1801. Opis je lemován vavřínovým věncem, majuskula: /tři růžičky/ INSIGEL DER ZEIG UND KUNST WEBER IN TURNAU



14 TURNOV - cech kovářů a kolářů
1593

Pečeť kulatá, průměr 41 mm
Ve štítě podkova se šesti hřeby, pod ní kolo s osmi rameny a nábojem. Po stranách štítu letopočet 15 - 93, nad štítem seskupení čtyř růžiček tvoří podobu křížku. Opis je lemován perlovcem a vavřínovým věncem, majuskula: +PECZET+CZECHV+KOWARZAKOLARZQMIES+TVRNOA

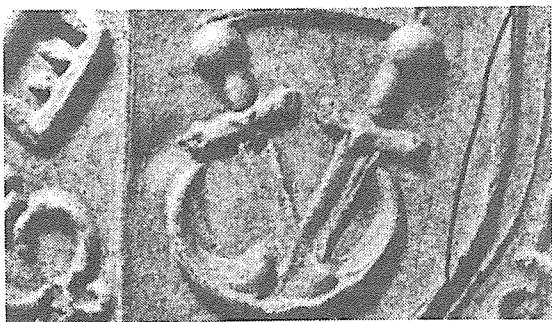
Cech turnovských kovářů a kolářů byl pravděpodobně jedním z nejbohatších; vznikl v r.1519.(21)





15 TURNOV - cech kovářů, kolářů, zámečníků a mečířů
1606
Pečeť kulatá, průměr 40 mm
V kartuši čtverceny štít. V 1.poli podkova se šesti hřeby, ve 2.poli kolo o deseti ramenech s nábojem, ve 3. poli zkřížené odvrácené klíče, ve 4.poli zkřížené meče pod korunou přeložené půlměsícem. Nad kartuší letopočet 1606. Opis lemovaný linkou a vavřínovým věncem, majuskula: +PECZET.CZECHEV.KOWARZ:KOLARZ:ZAMECZ:MECZIRZ:MIESTA.TVRNOWA

V r.1606 měl cech 22 mistrů a 6 lidí "pro pohřeb přijatých".(22)



16 TURNOV - cech bečvářů, truhlářů a sklenářů
1663
Pečeť kulatá, průměr 42 mm
Ve štítě jsou tři skupiny nástrojů příslušné jednotlivým řemeslům: V pravé horní části kružidlo s vodící lištou a zkřížené pobíjecí palice; v levé horní části kružidlo přeložené nerovnoramenným úhelníkem. V dolní části štítu překřížené sklenářské nářadí, provázené letopočtem 16 - 63: sekyrka, sklářský diamant s rukojetí, spájecí palice, háček. Opis lemován linkou, majuskula: .PECETREMESLABECWARSKHOATRVHLARSKHOASKLNARX





17 TURNOV - cech zámečníků, puškařů a j.

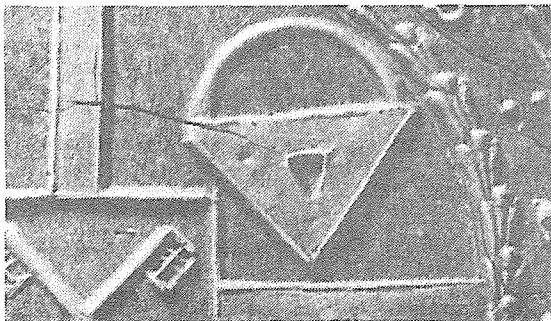
1734

Pečeť kulatá, průměr 38 mm

Pečetní pole, lemované vavřínovým věncem, je křížem rozděleno na čtyři pole; ve středu kříže štítek se zkříženými odvrácenými klíči. V 1.poli ozubené kolo s výplní o třech paprscích, ve 2.poli trojúhelníkový visací zámek, ve 3.poli pilník, ve 4.poli zkřížené přivrácené bambítky (pistole). Opis lemovaný vavřínovým věncem, majuskula:

.I : N : S : D : L : H : W : S : P : S : V : L : 1 . 7 .
3 . 4

Od r.1570 měli zámečníci společný cech s jinými řemesly.(23) Pilník na pečeti patří pravděpodobně pilníkářům, kteří jsou v Turnově doloženi v 17.stol. ve společném cechu.(24)

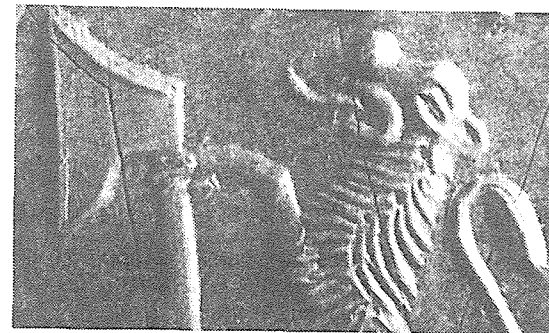


18 TURNOV - cech řezníků

1791

Pečeť kulatá, průměr 46 mm

V kartuši, provázené po stranách letopočtem 17 - 91, lev ve skoku držící širočinu. Opis lemovaný dvěma linkami, majuskula: :RZESNICKI RZEMESLO.KREY.BOLESLAW.MIESTO
TURNOWI





19 TURNOV - cech hrnčířů

1660

Pečeť kulatá, průměr 29 mm

V pečetním poli je hrnčířský kruh, na němž stojí váza se dvěma uchy a pěti květinami (růžemi), vše obklopuje ornament z perlovce. Opis lemovaný dvěma linkami a vavřínovým věncem, majuskula: .PECET.TOWARISKAHERNCIRSKA.TVRNOWSKA.1.6.6.0

Jedná se o pečeť tovaryšů cechu, který existoval v Turnově od roku 1570.(25)

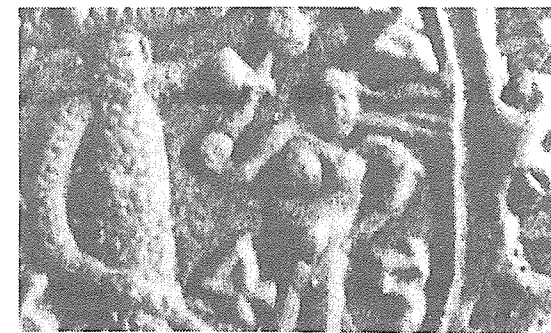


20 TURNOV - cech hrnčířů

1645

Pečeť kulatá, průměr 34 mm

V kartuši oválný štít, v něm na trávníku postavy Adama a Evy se stromem a hadem, provázené letopočtem 1-6-4-5, koruna stromu rozděluje nápis TVR - NOW. Opis lemovaný perlovcem, linkou a vavřínovým věncem, majuskula: .PEZET.RZEMESLA.HERNCZIRSKÉHO.MISTA





21 TURNOV - cech zedníků a kameníků

1719

Pečeť kulatá, průměr 28 mm

V kartuši je nahoře kružidlo, provázené dvěma růžemi na stoncích se dvěma lístky, mezi jeho rameny krokvice, pod ní zkřížené zednické kladívko se zednickou lžící. Kartuš je po stranách provázena letopočtem 17 - 19. Opis lemovaný dvěma linkami a vavřínovým věncem, majuskula: :SI:EI:EHRSAMEII HANDWERCKDERMAVRER.D:S:TVRNAV



22 TURNOV - cech zedníků a kameníků

1722

Pečeť kulatá, průměr 35 mm

V pečetním poli je dělený štít, provázený nahoře a po stranách blíže neurčitelnými ozdobami, dvěma květy a letopočtem 17 - 22.

V horním poli je kružidlo, provázené zednickou lžicí a zednickým kladívkem, pod ním krokvice. V obou dolních rožích je květ.

V dolním poli je kružidlo přeložené nerovnoramenným úhelníkem, provázené dlátem a palicí. Opis lemován dvěma vavřínovými věnci a dvěma linkami, majuskula:

/růžička/ SIGEL.D.MAVER.VND.STEIN.METZER.Z.D.S.TVRN.AB:D:GISER



Pečetí turnovských cechů, jak již bylo v úvodu naznačeno, pocházejí z let 1530 až 1801, přičemž pět pečetí je ze 16.stol., osm pečetí ze 17.stol., osm pečetí z 18.stol. a jedna pečeť ze samého počátku století devatenáctého.

V celé kolekci převládají pečetě s českým opisem (z let 1530 až 1791), což odpovídá národnostnímu složení turnovského řemeslnictva. Německý popis mají pouze tři exempláře, dvě pečetě cechu zedníků a kameníků z roku 1719 a 1722 a pečeť tkalců z roku 1801. Latinský opis na městské pečetě z roku 1638 nepřekvapí. Z iniciál opisu "černých řemesel" z roku 1734 nelze jazyk určit, i když nelze vyloučit němčinu.

Po stránce výtvarného zpracování nelze přehlédnout nápadnou podobnost pečetí turnovských cechů bednářů (č.8) a krejčích a postríhačů (č.11), které patrně pocházejí ze stejné rytecké dílny, obdobně jako skupina pečetí cechů kamenářů-štajnsnejdrů (č.6), mlynářů (č.4), zedníků a kameníků (č.21, 22), mlynářů (č.5) a zámečníků, puškařů aj. (č.17), rovněž všechny z Turnova. Na pečetích cechů řezníků (č.18) a tkalců (č.13), obou opět turnovských, je podoba lvů také téměř identická. Primitivně působí zpracování pečetí turnovského cechu pekařů (č.9) a turnovského cechu bečvářů, truhlářů a sklenářů (č.16), i když na posledně jmenované pečetě jsou velmi zdařile znázorněny nástroje a nářadí všech tří cechů. Rozdílnost zpracování dvou pečetí cechu sladovníků a vodovárečníků, obou z roku 1614, (č. 2 a 3) byla již na příslušném místě popsána.

Z uvedeného souboru pečetí turnovských cechů není zcela jasné, zda byly vybrány náhodně jen podle dochovaných typářů, či zda je v jejich řazení nějaký systém. Nejpravděpodobnější však je, že řemesla, jejichž pečetí bylo použito, měla koncem 19.stol. zastoupení v turnovské živnostenské struktuře, která se považovala a hlavně skutečně byla pokračovatelkou řemeslné tradice, v minulosti rozvíjené cechovními korporacemi.



Literatura, poznámky:

- (1) Z prací J. V. Šimáka je nutné uvést Příběhy města Turnova nad Jizerou, díl 1., Turnov 1903 a průběžně vydávané Zprávy musea Turnovského. Důležitou prací pro historii tohoto regionu jsou Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavě, Turnov 1879, sepsané Justinem V. Práškem.
- (2) Malá československá encyklopedie, 6.díl, Praha 1937, s.334.
- (3) Šimák, Příběhy Turnova, s.231-234.
- (4) Šimák, Příběhy Turnova, s.238, 239.
- (5) Čarek, Jiří: Městské znaky v českých zemích. Praha 1985, s.388.
- (6) Ryněš, Václav: Atributy světců. Rostoky 1969, s.19. týž, Atributy v umění. Rostoky 1971, s.32, heslo Jan Křtitel, tam však uveden jako patron kožešníků a krejčích.
Jedná se pravděpodobně o sv. Jana Křtitele, jehož atributem je latinský kříž s páskou a nápisem ECCE AGNUS DEI.
- (7) Winter, Zikmund: Řemesla a živnosti XVI. věku v Čechách. Praha 1909, s.664. (dále cit. Řemesla)
- (8) Řemesla, s.72, 78, 80, 229.
Řád tovaryšů řemesla sladovnického a vodovarského z r.1647 je otištěn v Osmé zprávě musea Turnovského za l. 1907-1920, Turnov 1921, s.159-164.
- (9) Winter, Zikmund: Český průmysl a obchod v XVI. věku. Praha 1913, s.161. (dále cit. Český průmysl)
- (10) Prášek, Dějiny Turnova, s.294.
- (11) Šperkařská technika, při níž jsou vybroušené granáty vysazovány do ploch, je pro tuto dobu hlavní pracovní náplní štajnsnejdrů. Za určení symboliky cechu kamenářů a brusičů drahokamů děkuji panu RNDr. Turnovcovi z v. d. Granát v Turnově.
- (12) "Verkštat" je brusičský stůl, "šibenice" je zařízení k upevnění broušícího kotouče a "kvadrant" je dřevěný přípravek, do něhož se zasazuje dřevěný kolíček s nalepeným kamenem k broušení.
- (13) Knob, Jan: Vývoj technologie broušení kamenů v Čechách. (Kandidátská práce, rukopis 1964-1967.) Státní knihovna ČR, sign. Kand.3613. Tam i velké množství informací o technologii, správě a historii obou řemesel.
- (14) Český průmysl, s.167.
- (15) Řemesla, s.567.
- (16) Český průmysl, s.95.
- (17) Řemesla, s.581.
- (18) Český průmysl, s.151, 195.
- (19) Český průmysl, s.256.

- (20) Winter, Zikmund: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Praha 1906, s.584. (dále cit. Dějiny řemesel)
- (21) Dějiny řemesel, s.677.
- (22) Český průmysl, s.54.
- (23) Řemesla, s.459.
- (24) Řemesla, s.497.
- (25) Řemesla, s.532.

Das Tableau der Zünfte von Turnau (Turnov)

In den Archivsammlungen des Prager Nationalmuseums hat sich ein Tableau erhalten, das die Handwerkerstruktur der Region von Turnau repräsentiert. Es entstand im Jahre 1896 dank der Sorgfalt der Handwerker und Gewerbetreibenden von Turnau zur Erinnerung des 70. Geburtstages von Vojta Náprstek. Die Siegel auf dem Tableau stammen von den Jahren 1530 bis 1801. Es ist da deren Beschreibung, als auch gesamte Verzierungs- und Bedeutungsauswertung des Tableaus angeführt, was eine historische Handwerkerstruktur der Stadt Turnau voführt.

Zusammenfassung
von Cecilie Durdilová

Fotografické reprodukce zhotovil Jaroslav Beneš

K SLAVATOVSKÉ HERALDICE

Erbovní listina Viléma Slavaty pro bratry Pezelly
z roku 1643

Karel Müller

Když archivář František Teplý shromažďoval materiál k svému článku o slavatovských palatinátech, resp. o osobách, jimž Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka, z titulu v roce 1630 obdržného palatinátního práva, udělil erb a predikát, nemohl si zdaleka činit nároky na podání úplného přehledu. Neměl k dispozici žádný kopiář či alespon koncepty jednotlivých erbovních listin, navíc excerpoval pouze archivní prameny jindřichohradecké, čímž byl výsledovaný okruh osob značně omezen. Také popisy erbů mohl podat pouze v několika případech, většinou podle náhodně nalezených pečeti. (1)

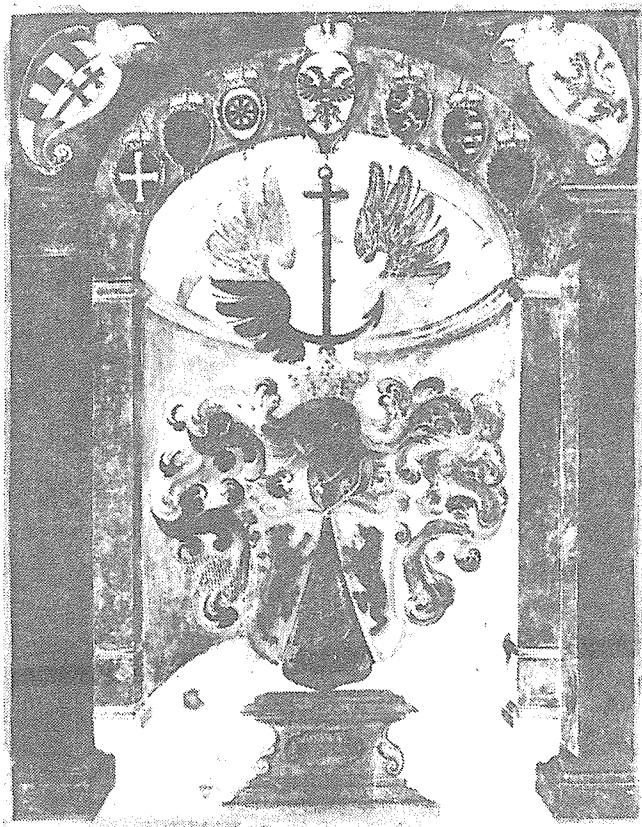
Teplého neúplné informace, hlavně co se týče heraldické stránky, přímo volaly po doplnění. Vladimír J. Sedlák, Pavel R. Pokorný, Alois Příbyl a Tomáš Krejčík postupně publikovali své nálezy dosud neznámých originálů Slavaty vydaných erbovních listin, uložených v různých archivech, přičemž řada jich jistě na své objevení pro heraldiku teprve čeká. (2)

Tento článek chce navázat na 15 let staré Sedlákovy zjištění erbů bratrů Petzeltů, který jim udělil Vilém Slavata dne 1.8.1643. Sedlák však znal pouze popis erbu, který pořídil Heyer von Rosenfeld pro jím zpracovaný svazek měštanských rodů v rámci nové řady Siebmacherova "Grosses und allgemeines Wappenbuch". (3)

Rok po uveřejnění Sedlákovy příspěvku darovala originál uvedené erbovní listiny paní R. Weilová Státnímu ústřednímu archivu v Praze, kde je od té doby uložen pod inv. číslem 10 v oddělení Erbovní listy fondu Akta různé provenience.

Jedná se o prostou listinu o rozměrech 50,2 x 68 - 8,7cm, k níž je na šnůrách slavatovských žluto-modrých barev přivěšena pečeť Viléma Slavaty s českým opisem, uložená v dřevěném pouzdru. Text listiny je německý, kaligraficky provedený, v intitulaci též za použití zlata.

Tímto diplomem, vydaným dne 1.srpna 1643 ve Vídni, Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka, vladař domu Hradeckého, mj. nejvyšší kancléř Království českého, rytíř řádu Zlatého rouna a comes palatinus, uděluje erb bratřím Ondřeji a Jiřímu Pezellům a jejich potomkům. V jinak mnohohlavné listině jsou biografické údaje bohužel velmi skromné, takže se o příjemcích dovídáme pouze, že první jmenovaný byl hofmistrem císařského plukovníka knížete Hapavského a druhý purkmistrem v Chabařovicích v severních Čechách. Nenalzáme tedy odpověď na Sedlákem položenou otázku, zda se jednalo o příbuzné v roce 1637 nobilitovaného císařského rady Adama Pecelia z Adlersheimu.



Listina byla zřejmě dlouho v držení rodiny, jak dosvědčují dodatečné přípisky genealogického charakteru z 1. poloviny 19. století na její plíci.

Udělený erb popsal již Heyer von Rosenfeld a podle něho Sedlák.

Štít je rozdělen modrým hrotem, v něm stříbrná kotva; vpravo v červeném poli stříbrný dvouocasý lev ve skoku, obrácený do středu štítu, vlevo ve zlatém poli černý medvěd ve skoku. Korunovaná kolčí přilba nese klenot dvou rozevřených křídel, dělených zlato-černě a stříbrno-červeně, mezi nimi stříbrná kotva. Příkrývadla jsou černo-zlatá a červenostříbrná.

Erbovní miniatura je umístěna uprostřed listiny v tenkém, zlatém rámečku o rozměrech 13,7 x 10,7 cm. V šedé hluboké nise, či spíše apsidě, zaklenuté valenou klenbou s lunetami, po stranách se dvěma oblouky vycházejícími z pi-

lastrů, je erb umístěn na šedém soklu, spočívajícím na podlaze z růžových a bílých dlaždic. Ve cviklech předního oblouku jsou v korunovaných zlatých barokních kartuších znaky Uher a Čech, na vzdálenějším oblouku v zavěšených zlatých korunovaných kartuších sedm znaků, uprostřed císařský a po stranách šesti říšských kurfiřtů, vpravo duchovních, vlevo světských.

Přehlédneme-li dosavadní známé erby udělené Vilémem Slavatou, jak je shromáždil zejména František Teplý, shledáme, že erb udělený bratřím Pezellům je typickým příkladem heraldické tvorby slavatovské kanceláře, užívající nepříliš široké škály heraldických figur. Nevyskytuje se v něm sice nejčastěji udělovaná růže, je zde však kotva, kterou Teplý eviduje v šesti případech, dále medvěd - 3 případy a lev - 2 případy. Běžné, ovšem samozřejmě i v praxi české a císařské kanceláře, bylo užití rozevřených křídel, mezi něž byla postavena hlavní figura ze štítu, u Pezellů kotva, která byla odvozena ze slavatovského erbu, resp. od Slavaty převzatého erbu pánů z Hradce.

Poznámky:

- (1) Teplý, Fr.: Slavatovské palatinaty. Český časopis historický, XXX./1924, s.470-501.
- (2) Krejčík, T.: Další slavatovská palatinátní listina. Heraldická ročenka, 1978, s.51-53, cit. starší literatura.
- (3) Sedlák, V.J.: Ze slavatovské heraldiky. GHL, 1973, II., č.22, s.3-7.
týž, Vývoj komitivy lateránských palatinů. Heraldika-genealogie, 21, 1988, s.185.

Der Wappenbrief von Wilhelm Slawata für die Brüder Pezell vom Jahre 1643

Im Staats-Zentralarchiv Prag, Abt. Wappenbriefe, Fonds Akten der verschiedenen Provenienz ist das Wappendiplom von Wilhelm Slawata von Chlum und zu Košumberk für die Brüder Andreas und Georg Pezell vom 1.X.1643 angelegt. Die genealogischen Angaben nicht erweisen die verwandtschaftlichen Beziehungen mit der Person des Kaiserrates Adam Pece-lius von Adlersheim, der im Jahre 1637 nobilitiert wurde. Die ausführliche Beschreibung des Wappendiploms und der Wappenminiatur, in den Bemerkungen ist das Vermächtnis an die ältere Literatur (Teplý, Krejčík, Sedlák).

Zusammenfassung
von Pavel Palát

Výběr z literatury & ZPRÁVY

Lubomír Uhlíř: Vzpomínka na Kolín - 18.6.1757.

Vydal Aktiv dobrovolných spolupracovníků odd. nových dějin Moravského muzea v Brně, sdružený do 606. ZO SVAZARMU Zbrojovka Brno.
Náklad 100 ks. Brno 1987. Nestr., 1 obr., lit.4.

V roce 1987 uplynulo 230 let od slavné bitvy u Kolína (18.6.1757), v níž rakouská armáda zvítězila nad pruskými sbory. Na památku vítězství rakouských zbraní založila císařovna Marie Terezie řád (+), který se stal nejvyšším vojenským řádem rakouské monarchie. K výročí bitvy bylo uspořádáno několik akcí; 2.6.1987 proslovil v brněnském ZK Železničářů Rudolf Pokorný přednášku na tema "Strategie, taktika a památky kolínské bitvy 18.6.1757"; 16.6. proslovil dr. Ivan Kolář ve VUT Brno přednášku s názvem "Vojenský řád Marie Terezie" a ve dnech 20. a 21.6. uspořádal Aktiv dobrovolných spolupracovníků Moravského muzea v Brně exkursi na kolínské bojiště, doplněnou odbornými přednáškami dr. Mudry, dr. Běliny a dr. Raka, prohlídkou bojiště a návštěvou expozice v kolínském muzeu. Útlý sborníček výše uvedeného názvu obsahuje jedinou stať dr. Lubomíra Uhlíře "Z dějin 14. dragounského pluku de Ligne", pluku tzv. holobrádků, který se podstatnou měrou zasloužil o vítězství rakouských zbraní. Autor sleduje dějiny pluku od r.1725, kdy vznikl sloučením tří pluků, dvou valonských dragounských "De Ligne" a "Holstein-Norburg" a valonského kyrysnického "Westerloo", až do r.1920, kdy byl zařazen do 4.jezdeckého pluku jakou součást 1. jezdecké brigády československé armády. Uhlířova stať není sice rozsáhlá, obsahuje však závažné faktografické údaje, které jsou shromážděny s neobyčejnou pečlivostí. Zájemcům a příznivcům vojenské historie se dostalo další významné studijní pomůcky.

Pavel Palát

R.Brunner - V.Klíma: Sedmdesát let České numismatické společnosti.

Vydala Česká numismatická společnost, pobočka Cheb jako členský tisk roku 1988 nákladem 3000 výtisků. 239 s., ilustr., res. rus., něm., angl.

Jubilejní 70. rok nepřetržité existence a činnosti České numismatické společnosti (resp. Numismatické společnosti československé v letech 1919-1939, České společnosti numismatické v letech 1939-1945, Numismatické společnosti československé v letech 1945-1971 a České numismatické společnosti od r.1971 s paralelně vzniklou Slovenskou numismatickou spoločnosťou v Bratislave od r.1970) byl naší kulturní a zejména numis-

matické veřejnosti připomenut vydáním pamětní medaile a slavnostním zasedáním ústředního výboru České numismatické společnosti se zástupci poboček, které se konalo dne 4. března 1989 v Národním muzeu. Darem trvalé hodnoty k tomuto významnému výročí je však práce dvou autorů chebské pobočky České numismatické společnosti, kteří již v potřebném časovém předstihu (rukopis práce byl ukončen v listopadu 1987) počali shromažďovat a zpracovávat materiál, takže výsledek v podobě shora uvedených knih dostávají čtenáři do rukou právě v jubilejním roce. Materiál, sebraný a zpracovaný s neobyčejnou pečlivostí, je rozčleněn do 13 kapitol. V obligátním "Úvodu" oba autoři vymezili rozsah a rámec práce a vyslovili poděkování všem spolupracovníkům za poskytnuté údaje. Současný předseda České numismatické společnosti, Ing. Jaromír Lukáš, provedl v "Předmluvě" stručné a věcné zhodnocení činnosti Společnosti zejména v poválečném období, poukázav nejen na kvantitativní růst členské základny a síť poboček ale zejména na kvalitativní přeměny v činnosti a struktuře. V kapitole "Poznámky" jsou uvedeny technické údaje o ražbách a informace týkající se používaných zkratk a zaniklých poboček. Kapitola "Literatura a zkratky citací" podává přehled o literatuře, kterou autoři používali v průběhu zpracování materiálu. Kapitola "Sedmdesát let České numismatické společnosti" je rozdělena na dvě části; zatímco první část obsahuje přehled strukturálního vývoje Společnosti, chronologicky uspořádané přehledy předsedů, jednatelů a pokladníků Společnosti a seznamy čestných a dopisujících členů, podává druhá část přehled o vývoji numismatických zájmů v českých zemích již od r.1848. Následující kapitola "Pobočky" se zabývá činností mimopražských numismatiků, kteří se podle okolností, zájmů a osobní aktivity organizovali již od r.1923 nejprve v kroužcích, posléze ve sdruženích a nakonec v pobočkách. Kapitola "Bibliografický přehled numismatické literatury vydané ČNS" je uspořádána podle jednotlivých poboček, jímž je předřazeno ústředí Společnosti v Praze. Zpracování bibliografie interních tiskovin Společnosti je velice záslužným a potřebným činem; poskytuje nejen celkový pohled na ediční činnost jednotlivých poboček, ale seznamuje členy event. ostatní pracovníky z jiných příbuzných oborů a oblastí s nikoliv zanedbatelnou částí numismatické literární produkce. Kapitola "Přehled o rozvoji České numismatické společnosti od roku 1970" má v podstatě charakter statistiky; nalezneme zde informace o roce založení pobočky (nejstarší je pobočka v Plzni založená v r.1923, nejmladšími pobočka v Ústí n/Labem a specialisovaná pobočka Medaile-Brno, obě založené v r.1975), počtu členů v r.1970 a 1987 (nejvíce členů v r.1987 měla pobočka v Brně, nejméně pobočka v Ivančicích - 486 a 34), počtu knih v knihovnách poboček, pokud pobočky mají knihovny zřízeny, dále o vydaných medailích, žetonech, odznacích, počtu vydaných titulů literatury (specialisovaná pobočka Heraldika zaujímá s 10 vydanými tituly 5. místo z 43 poboček) a o vydávání časopisů, bulletinů apod. Užitečný a v mnohém poučný statistický přehled je doplněn mapkou ČSR, na níž je znázorněno rozmístění a působnost poboček.

Výčtem předchozích kapitol a jejich stručnou charakteristikou se dostáváme k stěžejní kapitole, která nese název "Katalog ražeb a historie poboček". Podle seznamu z předchozí kapitoly jsou v Katalogu seřazeny jednotlivé pobočky, ústředí Praha je předřazeno na první místo, vyličena historie jejich vzniku, podány informace o činnosti a proveden soupis, popis a vyobrazení jimi vydaných ražeb. Nejen členové České numismatické společnosti, ale také ostatní zainteresovaná a odborná veřejnost, dostávají k dispozici pomůcku, o jejímž významu a důležitosti

nelze vůbec pochybovat. Veškeré reprodukce ražeb jsou velice kvalitní, čitelné v detailech a jsou opatřeny popisy přímo vzorovými. Za Katalogem je zařazena krátká kapitola "Pobočky, které ukončily činnost". Podává informace pouze o existenci a event. o činnosti zaniklé pobočky, nikoli o případných ražbách. Za připomenutí stojí uvést Numismatický kroužek při Náprstkově muzeu v Praze, který vznikl v r.1965 s cílem studovat mincovnictví v mimoevropských zemích, avšak zanikl již v r.1966; dále specializovaný Klub přátel antiky v Praze, který hodlal sdružovat sběratele i teoretiky antické numismatiky, avšak zanikl v roce svého vzniku - 1974.

Na Katalog však navazují dvě závěrečné kapitoly, které jakoby význam Katalogu podrobovaly. V kapitole "Poznámky a vysvětlivky" jsou zpracovány doplňující faktografické údaje k jednotlivým ražbám; lze sice namítnout, že tyto bezesporu zajímavé a důležité údaje mohly být odlišným typem písma zařazeny na příslušná místa katalogu, na druhé straně však je pravdou, že tyto údaje nepatří bezprostředně do popisu ražeb a sběratel by si je měl vlastně vyhledávat sám. Autoři knihy dali sběratelům nejen základní ale v mnohém směru vyčerpávající podklady pro vytváření námětově orientovaných sbírek.

V kapitole "Autorský rejstřík" jsou podány nejdůležitější údaje o autorech jednotlivých ražeb. Trojjazyčné resumé předurčuje prezentovat knihu i v zahraničí.

Je pravděpodobné, že při praktickém používání Katalogu a údajů z kapitol k němu se vztahujících objeví pilní sběratelé či badatelé chyby či nepřesnosti; posuzujeme je však se zřetelem k celkové úrovni předložené práce, která je při nejmenším velice dobrá. Lze konstatovat, že chebské pobočce, resp. dvěma jejím členům, se podařilo vytvořit díle nadprůměrné kvality, které zůstane trvalou připomínkou nejen velkého úsilí a píle obou autorů, ale v neméně míře též důstojným uctěním významného jubilea naší České numismatické společnosti.

Pavel Palát

Cechovní muzeum ve Varšavě

Ve varšavském Starém Městě, v ulici Waski Dunaj 10, se nachází malé muzeum cechu řemesel pracujících s kůží. Je umístěno v přízemí domu, který je od 17.stol. cechovním majetkem. Stále existující "Cech Rzemiosł Skórzanych" založil toto muzeum v roce 1973 a za jeho patrona byl vybrán varšavský švec Jan Kiliński, plukovník revolučního vojska Tadeusze Kościuszka za polského povstání proti Rusům v roce 1794 po tzv. druhém dělení Polska.

Posláním tohoto muzea je ukázat obraz téměř zaniklých rukodělných dílen, jejich organizaci a pracovní podmínky. V expozici jsou instalovány dvě dílny, ševcovská a řemenářská, a je vystaven kompletní soubor nářadí užívaného v 19.stol., doplněný diapositivy interiérů různých dílen uvedených řemesel od 15. do 20. století, včetně obuvi a postrojů. Část sbírky bot pochází z archeologických výzkumů, prováděných v letech obnovy varšavského Starého Města. Celou expozici doplňuje sbírka modelů miniaturních bot, zobrazujících módní trendy obuvi z období let 1910 - 1965. Většina exponátů pochází ze soukromých sbírek, část pak z depositářů Historického, Národního a Vojenského muzea ve Varšavě.

Při prohlídce vystavených exponátů nelze samozřejmě pominout archivní dokumenty, např. Statuta řemenářského cechu podepsaná králem Stanislavem Augustem, knihu přijímání měšťanů z let 1635-1647 a cechovní emblémy ze

16.- 18. století. Z cechovního inventáře jsou vystaveny pokladně, ferule, korbele aj.

Celé muzeum působí velice útulným dojmem starých dílen a bohatství exponátů jasně dokazuje mistrovství, důvtip a zručnost někdejších řemeslníků. Vystavené exponáty s řemeslnou symbolikou jsou bohužel velmi špatně osvětleny, takže není možné přesně rozeznat a určit symboly obou řemesel, zejména na vystavených typářiích.

Z celé expozice vyznačuje absolutní úcta k lidské práci a hlavně respekt k velké tradici těchto řemesel.

Jaroslav Jásek

Vladimír Růžek: Česká znaková galérie na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361. (Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.)

In: Sborník archivních prací, XXXVIII., sv.1, Praha 1988, s.37-311, černobílé a barevné ilustrace, 2 plánky přízemí a 1.patra hradu, půdorys znakového sálu se středovou axonometrií stěn (volná příl.), 5 tab. k epigrafickému rozboru liter, 3 tab. se statistickým rozбором vztahů rodů zastoupených na Laufu ke Karlu IV., pozn.1058, rejstřík, angl. autoreferát, resumé rus., něm.

Městečko Lauf leží v někdejší bavorské marce Nordgau, později známé spíše pod názvem Horní Falc, na řece Pegnitz, východním směrem od starého říšského města Norimberka. Poněvadž těmito místy vedla říšská cesta, která spojovala Frankfurt nad Mohanem s Prahou, založili němečtí Štaufové na říčním ostrůvku hrad. V 50. letech 14. století, za vlády císaře Karla IV., patřily českému králi některé statky v Horní Falci, mezi nimi i území, na němž stály tehdy již trosky bývalého hradu Laufu. Karel IV., z titulu českého krále, nechal hrad obnovit, učiniv z něho jednu ze svých residencí před vjezdem do Norimberka a v audienční síni nechal zhotovit soubor znaků privilegovaných zástupců české feudální společnosti, jako výraz své královské důstojnosti a moci. Zánikem českých držav nejen v Horní Falci pozbyla audienční síň svého účelu i významu; počátkem 16. století, následkem válek o dědictví landsburské, se stal hrad majetkem města Norimberka a byl využíván pro různé účely včetně někdejší honosné audienční síně. Teprve ve 30. letech 20. století došlo zásluhou laufského městského archiváře Rebmanna k znovuobjevení znakové výzdoby bývalého audienčního sálu a v r.1939 bylo započato s rozsáhlými restaurátorskými pracemi, neboť velkolepá heraldická výzdoba byla interpretována jako závažné svědectví velikosti a politického významu německé říše ve středověku. Znovuobjevení a nákladná restaurace laufského komplexu nezbudily u českých historiků-medievalistů, o heraldicích nemluvě vůbec, téměř žádný ohlas, neboť právě v té době se československý stát nacházel v situaci, kdy se jednalo o další osudy jeho politické a národní existence.

V průběhu válečných let vyšlo v Německu několik článků a statí, které však v té době do českého prostředí patrně vůbec nepronikly. Přestože heraldický soubor laufského audienčního sálu má nesporný význam pro české dějiny doby Karlovy, zejména pak pro poznání skladby českého královského dvora, jak ostatně Růžek v podtitulu své práce naznačil, je až zarážející, že v českém prostředí byla tomuto tématu za posledních 40 let věnována pozornost pouze ve dvou případech, přičemž o zevrubnosti zpracování nelze vůbec hovořit. První stať publikoval v r.1949 Josef Pilnáček (1), druhou až v r.1985

posmrtně Dobroslava Menclová.(2)

Čeští medievalisté i heraldici, pokud se tito vůbec laufskou problematikou zabývali, byli proto až dosud odkázáni výhradně na literaturu německou, nejčastěji na práce Wilhelma Schwemmera a Wilhelma Krafta.

Práce dr. Vladimíra Růžka je formálně rozdělena do tří dílů, přičemž každý díl obsahuje samostatné kapitoly, věnované určitému okruhu problémů.

Úvodní kapitola představuje komentovaný a hodnotící přehled patrně veškeré literatury, která se laufskou problematikou, od prvního publikovaného článku Wilhelma Schwemmera z r.1941, až dosud zabývala.

Následující kapitola je věnována problematice architektonické; podrobný rozbor je doplněn dvěma pláňky, půdorysem přízemí a l.patra, které publikovali ve své práci z r.1960 Kraft - Schwemmer.

Bezprostředně navazující kapitola zevrubně popisuje interiér znakového sálu; aby byl čtenář co nejlouběji vtažen do středu zájmu, doplňuje tuto kapitolu ve formě volné přílohy, formátu zhruba C-3, půdorys sálu se středovou axonometrií stěn a soubor barevných ilustrací za s.96: celkový pohled na hrad Lauf od jihu, pohled na severní stěnu znakového sálu v celku a ve dvou detailech a 54 barevných znaků z celkového počtu 113. V dalších kapitolách prvního dílu věnuje autor pozornost provedení znaků z hlediska technického, obsahu znakové výzdoby, době za kterou mohl být celý znakový korpus zhotoven, jazykovému rozboru nápisů a předlohám, podle nichž byly nápisy zhotoveny, posléze pak původu kamenické hutě. Samostatná kapitola je věnována epigrafickému rozboru nápisů a vypracování srovnávacích tabulí, v nichž autor pečlivě zaznamenal výskyt i tvary jednotlivých liter.

Druhý díl nese souborný název "Katalog znaků a nápisů". Začíná kapitolou, v níž autor podrobně vyloučil zásady sestavení katalogu. Vlastní katalog, otištěný na s.101-140, obsahuje 116 popisovaných položek (113 znaků, reliéf se sv.Václavem, 2 klenební svorníky s českým lvem a s kbelkovou přílbou a klenotem českého znaku). Přestože popisy jsou provedeny jednotně, musím upozornit na některé nesrovnalosti, které při konečné redakci mohly být eliminovány.

Heraldická figura jakož i dělení štítu, které směřují od pravého horního rohu k levému dolnímu, zaujímají nebo tvoří polohu označovanou v současné heraldické terminologii nejčastěji slovem "kosmý, -á, -é; -o". Starší názvy se vyskytují v těchto variantách: pokos, na pokos i napokos, pokosný, koso, na koso. V Katalogu je při popisu takto umístěných figur či štítových dělení použito 15x termínu "pokosem" a 8x termínu "kosmo"; oba termíny jsou, jak výše řečeno, ekvivalentní, přesto se domnívám, že se zřetelem na postupné sjednocení české heraldické terminologie by mělo být užíváno jednotných termínů a odstraňovány výrazy synonymní. Obdobně erb vladýků z Paběnic, pol.58, může být popsán nejen úsporněji ale i výstižněji, řekneme-li "štít zlato-stříbrné kosmo čtvrcený", neboť u kosmého čtvrcení je považováno za 1.pole (nikoli čtvrtinu!) to, které leží u horního okraje štítu, zatímco u čtvrcení (rozumí se tzv. přímého, jak je možno ještě v naší literatuře číst) je za 1. pole považováno to, které leží v pravé horní části štítu; je-li z nějakého důvodu pořadí polí čtvrceného štítu atypické, což vůbec zejména u starších znaků není vyloučeno, je nutno to v popisu takového erbu včas hlásit.

Pro popis znaku Prahy, pol.15, by snad bylo lépe užít obratu "volně postavená hradba" namísto "položená", neboť se jedná o stavbu.

Jsou-li ve štítě dvě figury, z nichž jedna je hlavní, potom vedlejší

figura hlavní figuru "provází"; v tom případě je nutno opravit popis znaku biskupa vratislavského, pol.13, tak, že "v modrém poli červené břevno, provázené nahoře dvěma a dole jednou stříbrnou lilíí". Ve znaku Kutné Hory, pol.17, nejsou topůrka šléglu a pemrlice obrácena k pravé straně štítu ale k levé, jak je správně vyobrazeno ale nesprávně v popisu uvedeno.

Paroh pánů z Bibrštejna, pol.31, má 4 výsady a nikoli výrůstky; heraldická terminologie zde odůvodněně používá termínů z myslivosti. Obdobně Hroznatovci, pol.41, mají v erbu troje paroží (rozumí se, že na lebce a to buď celé nebo jen její horní části; není tedy třeba zvlášť popisovat "kus lebky", poněvadž v opačném případě by se nejednalo o paroží ale o parohy) o 10 výsadách a nikoli výrůstcích.

U polceného štítu pánů z Ryžberka, pol.43, je pravé nebo též přední pole (u polcených nebo dělených štítů je lépe užít termínu "pole" než "polovina") červené a je-li protkáno drobnými ornamenty (což bohužel není patrné ani na barevné reprodukci na vyobr.56), je damaskované, nikoli "damascénované"; damaskování je způsob vykládání plochy nitkovým ornamentem, zatímco damascenový (nikoli damascénovaný) je odborný termín pro označení zvlášť kvalitního druhu orientální oceli, jejíž výroba byla středověkým zbrojířům dlouho technologicky neznámá.

K popisu erbu vladýků ze Štěkna, pol.81, je třeba doplnit, že střela je kosmá či kosmo položená.

Posuzujeme-li však popisy znaků globálně, s přihlédnutím k shora uvedeným výtkám, musíme s uspokojením zaznamenat, že použitá heraldická terminologie je, ve srovnání s jinými pracemi současné doby, až překvapivě jednotná; štíty dělené či polcené jsou takto jednoduše a jednotně popisovány, aniž by autor používal starších krkolomných termínů typu "nazděl, nazděl, našír" apod., hvězdy jsou popisovány jako x-hroté a nikoli -cípé, pernatějanský zubr má houžev v nozdrech a nikoli v nose apod. Domnívám se tudíž, že autor zvolil správný přístup k popisu celého znakového souboru a vhodně tak podpořil konsolidační tendence v současné české heraldické terminologii.

Nedílnou součástí Katalogu je kapitola bezprostředně na něj navazující - "Heraldický a prosopografický komentář ke katalogu znaků" (s.140-251), bez něhož by Katalog zůstal pouze plochým soupisem a popisem erbů. Již ze stránkového rozsahu je zřejmé, jaké množství faktografického materiálu zde autor shromáždil a dokladoval poznámkovým aparátem. Není samozřejmě účelem tohoto referátu pracně vyhledávat jednotliviny, které snad mohly autorovi při tak náročných komparacích uniknout; budiž mně proto dovoleno doplnit subkapitolu 14., věnovanou biskupovi Janu ze Středy, o tituly, které registrovala již "Bibliografie české práce heraldické" I, záznamy č.1916,1917,3750,3751, týkající se Janovy osoby a jeho "erbu".

Třetí díl začíná relativně krátkou ale faktograficky hutnou kapitolou, v níž autor pojednává o postupném vytváření českých držav v Horní Falci a jejich právním postavení k České koruně; výklad této problematiky je usnadněn, poněvadž již v r.1980 byla ve Sborníku archivních prací publikována studie Lenky Bobkové "Soupis českých držav v Horní Falci a ve Francích za vlády Karla IV". V závěru této kapitoly vymezuje autor politicko-správní význam a postavení hradu Laufu jako nejzápadnější české enklávy a dokládá zde Karlovy pobyty.

Druhá kapitola tohoto dílu je věnována podrobnému rozboru pro vymezení doby vzniku celého heraldického souboru. Na základě zjištěných skutečností a provedených komparací dochází autor k závěru, že vytvoření to-

hoto souboru postupovalo v nepřetržitě sledu v rozmezí 26.2.1361 - 28.11.1362.

Závěrečná kapitola nese název "Dvůr Karla IV. jako českého krále ve světle rozboru znakové výzdoby"; autor v ní provedl velmi podrobný rozbor vztahů, funkcí a vzezření mj. závažné poznatky i speciálně vytvořenou statistickou tabulkou, v níž promítl vztahy rodů, jejichž znaky jsou v laufském souboru, k osobě Karla IV.

Jak jsem již uvedl na začátku tohoto referátu, za 40 let od objevení a restaurování laufského audienčního sálu věnovala česká historiografie této problematice pozornost pouze dvěma články, které si ani nekladly za cíl komplexní zpracování. Jestliže bychom jen z tohoto formálního hlediska posuzovali práci dr. Vladimíra Růžky (což by bylo nejen nespravedlivé ale především nedomyšlené), která byla poprvé dokončena v roce 1979 a obhájena jako diplomová práce na filosofické fakultě University Karlovy (viz pozn. č.21 na s.47), musíme bezvýhradně konstatovat, že jejím rozšířením, přepracováním, zařazením sady barevných reprodukcí (k tomu viz autorova kritická pozn. č.117 na s.97-98), pořízením axonometrického plánu, vyhotovením řady pomocných tabulek a nakonec veřejnou publikací v r.1988 dostává česká zainteresovaná veřejnost k dispozici dílo, které co do komplexnosti zpracování zajisté v mnoha směrech převyšuje dosavadní práce zahraniční.

Závěrem tohoto referátu vyslovuji oprávněný podiv nad tím, proč práce, která má nepochybně značný význam pro další a hlubší poznání vývoje české státnosti ve 2. polovině 14. století a její metodologické i faktografické zpracování je vzorovou ukázkou současné vědecké práce, byla otištěna jen jako "článek" v odborném, tudíž i nákladově omezeném, archívním periodiku a nikoli samostatně v knize n i m vydání. Má snad česká historiografie a tím méně pak česká heraldika obdobných prací nadbytek?

Poznámky:

- (1) Pilnáček, J.: České heraldické památky na hradě Laufu u Norimberka. In: Časopis Společnosti přátel starožitností, LVII./1949, s.65-77.
- (2) Menclová, D.: Hrad Lauf. In: Umění, XXXIII./1985, s.293-315.

Pavel Palát

Jan Smetana: Heraldické památky 14. století na Ústecku.

In: Historický sborník II - Z minulosti Ústecka. Okresní vlastivědné muzeum Ústí nad Labem, 1988, s.15-25, pozn.26, obr.4.

Předmětem autorova badatelského zájmu se staly nejstarší dochované heraldické památky ve třech obcích ústeckého okresu.

Svorníky klenby v presbytáři kostela sv.Václava v Roudníkách jsou ozdobeny štítem a přilbou s klenotem, které uměleckohistorická literatura určuje jako "erbovní znamení Koldiců" a datuje jednou kolem r.1480, podruhé k r.1486 (viz příslušné poznámky). Nepochybně je, že se skutečně jedná o erb koldický, autor však zpochybňuje dosavadní datování, opíraje se o dva závažné argumenty. Štít má gotickou podobu s mírně zaoblenými boky a tento tvar klade autor do 1. poloviny 14. století. Druhý

argument je založen na rozboru majetko-právních vztahů, jímž autor dokládá, že ve 2. polovině 15. století nepatřily Roudníky žádnému z příslušníků rodu z Koldic, kteří naopak vlastnili statky v tomto regionu již v 1. polovině 14. století. Z naznačených důvodů bude patrně nutno přehodnotit data vztahující se k dokončení klenby presbytáře. V kostele Nejsvětější Trojice v Řehlovicích byl při rekonstrukčních pracích mj. nalezen gotický portálek s vytesaným štítem ale s erbovním znamením naprosto nečitelným; podle autorova popisu lze odhadnout pouze náznak polcení. Tvarově je štít téměř identický se štítem v Roudníkách, takže jej lze opět datovat do poloviny 14. století. Rozborem majetko-právních vztahů autor zjistil, že patronátní právo k řehlovickému kostelu měli nejméně od poloviny 14.stol. do počátku století 15. příslušníci rodu ze Skalky; jejich příbuznými a nástupci byli Kaplířové ze Sulevic. Autor předpokládá, že dnes již nečitelný štít nesl erbovní znamení rytířů ze Skalky, které bylo posléze převzato do 1. a 4. pole erbu kaplířovského.

Na severní vnější stěně kostela sv. Petra a Pavla v Žezicích je zazděna deska, na níž spatřujeme úplný znak. Podle popisu se jedná o erb rytířů z Lungvic, kteří v letech 1363-1375 získali zdejší statky; do tohoto období autor také náhrobník datuje.

Lze s potěšením konstatovat, že v poslední době se zájem dlouholetých heraldických badatelů obrací právě k obrazové i verbální dokumentaci dosud existujících heraldických památek, které jsou nemilosrdně ohrožovány nejen přirozeným stárnutím materiálu, ale zejména agresivním ovzduším (především artefakty instalované v exteriérech), zjevným i skrytým vandalstvím jednotlivců popř. skupin a v neposlední řadě i neplněním povinností, které pro vlastníky či správce takových památek vyplývají z litery zákona.

Přestože jsou v tomto článku všechny popisované heraldické památky za textem vyobrazeny, měla by existovat jejich komplexní dokumentace především ve fotografickém archivu příslušného krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody, obdobnou dokumentaci by měly mít ve svých fondech také místní kulturní instituce. Pokud taková dokumentace existuje, měla by být uvedena v poznámkovém aparátě.

Závěrem si dovoluji připomenout, že heraldické popisy erbů by měly respektovat jisté terminologické zásady. Je-li štít dělený, je dělicí linie vedena horizontálně středem štítového pole a není třeba to v popisu zdůrazňovat ("V tomto uprostřed děleném štítu...", s.15). Popisujeme-li klenot, který nese figuru ze štítu, je jasné, že tato figura je hlavní a event. ostatní figury jako vedlejší ji provázejí; tedy v klenotu je lev mezi dvěma křídly a nikoli naopak (s.16). Jsou-li dělicí linie vedeny vertikálně, jedná se o polcení štítu; termín "svíslé dělení" sice označuje tentýž jev, ale je nutno použít dalšího vysvětlujícího a upřesňujícího adjektiva; termín "půlení" je nevhodný, poněvadž při nákolikánásobném polcení již nemůžeme označovat takový štít jako půlený. Je-li ve štítě větší počet stejných figur, je nutno hlásit jejich vzájemnou polohu; lungvický erb (s.18) nese tři listy srdcovitého tvaru se stonky nakloněnými doleva v postavení 2-1.

Domnívám se, že snahy po sjednocení heraldické terminologie nejsou jen "slovičkařením", neboť každý vědní obor má respektovat zásady a zákonitosti své odborné mluvy.

Pavel Palát

Hanns Jäger-Sunstenau: Wappenbüros in Österreich.

In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, 40, 1987, s.320-345, 4 s. fotograf. příl., obr. v textu.

Zájemcům o heraldiku se dostala do rukou zajímavá práce z pera předního rakouského heraldika. Jejím tématem jsou znakové kanceláře na území bývalé monarchie, které od 18. stol. poskytovaly zájemcům, převážně z řad měšťanstva a úřednictva, za příslušnou úplatu erby, přičemž docházelo často k falšování genealogických souvislostí a někdy též k úplnému vymýšlení znaků.

Na 26 stranách rozebírá autor jejich činnost. Úvodem shrnuje vývoj úprav a omezení při používání erbu měšťany na území habsburského soustátí, jak to bylo vyjádřeno panovnickými dekrety a výnosy od roku 1631 až do zániku Rakouska-Uherska a do diskuse o používání nešlechtických znaků na počátku Rakouské republiky.

V další kapitole potom obecně pojednává o znakových kancelářích jako společenském jevu 18. a 19. stol., kdy jejich produkty, označované v německých zemích též jako "Wappenschwindel", nezřídka pronikly nejen do prací diletantských ale též i do odborných, takže badatelům v oblasti měšťanské heraldiky a genealogie vyvstaly tak nemalé problémy.

Dále jsou rozebrány jednotlivé produkty těchto kanceláří či institutů, jak bývaly též nazývány. Zvláště pozoruhodné jsou uváděné citace, většinou "Europäische Wappenkunde, Europäische Wappensammlung, Mailändisches Wappenbuch ..."; přitom odkazy na příslušný díl a stranu se dosti často shodují se stranami a díly Siebmachera.

Poté autor věnuje pozornost jednotlivým kancelářím. Počiná nejstarší kanceláří Ignacia Bonaciny, působící od 6.4.1715, která byla jeho pranečeri prodána rodu Vallardi; poslední zprávy o ní jsou z roku 1970. Další je kancelář Gebharta Josepha Gartenschmieda (1773-1847) ve Vídni. Z Gartenschmiedových padělků uvádí Jäger-Sunstenau genealogii rodu Faust von Stromberg, dovedenou do roku 52 n.l., a genealogii rodu Küfner de Asmansvilla, která - ač šlechtičtí předkové jsou doloženi pouze do 18. stol. - sahá až do středověku.

Následuje kancelář založená v r.1809 či 1812 ve Vídni Josephem Steinem, která po jeho smrti přešla na jeho druhou manželku Barbaru roz. Kolarz a po ní ji zdědil její o 21 let mladší druhý manžel Karl Gustav Krahle. Posledním majitelem byl Ernst Krahle, zemřelý v r.1957.

Kancelář rodu Wappenstein byla založena krakovským židem Ascherem Wappensteinem údajně rovněž v r.1809. V celé činnosti wappensteinovského podniku se projevuje úmyslná paralela s kanceláří Steinovou, jak už napovídá ostatně i nepochybně majitelem přizpůsobený rok založení. Roku 1843 byl Ascherův syn Nathan udán, že kreslí vymyšlené erby, avšak zakročeno proti němu nebylo. Činnost kanceláře zaniká po smrti Ascherova vnuka Maxe.

Pak následují menší kanceláře, o nichž se autorovi nepodařilo získat dostatek podkladů. Jedná se o kanceláře Eugena Ferdinanda Schwartzze, registrované v letech 1846-1856, Thaddäuse Mikody, pravděpodobně v 60. letech 19. stol., Johanna Hautzendorffera a Thaddäuse Spänglera, pravděpodobně v letech 1893-1901.

Mnohem více materiálu získal o kanceláři Raimunda Günthera, který byl za svou činnost souzen salcburským zemským soudem v r.1905. Byl obžalován z 208 podvodů, avšak porota jej osvobodila, zčásti také proto, poněvadž si svědci vyžádali kresby erbů, které soudu sloužily jako průkazný materiál, zpět s odůvodněním, že se jedná o předměty určené k vý-

zdobě bytových interiérů.

Majitelem další erbovní kanceláře byl Güntherův žák a spolupracovník Hermann Hermann, jenž byl dne 24.10.1905 odsouzen vídeňským zemským soudem k pěti měsícům vězení za podvodné vydávání erbů. Hermann je známý též jako autor knihy o měšťanských erbech v Rakousku-Uhersku (1), ale tato práce je zatížena jak omylem způsobenými přiřazováními znaku ke jménu rodu bez jakékoli genealogické souvislosti, tak i Hermannovými výmysly, spjatými s činností jeho kanceláře.

V závěru kapitoly se autor ještě zmiňuje o pražské kanceláři Franze Kunzeho a o dvou anonymních erbovních provedeních.

Závěr práce tvoří "příklady textu fantastického obsahu" uspořádané pro přehlednost ve stejném řazení jako jednotlivé kanceláře v předchozí kapitole.

Článek je doplněn čtyřmi tabulemi fotografií výtvořů jednotlivých kanceláří vybraných tak, aby si čtenář mohl učinit představu o jejich podobě a úrovni malířů.

Je možno konstatovat, že se jedná o práci nesporně zajímavou, zabývající se u nás takřka neprobádaným heraldickým tématem (+), která pojednává o znakových kancelářích souhrnně, shrnujíc též starší práce o jednotlivých kancelářích. Její význam a přínos nepochybně ocení ti badatelé, kteří se zabývají měšťanskou heraldikou a genealogií, neboť je pravděpodobné, že se při své práci setkají s produkty těchto erbovních kanceláří.

Poznámky:

- (1) Hermann, H.: Genealogie und Heraldik bürgerlicher Familien Österreich-Ungarns. Wien, I.Bd. 1900, II.Bd. 1902.

Michal Fiala

(+) Česká heraldická literatura sice neoplývá články či studiemi, které by se zabývaly falšováním genealogických údajů a znakovými podvody, nicméně ani tato tematika nepředstavuje v našem prostředí ono pověstné pole neorané, jak dokládá výsledek komplexní bibliografické excerpcce.

Již v r.1934 publikoval Boh. Petr v Časopise Rodopisné společnosti československé v Praze krátkou stať s názvem "K činnosti "Milánského erbovního ústavu", v níž informoval o nálezů tzv. rodového erbu v písemné pozůstalosti archeologa Josefa Petery z Třebihoště, přičemž domnělý rodový erb je nepochybně výtvořem Milánského erbovního ústavu. Oběti falsátorů tohoto "ústavu" se stal i spisovatel Bozděch, jak vyplývá ze stať Vlastimila Holejšovského "Bozděchové a "Milánský erbovní ústav", publikované v témže časopise v r.1941.

Heraldikům i genealogům není zajisté neznámá aféra tzv. smečenských Stehliků, kteří se vydávali za rodovou větev plzeňské měšťanské rodiny Stehliků, kteří již v r.1598 byli obdařeni erbem a predikátem z Čenkovy, v r.1640 povýšení do vladýckého stavu současně s polepsněním erbu a přidáním druhého predikátu z Treustättu (srov. OSN, XXIV., s.72-73, tam uvádí ještě Sedláček pošlost smečenskou, díl OSN byl vydán v r.1906, zatímco v ČMH II, s.612-613 též Sedláček již smečenské Stehliky vůbec nezmiňuje). Aféra začala již v r.1822, kdy současně Stehličky získali na základě padělaných zápisů ve švihovské matrice uznání resp. obnovení šlechtického titulu a erbu a skončila v letech 1903-1912 zrušovacím

výnosy zemského trestního soudu, pražského místodržitelství a úřední opravou falšovaných matričních zápisů. Aféry se podrobně věnovali dva autoři: Karel Polák v r.1939 ve Sborníku Jednoty starých českých rodů a Zdeněk Pokorný v r.1971 v GH Listech.

V r.1949 publikoval František Roubík v časopise Společnosti přátel starožitností stručnou informaci o dosud nezpracovaném materiálu z tehdejšího Archivu ministerstva vnitra o Pražské znakové kanceláři v r.1831. Poslední zato však zásadním příspěvkem k této nesporně zajímavé problematice je práce Václava Elznice "Renovitační procesy pražské", kterou vydal Klub genealogů a heraldiků v Ostravě jako zvl. přílohu Zpravodaje KGH v r.1986, o níž jsem podrobně referoval v Heraldické ročence 1986. Z naznačeného přehledu je zřejmé, že badatelé, kteří by učinili předmětem svého studia tuto historicky i sociologicky závažnou tematiku, by obohatili českou heraldiku a genealogii o důležité poznatky.

Pavel Palát

E r r a t a

K stati "Kolo sv. Kateřiny", HR 1987, s.25-32

Při popisech kola sv. Kateřiny na jednotlivých vyobrazeních jsem se dopustil chyby v použití termínů "loukot - rameno (též paprsek, špice)". Loukotě jsou dřevěné zaoblené části kola, které sestaveny tvoří jeho obvod. S nábojem kola jsou spojeny pomocí ramen (paprsků, špicí). Soudržnost loukotí je dána kovovou obručí, která se na ně nasazuje. Prosím, aby si čtenáři laskavě opravili příslušná místa popisů. Děkuji.

Pavel Palát

K stati "Šternberská jubilea", HR 1988

Prosím, aby laskaví čtenáři omluvili chyby, k nimž došlo při vyhotovení konečného strojopisu:

s.10, ř.4. zdola - má být: ... Filip (1852-1924), ...

s.11, ř.1. shora - má být: ... k Jiřímu hr. ze Sternbergu, který byl synem Filipa hr. Sternberga, posledním vlastníkem hradu Český Sternberk a od jehož narození uplynulo rovných 100 let.

s.11, ř.20. zdola - má být: ... Českého Sternberka, Jemniště a Radnic

s.14, ř.29. shora - má být: ... ve funkci předsedy kuratoria Vincentina

Mojmír Chromý

Zum Wappen von Dr. Bohumír Lifka

Anlässlich des Ablebens von Dr. B. Lifka erschien in Heraldická ročenka 1987 sein Beitrag "Etappen meiner Heraldik", dem zu entnehmen ist, dass ihm in 1935 Karl Fürst zu Schwarzenberg als Herzog von Krumau ein persönliches Wappen verliehen hatte. Im Interesse der historischen Tatsachen ist festzuhalten, dass Karl Fürst zu Schwarzenberg niemals durch eine Familienvereinbarung den Titel des Herzogs von Krumau übernommen hatte und im J. 1935 kein Wappen verleihen konnte. Es ist zwar wahr, dass Fürst Johann Anton I. von Kaiser Leopold I in 1671 das Recht der grossen Komitive erhalten hatte, die Schwarzenbergs übtten jedoch die Pfalzgrafenrechte seit den 90-er J. des 18. Jh. nicht mehr aus. Das Amt Pfalzgrafen fand sein Ende mit der Auflösung des Heiligen Römischen Reiches in 1806.

Zusammenfassung von
Ing. Zdenko G. Alexy



HERALDIKA

pobočka České numismatické společnosti v roce 1988

Členské schůze pobočky Heraldika České numismatické společnosti v Praze se konaly v klubovně Pražských vodáren v Podolské ulici v Praze 4 podle předem stanoveného programu. Účastníci měli možnost vyslechnout následující přednášky:

2. 2. PhDr. Karel Müller:
K heraldickým pramenům ve fondech Státního oblastního archivu v Opavě.
16. 2. Pavel Palát, prom. pedag.:
Poznámky ke knize J. Arndta a W. Seegera "Wappenbilderordnung". (část druhá)
1. 3. PhDr. Stanislav Hošťálek:
K erbů Jana staršího Pachtý z Rájova.
15. 3. PhDr. Pavel R. Pokorný:
Náhrobníky z bývalého hřbitova u kostela sv. Jindřicha na Novém Městě pražském.
29. 3. Jiří Hanáček:
Státní oblastní archiv v Brně a jeho heraldické fondy.
12. 4. Ing. Mojmír Chromý - Ing. František Kučera:
Heraldické památky Manětína a Nečtin.
26. 4. Petr Tybitancl.:
Příspěvek k heraldickým vývodům.
10. 5. Pavel Palát, prom. pedag.:
Sté výročí vydání prvního dílu Ottova slovníku naučného.
24. 5. Jaroslav Jásek:
Mýdlářská symbolika.
7. 6. PhDr. Pavel R. Pokorný - Ing. Mojmír Chromý:
Heraldické památky hřbitova v Praze - Břevnově.
13. 9. PhDr. Milan Buben:
Základy genealogie.

27. 9. Michal Fiala - Jakub drdlička:
Znaková galerie v chrámu sv. Víta.
- 11.10. Vladivoj Tomek:
Pražské pukrabství a jeho držitelé.
- 25.10. PhDr. Pavel R. Pokorný:
K některým znakům novější doby.
- 8.11. Jaroslav Jásek:
Tablo turnovských cechů.
- 22.11. Michal Fiala:
Heraldika staroměstského patriciátu předhusitského období.
- 6.12. Ing. Mojmír Chromý - Ing. František Kučera:
Heraldické památky Olšanských hřbitovů. (část čtvrtá)

Výroční schůze pobočky Heraldika České numismatické společnosti v Praze se konala dne 20. prosince 1988 v klubovně Pražských vodáren v Podolské ulici v Praze 4. Funkcionáři výboru přednesli zprávy o činnosti za uplynulé období. Odstupující výbor předložil návrh kandidátní listiny pro složení nového výboru a komisi pro dvouleté období 1989-1990. Po projednání návrhu byly provedeny volby s tímto výsledkem:

Výbor pobočky Heraldika ČNS na léta 1989-1990

Předseda:	PhDr. Milan Buben
Místopředseda:	PhDr. Stanislav Hošťálek
1. jednatel:	JUDr. Luboš Kratochvíl
2. jednatel:	Pavel Palát, prom. pedag.
Hospodář - pokladník:	Jaroslav Jásek
Archivář:	PhDr. Pavel R. Pokorný

Přijímací a disciplinární komise

Předseda:	PhDr. Stanislav Hošťálek
Členové:	JUDr. Luboš Kratochvíl Michal Fiala

Revisní komise

Předseda:	Ing. Mojmír Chromý
Členové:	Vladivoj Tomek Jan Žižka

Redakční rada Heraldické ročenky

Předseda:	Pavel Palát, prom. pedag.
Oborný lektor redakce:	PhDr. Pavel R. Pokorný
Členové:	Zdirad J. K. Čech Jaroslav Jásek Ing. František Kučera

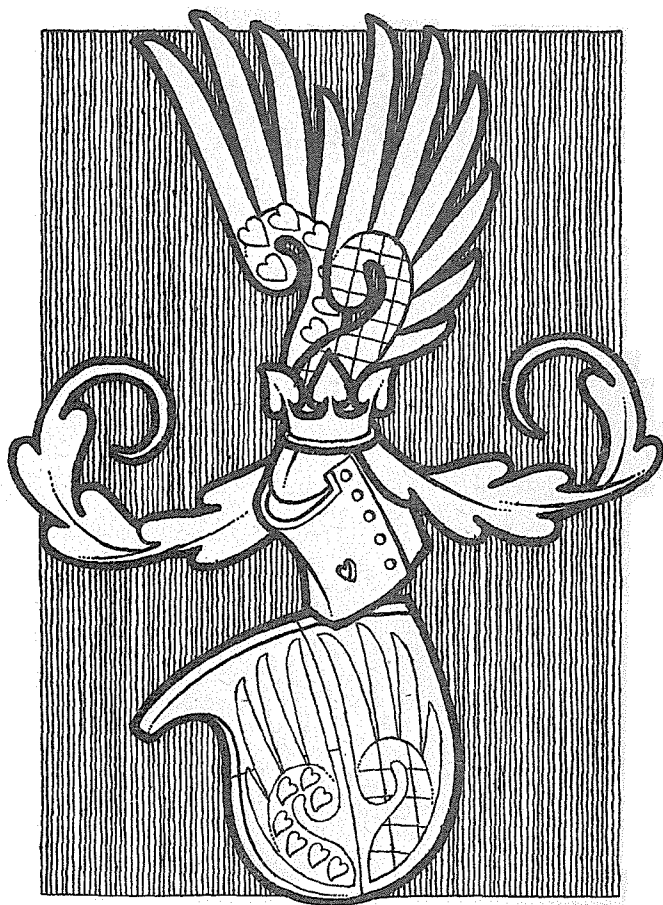
OBSAH*

Mojmír Chromý: Ke znaku Dr. Bohumíra Lifky	3 - 4
Mojmír Chromý: František Ferdinand d'Este a Hohenbergové	5 - 28
Michal Fiala: Heroltské figury ve znacích měšťanů Starého Města pražského v době předhusitské	29 - 44
Zdirad J. K. Čech: Kříž svatě Kateřiny	45 - 48
Pavel R. Pokorný: Znaky nových biskupů v Československu	49 - 53
Zdirad J. K. Čech: Zemřela císařovna Zita	54 - 55
Pavel R. Pokorný: Problematika šporkovského erbu	56 - 62
Pavel Palát: Hesla v heraldice	63 - 64
Jaroslav Jásek: Tablo turnovských cechů	65 - 94
Karel Müller: K slavatovské heraldice Erbovní listina Viléma Slavaty pro bratry Pezelly z roku 1643	95 - 97
Výběr z literatury a zprávy Lubomír Uhlíř: Vzpomínka na Kolín - 18.6.1757 (Pavel Palát)	98 - 108 98

R. Brunner - V. Klíma: Sedmdesát let České numismatické společnosti (Pavel Palát)	98 - 100
Cechovní muzeum ve Varšavě (Jaroslav Jásek)	100 - 101
Vladimír Růžek: Česká znakové galerie na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361 (Pavel Palát)	101 - 104
Jan Smetana: Heraldické památky 14.století na Ústecku (Pavel Palát)	104 - 105
Hanns Jäger-Sunstenau: Wappenbüros in Österreich (Michal Fiala)	106 - 108
Errata	108
Resumé k čl. M. Chromého Ke znaku Dr. Bohumíra Lifky	108
Zprávy ČNS pobočky Heraldika	
Heraldika pobočka České numismatické společnosti v roce 1988	109 - 110

Ilustrace:

Zdirad J. K. Čech:	obálka, titulní a tirážní strana, 45, 46, 47, 55
Michal Fiala:	32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 51, 52, 53
Petr Tybitancl:	7, 15, 19, 21, 57, 59
Reprodukce:	Jaroslav Beneš (Tablo turnovských cechů) Ing. Fr. Kučera (František Ferdinand d'Este a Hohenbergové) Karel Müller (K slavatovské heraldice)
Německá resumé:	Ing. Zdenko G. Alexy Cecilie Durdilová MUDr. František Lobkowicz



HERALDICKÁ ROČENKA 1989

Vydala Česká numismatická společnost, pobočka Heraldika,
Praha 4, Levá ul.11, jako interní tiskovinu pro své členy.

Vydání povoleno Národním výborem hlavního města Prahy,
odbohem kultury, pod zn. Kult.3-sine/81 ze dne 8.7.1981.

Praha 1989
